

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISK ÅRBOG

FOR THISTED AMT

1969

DANSKE BOGHANDLERES KOMMISSIONSANSTALT
NYROPSGADE 17 . 1602 KØBENHAVN V

Indhold

Torsten Balle: J. P. Jacobsens fødested	163
Robert Svalgaard: Briggen »Industrie« af Thisted	177
Robert Svalgaard: Skonnertbriggen »Ida« af Thisted	187
Chr. Thomsen: Dagligt liv i Frøslev gamle skole 1840–1860 ..	199
H. A. Riis Olesen: Cornelia Bichers	211
M. P. Ejerslev: Hvem skal kaldes op (Skallerup sogn)	224
Poul Christensen: Edvert Olesen, degn i Rær 1697–1758	238
Kr. Madsen: Tre gamle billeder (Agger)	246
Robert Svalgaard: Skibsfører Georg Brandt, »Douglas Castle«.	253
Ejvind Christensen: H. C. Riegels	260
Jens Rolighed: Landbrug og håndværk i Klim ca. 1900	269
H. Støvring-Nielsen: Slægten Schytte på Mors	279
C. H. Winther: Thyholmske provindsial Ord og Udtryk (ved Torsten Balle)	292

Årsberetninger:

Historisk Samfund for Thisted Amt	303
Morslands historiske Museum	304
Thisted Museum	307
Thisted byhistoriske Arkiv	311
Nykøbing Mors byhistoriske Arkiv	314

Årbøgernes indhold 1956–1968	317
------------------------------------	-----

Historisk Samfunds bestyrelse

I foreningsanliggender bedes man henvende sig til formanden, skoleinspektør Riis-Olesen, Vestervig, eller kassereren, forretningsfører Chr. Jensen, Tingstrupvej 78, Thisted. Den øvrige bestyrelse: lærer Torsten Balle, Torsted, lærer Jens Rolighed, Klim, toldinspektør Robert Svalgaard, Thisted, sagfører, cand. jur. H. A. Lund-Sørensen, Vestervig, redaktør J. J. Lustrup, Thisted, overlærer Signe Gjødese, Thisted, planteskoleejer P. C. O. Nørgaard, Sundby Mors og lærer Gunni Busck, Sundby Mors.

Bidrag til årbogen sendes til redaktøren, Torsten Balle, Torsted, 7700 Thisted.

Thisted Museums bestyrelse

Redaktionschef J. Miltersen, Thisted (formand), Torsten Balle, Torsted (næstformand), sparekassedirektør G. Linvald (kasserer), redaktør J. J. Lustrup, lærer B. Søndberg, kriminalassistent H. Hald, forstander Sv. O. Bach og arkitekt O. Brusck, alle Thisted, samt gårdejer Jens Tølbøll, Skyumgaard.

HISTORISK ÅRBOG

FOR THISTED AMT

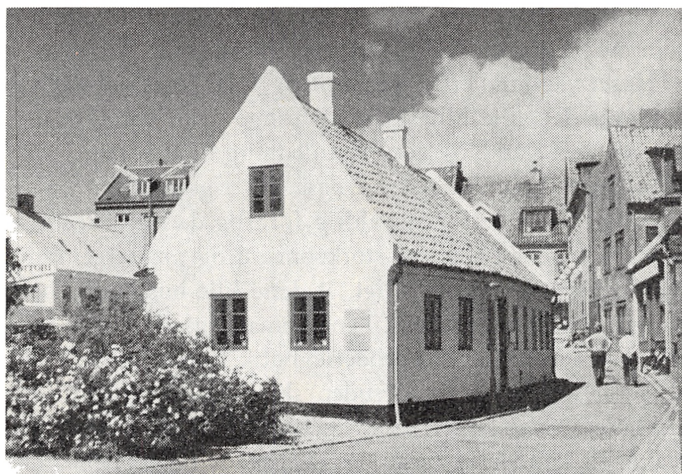
UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND
FOR
THISTED AMT

1969

DANSKE BOGHANDLERES KOMMISSIONSANSTALT
NYROPSGADE 17 . 1602 KØBENHAVN V

THISTED AMTS TIDENDES
BOGTRYKKERI

1969

Skolestræde 1969 med »J. P. Jacobsens hus«, restaureret 1959.

for. Torsten Balle

J. P. JACOBSENS FØDESTED

Af TORSTEN BALLE

I GAVLEN på et lille uanseligt hus i Skolestræde har i mange år siddet en plade, som fortæller, at digteren J. P. Jacobsen blev født der. Det skal hans fader, grosserer Chr. Jacobsen, have fortalt sognepræsten, Jacob Hansen, der efter hvad en af hans døtre, lærerinde Julie Garnæs Hansen har meddelt, tog initiativet til, at pladen blev anbragt.

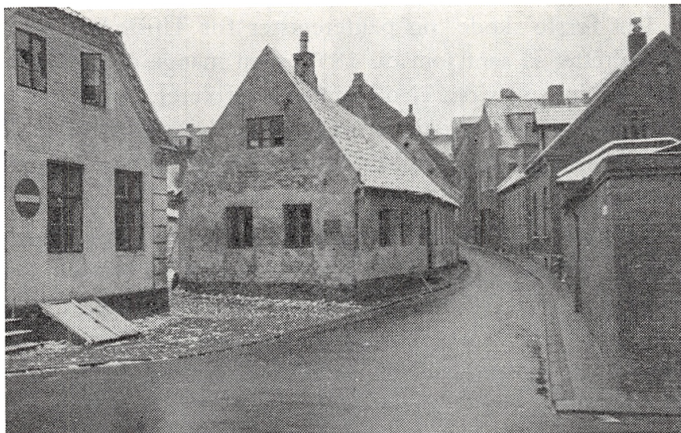
Da man for nogle år siden ville indrette en større parkeringsplads mellem Storegade og Toldbodgade, blev det nødvendigt at nedrive de bygninger, der stod på dette areal, men der rejste sig en bevægelse for, at huset skulle

restaureres og bevares, så det ikke skulle gå med dette hus som med Christen Kolds fødested i Strømgade.

Huset var imidlertid gammelt og forfaldent, og det var klart, at det ville blive dyrt at bringe det i forsvarlig og præsentabel stand, og det gav anledning til at gammel tvivl igen rejste sig. Var det nu også det rigtige hus? Noget egentligt bevis herfor var aldrig ført, og da man vidste, at J. P. Jacobsens fader var storkøbmand og grosserer, fandt man det ganske usandsynligt, at dette lille hus kunne have rummet hans forretning. Til en købmandsgård, selv en mindre, hørte jo på den tid beboelse, butik, kontor og opholdsstue for kunderne, og desuden skulle der i gården være pakhuse til varelageret, som måtte være forholdsvis stort, stalde til kundernes heste og gårdsplads til vognene. Det kunne snarere tænkes, at huset var en udlænge i en større købmandsgård, hvis hovedlænge da måtte have været den smukke og anselige bygning, der lå langs med Toldbodgade. Der kunne J. P. Jacobsen snarere være født – eller måske et helt andet sted i byen, for man vidste jo, at Christen Jacobsen ejede flere huse i Thisted.

Huset blev imidlertid restaureret, nænsomt og smukt, og det lå nu i sin fornyede skikkelse op mod det nye torv som et idyllisk minde om en svunden tid og om byens berømte søn. Tvivlen døde dog ikke helt, og den levede af og til op påny, både blandt byens borgere og blandt turister, der kom for at se den store digters fødested. Var det lille idylliske hus blot et turistnummer, beregnet på at imødekomme formodede romantiske følelser?

Denne usikkerhed var det påkrævet at få ryddet af vejen, og da Thisted byhistoriske Arkiv begyndte en systematisk indsamlings af materiale til belysning både af byejeendommenes og af befolkningens historie, var der håb om, at det ret snart ville lykkes.

Skolestræde ca. 1940. Til venstre det smukke hus, som af nogle formodedes at være J. P. Jacobsens fødested.

I Byhistorisk Arkiv

Der findes for Thisted købstads vedkommende fra forskellige tider fortegnelser over alle byens ejendomme og deres beboere eller ejere, f. eks. matrikler, hovedtaksationer til brandforsikring og folketællingslister, og de supplerer hinanden, så der ofte kun er få år imellem dem, i hvert fald efter 1760. Af de vigtigste fortegnelser har arkivet anskaffet kopier, og ved hjælp af dem var det muligt at udarbejde registre over ejendommene i den gamle bykerne og deres ejere og beboere på forskellige tidspunkter. Det var dog ikke muligt at registrere hvert ejerskifte, der har fundet sted, eller datoerne for disse, men for det sidste hundredårs vedkommende lader det sig forholdsvis let gøre ved hjælp af skøde- og panteregisteret (også kaldet realregisteret), der for hver ejendom i byen har et blad, hvorpå alle forhold vedrørende ejendomsretten er indført, idet der henvises til selve skøde- og panteprotokollerne, hvori afskrift af de originale dokumenter: skøder, pantebreve m. m. findes.

Det første skøde- og panteregister for Thisted købstad er indrettet så sent som ca. 1857, men mange af de oplysninger, der gives om ejendommene, refererer til ældre dokumenter, hvorfor registret også er nyttigt med hensyn til tidligere ejendomsforhold. Af dette register har Thisted byhistoriske Arkiv en kopi.¹⁾

På hvert blad er en ejendom betegnet ved det dagældende forsikringsnummer og matrikelnummer, hvortil senere er tilføjet et nyt matrikelnummer, det nugældende. Derefter følger en beskrivelse af ejendommens art og beliggenhed, en fortegnelse over adkomster, dvs. de på ejendommen udstedte skøder el. a., en rubrik til anmærkninger, f. eks. angående servitutter, og endelig en liste over hæftelser, der påhviler ejendommen. Øverst er de skiftende ejeres navne indført.

På et nyere matrikelskort²⁾ kan det ses, at „J. P. Jacobsens hus“ ligger på mtr. nr. 256. På denne ejendoms blad i skøde- og panteregisteret³⁾ nævnes det ældre *matrikelnummer* 79 og det nye 256. Det første skøde, der er nævnt mellem adkomsterne, er et skøde, udstedt fra slagter Chr. Mortensen til smed Bruus 30. dec. 1856. Øverst på bladet er da også J. P. Bruus angivet som ejer. Dette navn findes også i en grundejerliste 1853⁴⁾, som er ordnet efter de ældre matrikelnumre, ved *gl. matr. nr. 79*. Her er *skipper Chr. Jacobsen* anført som ejer, men senere har man tilføjet: nu smedemester Bruus. Når Chr. Jacobsen ikke er anført som ejer i skøde- og panteregisteret, skyldes det, at han på det tidspunkt, da registeret er indrettet, ikke var ejer, og at han ikke havde udstedt det skøde, der var den daværende ejers adkomst.

I anmærkningsrubrikken i skøde- og panteregisteret er imidlertid angående nogle servitutter henvist til tidligere skøder, nemlig først et til løjtnant Sørensen og derefter

skøder til skrædder C. Møller, *Chr. Jacobsen* og *Chr. Mortensen*, og det angives, hvor i skøde- og panteprotokollerne disse skøder findes indført.

Skødet til *Chr. Jacobsen* lyder efter skøde- og panteprotokollen⁵) således (stavemåden moderniseret).

SKØDE

Jeg underskrevne Carl Møller, skræddermester i Thisted, gør hermed vitterligt, at have solgt og afbændet fra mig og mine arvinger, ligesom jeg herved sælger, skøder og aldeles afbænder til hr. skipper Christen Jacobsen i Thisted og hans arvinger, det mig efter skøde af 10. juni d. å. og ældre adkomstdokumenter ejende sted, beliggende på denne bys Skolegyde under forsikr. nr. 253 og matrikelsnr. 122a med påstående grund, gårdsrum og haveplads, alt for den mellem os akkorderede købesum 700 rbd. r. s., skriver syv hundrede rigsbankdaler rede sølv.

Gyden mellem dette sted og Christen Tveds enkes hus skal være til fælles fornøden brug for begge parter såvel som lågen fra gyden som og skal holdes vedlige for fælles bekostning ligesom og plankeværket mellem hendes haveplads og stedets have. Lågen, som er ved nordvestre hjørne af det her solgte sted, har ingen anden rettighed til end ejeren af stedet.

Køberen skal have fri tagdråb for søndre ende af huset samt fri ind- og udkørsel gennem derværende port, som er imellem stedet og skrædder Aakiers, så og fri adgang til stedets reparation for søndre ende.

Det herved solgte sted overtager køberen til førstkomende 1. novbr. og indtil da afbenyttes af mig, men står fra dato af for køberens regning og risiko, og i ulykkestilfælde hæver han assurancebeløbet. Skatter og andre afgifter, som påhviler det solgte, tilsvares af mig til bemeldte

1. novbr. d. å., ligesom jeg erlægger renten til 11. decbr. førstkommende af kapital 500 rbd. rede sølv til Højærværdige hr. provst Michelsen her i Thisted.

Køberen respekterer den reservation, som forrige ejerinde, enkefru Sørensen, har forbeholdt sig i købekontrakt af 13. decbr. 1842, sålydende under 4. post: „jeg har reserveret mig til beboelse for livstid de 4 sønderste fag hus med loftsrum fra søndre ende til skorstenen, så og fri adgang i gården til brønden for mig og mine, til møddingen og til lokummet, og er indretningen af den således betingede beboelseslejlighed, der skal bestå af 2 værelser, køkken og spisekammer, for køberens regning, så og bemeldte lejligheds ind- og udvendige vedligeholdelse i god beboelig stand.“

Og da nu køberen, fornævnte skipper Christen Jacobsen, har fyldestgjort mig for købesummen, dels ved at indfri min pantegæld til Højærværdige provst Michelsen, og dels kontant, så skøder og overdrager jeg ham herved bemeldte sted med bygninger, grund, gårdsrum og have, herligheder, rettigheder og byrder som meldt, hvorfor bemeldte sted med tilliggende skal tilhøre ham som en lovlig købt ejendom.

Således udstedes dette mit skøde vidnefast under min hånd.

Thisted, den 14. august 1843

C. A. Møller.

Det ses af dette skøde, at den største forpligtelse på ejendommen var den frie beboelsesret, som en tidligere ejer, løjtnant Sørensens enke, havde betinget sig til en lejlighed i husets sydende. Denne forpligtelse faldt bort, da enken, Sophie Albertine Joachime Barmer, døde 1851, 24. aug.^o), altså inden Chr. Jacobsen ved skøde af 24. dec. 1853 solgte

ejendommen til slagter Chr. Mortensen⁷⁾, men den er af en vis betydning for en påvisning af, at Chr. Jacobsen også boede i det hus, som han altså bevisligt ejede fra 1843 til 1853.

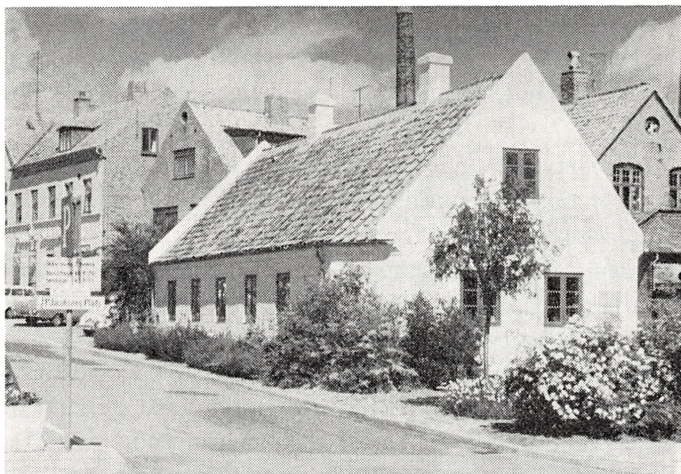
I skødet 1843 nævnes husets dagældende *forsikringsnummer 253*. Forsikringsnumrene blev gennem lang tid brugt som betegnelse for ejendommene, da der før 1800 hverken var matrikelsnumre eller husnumre som de nuværende. Det er da også forsikringsnumrene, man finder husene betegnet med i folketællingslisterne, således bruges forsikringsnumrene fra henholdsvis 1781, 1791 og 1828⁸⁾ som husnumre ved folketællingerne 1787, 1801 og 1834⁹⁾. Man kunne derfor vente, at det forsikringsnummer 253, der nævnes i skødet 1843, ville svare til husnummeret ved folketællingen 1845, og det er da også tilfældet. I denne folketælling¹⁰⁾ er alle gadenavne ikke nævnet, bl. a. ikke Skolestræde, men i hus *nr. 253* findes netop som beboere

Christen Jacobsen, 32 år, gift, født i Rær, skipper,

Benthe Jensen, 30 år, gift, født i Hunstrup, hans kone,

samt den 55-årige enke efter løjtnant og landmåler Sørensen og hendes datter.

Af skøde- og panteregisteret fremgår, at Chr. Jacobsen på det tidspunkt, da sønnen blev født, 7. april 1847¹¹⁾, ikke ejede andre ejendomme i Thisted, idet den næste ejendom, han købte, de tre grunde ved fjorden, hvorpå han byggede sin store købmandsgård, hvor digteren voksede op, og hvor både han og faderen døde, først blev købt efter sønnens fødsel, nemlig 19. juni 1847, 11. nov. 1847 og 11. dec. 1847¹²⁾. Det kan da anses for bevist, at J. P. Jacobsen virkelig er født i det lille hus i Skolestræde, som traditionen havde udpeget som hans fødested.

»J. P. Jacobsens hus«, set fra Toldbodgade 1969.

for Torsten Balle

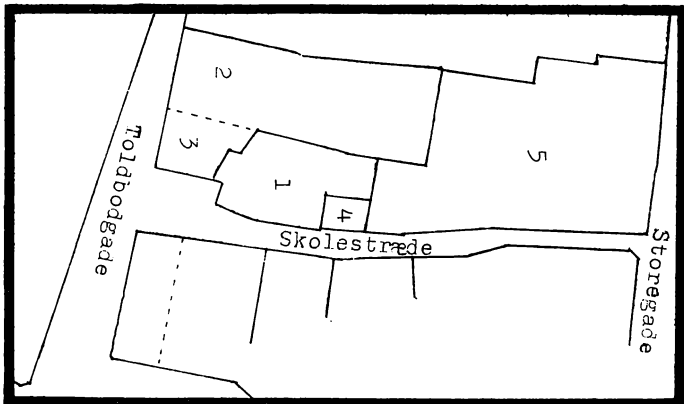
Det er muligt at følge husets historie længere tilbage i tiden. I den førnævnte grundejerliste 1853⁴⁾ har huset som sagt *matr. nr. 79*, men desuden nævnes et endnu ældre *matrikelsnummer, 122a*. Disse ældste matrikelsnumre findes også i brandtaksationen 1813¹³⁾ sammen med forsikringsnumrene, for dette hus *matr. nr. 122a* og *forsikringsnr. 195*. Af en eller anden grund blev forsikringsnumrene fra 1813 ved at gælde til 1828, og de genfindes derfor også i taksationen 1818¹⁴⁾. I taksationen 1828¹⁵⁾ anføres både disse numre og de, der skulle gælde herefter, for dette hus *195* og *236*.

De nye numre bruges som betegnelse for husene ved folketællingen 1834, og i denne finder man da også som beboere af hus *nr. 236* løjtnant og landmåler Sørensen og hans familie. Han nævnes også som ejer i taksationen 1828, og her opgives også husets størrelse, nemlig $169^{21}/_{32}$ kvadratalen rum. Det samme tal finder man i en opmåling

1829¹⁶), der også angiver, at huset består af én længe, $22\frac{1}{4}$ alen lang og $7\frac{5}{8}$ alen bred, og at der ikke findes andre bygninger på grunden.

Ved taksationerne 1813 og 1818 ejede skipper Lars Tonisen huset, og matrikelsnummeret var da som nævnt 122a. Det viser, at grunden er en parcel af et tidligere matr. nr. 122, som ses at være delt i tre dele, 122a, 122b og 122c før 1813. En jævnføring af forsikringsnumrene for dette år med numrene fra 1791, 1781, 1772 og 1761¹⁷) viser, at matr. nr. 122 er identisk med det hus, der ved taksationen 1791 og folketællingen 1801¹⁸) beboedes af grovsmed Peder Larsen. 1791 siges det, at dette hus ligger i „Søndergyden“ (Toldbodgade), 1801 i Skolestræde, dvs. at det lå på hjørnet. Det var en stråtækt bindingsværksbygning på 9 fag, og der var desuden en smedie på 4 fag, også af bindingsværk, men teglhængt, på grunden. Denne må være delt omkring 1800, hvad der stemmer med, at de ældste matrikelnumre først findes efter den tid.

Dette ældre hus nævnes også i taksationerne 1781 og 1772, men ikke 1761. Grunden må da have hørt til en købmandsgård i Storegade (ny matr. nr. 259, senere Hotel Thy), idet taksationen 1761 siger om denne gård, at der foruden gårdens egentlige bygninger ved Storegade var et pakhus, som lå sønden for „ved Grydetorvet og Stranden“. Det må her indskydes, at husene i den nedre ende af den nuværende Toldbodgade 1761 og 1772 siges at ligge *syd* og *nord* for *Grydetorv*, ligesom Skolestræde siges at gå *fra Grydetorv til Storegade*. Husene ved det nuværende Grydetorv siges at ligge i Søndergade. Betegnelsen „ved Grydetorvet og Stranden“ antyder, at fjorden dengang må have været ret nær huset.

Grunde ved Skolestræde

efter matrikelkort ca. 1870. (TBA).

1. J. P. Jacobsens fødested,
matr. nr. C 256, B 79, A 122a.
  2. - - C 258, B 78, A 123.
  3. - - - - - A 122b.
  4. - - C 257, B 80, A 122c.
  5. - - C 259, B 81, A 107.
- C = nugældende matrikel.
B = matrikel ca. 1850.
A = matrikel ca. 1800.

Af de tre parceller, *det ældste matr. nr. 122* blev delt i, ejede skipper Lars Tonnisen altså *122a*. Han var en velstående mand, senere eligeret borger (omtrent det samme som byrådsmedlem), og det er muligvis ham, der har bygget det grundmurede, teglhængte hus, der står endnu, efter at han 1804 var blevet gift i Thisted. Husets stil og bygge-måde viser hen til tiden omkring 1800, og det har da efter tidens forhold været meget moderne. De fleste huse i byen var endnu af bindingsværk, 1761 var der ikke et eneste grundmuret hus i byen, og 1781 kun ét.

Matr. nr. 122b, hvorpå der endnu 1834 stod et hus, måske det, der 1791 nævnes på matr. nr. 122, blev tilkøbt nabohuset, hvis ældste matr. nr. var 123⁴), og som lå med siden til Toldbodgade. Det nye matrikelnummer er 258¹), og det foregående 78⁴). Den smukke bygning, der senere blev opført på matr. nr. 123 og matr. nr. 122b, var netop det hus, man havde formodet kunne være J. P. Jacobsens fødested. Chr. Jacobsen har imidlertid ikke ejet dette hus. Det skal være opført af amtmand Faye og beboedes i 1840'erne af toldkasserer Winchel¹⁰). Senere blev det kendt som det ældste Toldbod Vinhus.

Matr. nr. 122c var ligesom 122b fraskilt og bebygget, længe før Chr. Jacobsen købte 122a. Grunden har nu matr. nr. 257, tidligere nr. 80.

Men Lars Tonnisens hus var altså et skipperhus, og det lå på et for en skipperbolig meget velegnet sted. Fjorden var som nævnt nærmere ved huset end nu, og netop ud for den nuværende Toldbodgade var den ældste havnemole eller brygge anlagt, da besejlingsforholdene her var de bedste i bugten¹⁹). Problemet: hvordan en købmandsforretning kunne rummes i dette hus, hvori der endog skulle være plads til to lejligheder, da Chr. Jacobsen købte det, eksisterer ikke! I den tid, Chr. Jacobsen boede i huset, kaldes han altid *skipper*, ikke købmand, således i skødet 1843⁵, ved folketællingen 1845¹⁰), i kirkebogen 1847 ved sønnens fødsel¹¹) og i den nævnte grundejerliste nov. 1853⁴). Ved salget af huset dec. 1853⁷) kalder han sig skibsreder, hvad der vel må betyde, at han nu var hørt op med at føre skib, men først senere kaldes han almindeligt købmand og endnu senere grosserer.

J. P. Jacobsens plads og hans fødested 1969.

foto. Torsten Balle

I sit brev til forældrene 6. marts 1869²²) i anledning af deres sølvbryllup omtaler J. P. Jacobsen deres bryllup og de første år af deres ægteskab, da de boede i det lille hus, og faderen sejlede som skipper:

Jeg ser Eders Gang til Kirken sammen, ser Eder give hinanden Haanden for Alteret. Jeg følger med til det lille Hus med de lave Stuer i den snævre Gade. — Fader vil i Tanken igjen vaage ved Roret paa den lille Skonnert i den ensomme Nat og Moder igjen vaage ved det urolige Barns Vugge. I ville mødes og skilles som I saa tidt har gjort det og igjen føle Adskillelsens Smerte og Gjensynets Glæde. I flytte til det nye Hus . . .

Og det lille hus fik andre ejere. Efter smed Bruus overtog Kjøbstadkreditforeningen det 1861, og da denne gik fallit, solgte dens bo det 1871 til smed P. M. Larsen, som

1877 mageskiftede huset med Peder Østergaard Pedersens ejendom. P. Ø. Pedersen solgte 1878 huset til maler A. Gulev, som boede der i mange år. Hans enke solgte 1907 huset til hotelejer Steffen Poulsen, Hotel Thy. Det var nu gammelt, omtrent 100 år, forfaldt efterhånden mere og mere og var snart gået til grunde, hvis der ikke i tide var grebet ind.

Nu vil det kønne, gamle skipperhus blive bevaret for eftertiden og stå som et smukt minde, ikke alene om digteren og de gamle Thistedskippere, men også om den interesse og offervilje, der reddede huset og gjorde det til en pryd for Thisted by.

Kilder og noter:

LA = Landsarkivet i Viborg.

RA = Rigsarkivet.

(TBA) = Kopi i Thisted byhistoriske Arkiv.

- 1) Skøde og Panteregister for Thisted Købstad (1804–1910), LA, (TBA).
- 2) ThistedKøbstads Bygrunde, 1927. Af N. Smed Søndergaard, (TBA).
- 3) Skøde- og Panteregistret, fol. 357.
- 4) Protocol over Thisted Kjøbstads Grundejere...., 10. nov. 1853, LA, (TBA).
- 5) Skøde- og Panteprotokol for Thisted Købstad, nr. 5, fol. 321, (TBA).
- 6) Skifteprotokol for Thisted Købstad, 1848–1858, fol. 60b, afskrift af registret i Thisted byhistoriske Arkiv.
- 7) Skøde- og Panteprotokol for Thisted Købstad, nr. 6, fol. 337, (TBA).
- 8) Hovedbrandtaksationer de nævnte år, se nedenfor.
- 9) Folketællingslister for nævnte år, se nedenfor.
- 10) Folketællingsliste 1845, RA, (TBA).
- 11) Thisted kirkebog, 1847, fol. 64, (TBA).
- 12) Ifølge Skøde- og Panteregistret, fol. 364.
- 13) Hovedbrandtaksation 1813, LA, (TBA).
- 14) Hovedbrandtaksation 1818, LA, (TBA).
- 15) Hovedbrandtaksation 1828, LA, (TBA).
- 16) Opmaalings-Protocol over Thisted Kiøbstads Bygrunde, maj 1829, LA, (TBA).
- 17) Hovedbrandtaksationer for nævnte år, se nedenfor.
- 18) Folketælling 1801, se nedenfor.
- 19) Hovedbrandtaksation 1761, nr. 21.
- 20) Skipper Lars Tonnisen ejede før øvrigt endnu en ejendom, som gade, ny matr. nr. 227, som Lars Tonnisen købte 1822, og som arvingerne efter hans enke, madam Else Tonnisen, født Bloch, solgte til Chr. Jacobsen 1866. Senere mageskiftede denne en del siden kom i Chr. Jacobsens besiddelse, nemlig en gård i Storeaf grunden, nemlig matr. nr. 227b, med 228b, en del af matr. nr. 228, der tilhørte Sparekassen (Skøde- og Panteregistret, fol 118).
- 21) Speciel Opmaaling af Bugten ved Thisted, 1798. Af Løvenørn. LA, (TBA). Plan over Thisted Kiøbstad, 1823. Af C. Lange-land. RA, (TBA).
- 22) Original i Det kongelige Bibliotek, (TBA).

Årstillene 1761, 1772, 1781, 1791, 1813, 1818 og 1828 henviser til hovedbrandtaksationerne de nævnte år. LA, (TBA).

Årstillene 1787, 1801, 1834 og 1845 henviser til folketællingerne de nævnte år. RA, (TBA).

Briggen »Industrie« af Thisted

Af ROBERT SVALGAARD

DEN 28. januar 1845 om aftenen stod en stor preussisk brig op gennem Kattegat på vej mod Nordsøen. Det var briggen „Industrie“ af Memel, der ført af kaptajn J. J. Schultz var undervejs fra Memel til London med en ladning tømmer. Vejret var hårdt, idet det var en storm af sydost med stærk snefygning, der gjorde det helt usigtbart.

I dette forrygende vejr strandede skibet på Skagens gren, og snart fyldtes det med vand. De gamle aviser fortæller intet om omkomne ved strandingen, hvilket tyder på, at hele besætningen er blevet reddet. Kort efter strandingen gik man i gang med at bjerge skibets inventar m. m. samt lasten.

Ved den påfølgende strandingsauktion, der blev afholdt den 21. april 1845, dels på stranden og dels i strandingskommissionær Reinerts pakhus i Skagens Østerby, blev der bortsolgt sejl, ankere, ankerkæder, tovværk, kahytsinventar samt den bjergede ladning, der bestod af bjælker og planker af fyr samt 900 stk. tøndestaver af eg.

Vraget af skibet blev for en sum af ca. 300 rigsdaler købt af 2 Ålborg-købmænd: Poul Pagh og C. Winkel, der agtede at forsøge at bjerge det, for at lade det istandsætte.

Der forestod nu et vanskeligt arbejde med at få skibet fri, men i juli måned lykkedes det ved hjælp af bjergnings-

damperen „Hertha“ at få „Industrie“ af grunden, og den 17. juli 1845 ankom „Hertha“ til Frederikshavn med „Industrie“ på slæb.

Det havde imidlertid ikke været nogen let opgave at bugserer skibet, der var læk og trak masser af vand, og det skyldtes kun det gode vejr, at skibet kunne holdes på pumperne, og at bugseringen lykkedes.

„Industrie“ var ikke noget helt lille skib – det målte 137 commercelæster (circa 274 register tons) – hvilket fremgår af, at „Hjørring Amtstidende“ skriver, at det var det største fartøj, der indtil da havde anløbet havnen i Frederikshavn.

Efter planen skulle „Industrie“ i Ålborg gennemgå en hovedistandsættelse, men da skibet under opholdet på stranden i Skagen havde lidt megen overlast, måtte det først gennemgå en foreløbig reparation i Frederikshavn, hvilket varede måneden ud. Den 30. juli 1845 gik rejsen så videre mod værftet i Ålborg.

Denne gang var det en gammel kending fra Thisted havn, der forestod bugseringen, nemlig den lille hjuldamper på 14 commercelæster „Liimfjorden“, så det har i dette tilfælde været David, der trak af med Goliat. „Liimfjorden“, der tilhørte købmand Pagh, gik ellers i rutefart mellem Ålborg og limfjordsbyerne.

Skibsbygmester B. J. Bonnesen i Ålborg fik nu til opgave at sætte „Industrie“ i sødygtig stand – et arbejde, der blev udført meget samvittighedsfuldt. Ved reparationens afslutning i november måned 1845 udstedte skibsbygmesteren et såkaldt rekonstruktionsbrev, der er dateret den 25. november 1845 og bekræftet på Ålborg rådstue den 28. november 1845. Af dette dokument fremgår i grove træk, hvad der er blevet foretaget med hensyn til skibets istandsættelse og endvidere skibets dimensioner.

„Industrie“ indgik nu i Ålborgs flåde af handelsskibe, men det er i dag kun lidt, man ved om skibets rejser. Den 18. december 1849 om aftenen stod skibet Limfjorden ind, men grundstødte udfor Sønderhaven ved Hals.

Een begivenhed i skibets historie fortjener imidlertid at blive fremdraget. Det var en bjergningsaktion, der fandt sted i november–december måneder 1847, da de 2 danske skibe: barken „Najaden“ af København samt briggen „Industrie“ af Ålborg i Biscayen bjergede et såkaldt „dødt“ skib, nemlig den engelske ostindiefarer „Lady Kennaway“.

Den 3. juni 1847 havde dette skib forladt Bombay med en værdifuld ladning bestående af cattun, ris og kaffe. Rygtet sagde videre, at der var silke og shawler om bord til en værdi af £ 10.000.

Efter at have passeret øen Terceira fik „Lady Kennaway“ den 2. november 1847 den første svære storm, og mere skulle følge efter. Den 7. november var den næste storm over skibet, som denne gang mistede roret. Den følgende dag revnede nogle af sejlene, og endelig måtte mandskabet til pumperne, idet der nu var vand i lastrummene.

En del af ladningen blev kastet overbord, og mandskabet gik tillige i gang med at rigge et nødror til. Flere skibe passerede Lady'en uden dog at reagere på nødsignalerne herfra. Ved dag gry den 9. november trak det påny op til storm, og kaptajn Awery besluttede sig da til at sætte den mindst erfarne del af sit mandskab om bord på den belgiske skonnert „La Meuse“, der var drejet bi for at hjælpe.

Endelig besluttede kaptajnen sig senere på dagen til helt at forlade „Lady Kennaway“, og ved assistance fra tililende skibe blev resten af skibets besætning sat om bord på „La Meuse“.

Nu drev „Lady Kennaway“, der var på ca. 700 tons, om som „dødt“ skib, og blev sidst på måneden observeret i

Biscayen af de 2 danske skibe, barken „Najaden“ af København, kaptajn Schytt og briggen „Industrie“ af Ålborg, kaptajn Christophersen. Begge skibe var på rejse til St. Ybes i Portugal.

På de 2 skibe havde man undret sig over, at „Lady Kennaway“ ikke førte sejl – et usædvanligt syn i Biscayen. Fra „Najaden“ og „Industrie“ blev der da sendt mandskab om bord på „Lady Kennaway“, hvor der mødte de danske søfolk et mærkeligt syn.

Lastlugerne var brudt op, og varer revet ud af emballagerne. Kahytter og forrådsrum var plyndret, så hele proviantbeholdningen bestod af en flaske madeira. Dækket flød med tomme flasker samt dele af ladningen, sejlene (bortset fra bramsejlene) var skåret af og en del af det løbende gods var skåret itu. Alt pegede således på, at skibet var blevet plyndret.

Det var alt i alt et sørgeligt skue, der mødte de danske søfolk, og det syntes en uoverkommelig opgave at forsøge at bjerge „Lady Kennaway“ i havn, men man gik ikke desto mindre til sagen.

Under stort besvær begyndte de to danske skibe derefter at bugserer det forladte skib mod engelsk havn – en lang og besværlig tur, hvorunder „Industrie“ selv sprang læk og derfor måtte lade „Najaden“ alene om bugseringen.

Den 24. november 1847 kom imidlertid den engelske marine til hjælp. På 46° 48' n. b. – 7° 38' v. l. fik man den engelske orlogsbrig „Dolphin“ på prajehold, og englænderen sendte 9 mand over til hjælp.

Det var også påkrævet, at de danske søfolk fra „Najaden“ og „Industrie“ blev assisteret, for det havde været et hårdt job om bord på „Lady Kennaway“. Her havde man haft rigget 2 nødror til og mistet dem begge. Søvn havde

der ikke været meget af, og proviantbeholdningen var mangelfuld.

Da der nu var kommet friske kræfter til, startede man med tilrigning af nødrør nr. 3, som var klar den 28. november, og det var på høje tid, for nu måtte også „Najaden“ lade bugsertrossen gå, idet det trak op til en storm, der varede til den 1. december. På „Lady Kennaway“ sled de engelske marinere og de danske søfolk sammen – alene det at styre skibet krævede 6 mand.

Endelig var Start Point i sigte. Lodsens kom om bord, og yderligere et engelsk marinefartøj kom til assistance. Det var dampskibet „Confiance“, som admiral sir J. West i Plymouth havde sendt til undsætning.

Torsdag den 2. december 1847 klokken 7 om morgenen stod „Lady Kennaway“ ind i Plymouth's havn, og søfolkenes trængsler var forbi. Tilbage stod kravene om bjergelønnen.

Skibets værdi med ladning var anslået til £ 200.000, som imidlertid senere viste sig at være for højt vurderet. Følgende de engelske retsformer slog de danske søfolk deres krav på en bjergeløn af £ 100.000 op på skibets mast, hvor også de engelske marineres krav på £ 35.000 blev fæstnet.

Spørgsmålet om bjergelønnen skulle afgøres ved de engelske domstole, og der forestod nu lange og seje forhandlinger, hvorunder „Lady Kennaway“ blev rigget til og under ledsagelse af danske søfolk blev sejlet til London, der var skibets oprindelige destination.

For at varetage de danske interesser med hensyn til bjergeløn, sendte „Najaden“'s ejere, handelshuset „Zeuthen & Comp.“, København, 2 mand, indehaveren Møller samt dispachør Wesseley, til London. „Industrie“'s interesser i sagen blev varetaget af købmand Pagh, Ålborg, der ligeledes var rejst til England.

Bjergningen af „Lady Kennaway“ fik tillige et efterspil, idet skibets fører, kaptajn Awery, ville retfærdiggøre sin handling at forlade skibet, og derfor afgav skibets besætning en stadfæstelse om begivenhedernes forløb, men denne redegørelse ændrede ikke ved den bedrift de danske søfolk assisteret af de engelske marinere havde udført ved at bringe „Lady Kennaway“ sikker i havn.

I året 1860 fandtes der i Nordjylland kun 10 skibe på over 100 commercelæster (200 register tons). Det største var barken „Ålborg“ på 268 commercelæster tilhørende Chr. Simoni, der også ejede det næststørste, barken „Atlas“. Dernæst kom 2 af Poul Pagh's skibe: barken „Anette“ på 144½ commercelæster og så „Industrie“, der nu var målt til 123 commercelæster.

Det var således et anseeligt skib på 246,63 tons, der indlemmedes i Thisted's handelsflåde, da Poul Pagh ved skøde dateret Ålborg den 18. februar 1867 solgte „Industrie“ til skibsfører Johan Green Hansen af Thisted for en sum af 9000 rigsdaler.

Hansen var imidlertid ikke ene om købet, idet han repræsenterede et partrederi, der bestod af følgende:

1. E. Mogensen, skibsfører, Thisted	1/10 part
2. J. G. Hansen, skibsfører, Thisted	1/10 —
3. O. Lykke, kammerråd, Thisted	1/10 —
4. P. Hagensen, proprietær, Thisted	1/10 —
5. Ballhausen, restauratør, Thisted	1/10 —
6. W. Bonne, jernstøber, Thisted	1/20 —
7. L. T. Carstensen, postfører, Thisted	1/20 —
8. Helles, skolelærer, Thisted	1/20 —
9. P. L. Westergaard, kommissionær, Thisted	1/20 —
10. A. Dessauer, købmand, Thisted	1/20 —
11. Ludvig Speyer, købmand, Aalborg	1/10 —
12. P. G. Vallentin, købmand, Aalborg	1/20 —
13. Caroline Petersen, jomfru, Aalborg	1/20 —
14. Thomas Foldberg, købmand, Nibe	1/20 —

Det ses således, at 75 % af skibet var på Thisted-hænder, medens de resterende 25 % var fordelt på Ålborg og Nibe.

Med hensyn til skibets ejerforhold skete der senere den ændring, at skibsfører J. G. Hansen solgte sin tiendepart, der deltes mellem skræddermester W. Larsen og havnefoged Kløvborg, begge Thisted. Disse handeler skete ved skøder dateret Thisted den 19. februar 1869, og hver af køberne betalte 500 rigsdaler for sin anpart.

Som fører af skibet blev ansat kaptajn Elsenius Mogensén, der som nævnt ejede en tiendedel af skibet. Mogensén havde borgerbrev som skipper dateret Ålborg rådstue den 3. december 1859.

I hvilken fart kom „Industrie“ så til at sejle? Om dets rejser indtil april måned 1868 ved vi ikke noget, men heldigvis eksisterer skibets bemandingsliste, der blev udstedt, da man 18. april 1868 i København mønstrede mandskab til en rejse til „Riga og videre“.

Ved at studere denne gamle skibsbemandingsliste får man et kendskab til hvem, der var forhyret med skibet, hyrernes størrelse, og hvor skibet har været – dette sidste i kraft af en lang række konsulatspåtegninger.

Da skibet lagde ud fra København i april måned 1868 var der følgende mandskab forhyret:

	født:	hyre pr. måned:
1. styrmand: Anders Andersen Hvas	1820	30 rd.
2. styrmand: Niels Peter Christensen	1842	21 -
Matroser:		
Lars Christian Nielsen	1829	19 -
Christian Hansen	1845	19 -
Lars Peter Christensen	1845	19 -
Tømmermand: Gustav Adolph Møller	1848	18 -
Letmatros: Hans Peter Christiansen	1843	16 -
Kok: Mårten Petersen	1846	16 -

Denne besætning skiftedes delvis ud, idet størstedelen afmønstrede igen i København den 8. juni 1868, og senere afmønstrede 2. styrmanden i Neapel i december måned 1869, og i hans sted forhyredes en englænder, Henry W. Moore.

Man har allerede kunnet se, at der her var tale om et skib, der ikke færdedes ret meget i de hjemlige farvande, og ser man mangfoldigheden af konsulatspåtegninger i bemandingslisten igennem, får man følgende positioner for „Industrie“:

Riga	27/4	1868
København	8/6	1868
London	29/6	1868
Archangelsk	30/7	1868
London	5/10	1868
Middlesbrough	25/11	1868
Neapel	8/5	1869
Girgenti (Sicilien)	16/5	1869
London	13/8	1869
Sunderland	30/9	1869
Neapel	20/12	1869
Neapel	5/1	1870
Neapel	11/1	1870
Girgenti	26/1	1870

Herudover forekommer bl. a. en russisk påtegning dateret 21. august 1868.

Hvad har „Industrie“ haft i lasten på disse rejser? Alt taler for, at det har været kul fra England til Rusland og Italien, og på returrejserne trælast eller korn fra Rusland og svovl fra Italien til England. På en af disse rejser var uheldet ude efter „Industrie“, idet skibet den 15. december 1868 på rejse fra Middlesbrough til Neapel kolliderede med en 2 mastet skonnert.

Den allersidste anførsel på bemandingslisten er foretaget

på fransk af den kongelige danske konsul i Tunis, og den sætter et punktum for skibets videre fart, ihvertfald under dansk flag. Den fortæller nemlig, at „Industrie“ den 26. marts 1870 er forlist ved den tunesiske kyst og at mandskabet er blevet hjemsendt den 30. marts 1870, og slutter med at berette, at kaptajn Mogensen er afrejst fra Tunis den 5. maj 1870.

„Industrie“ var på sin sidste rejse undervejs fra Girgenti til England med en ladning svovl.

Thistedes handelsflåde, der blot 3 år i forvejen havde mistet et af sine store skibe (barken „Lady Bute“, drg. 174½ commercelæster), der forliste ved Riga 12/6 1867, blev nu igen berøvet en af sine store sejlere, der havde været med til at gøre byen kendt som søfartsby, men andre og større skibe skulle komme i stedet, men det er en helt anden historie.

Kilder:

1. „Industrie“s papirer i arkivet på distriktskontoret for skibsregistrering (toldkamret), Thisted.
2. Beretning om bjergningen af den engelske ostindienfarer „Lady Kenaway“ i spanske søe. Kbh. 1848.
3. Oplysninger modtaget fra Handels- og Søfartsmusæet på Kronborg og forfatteren F. Holm-Petersen, Søfartssamlingerne, Troense.
4. Hjørring Amtstidende, 1/4 og 19/7 1845.
5. Thisted Amtsavis, 8/2 1845, 9/12, 14/12, 16/12, 21/12 og 27/12 1847 samt 29/5 1860.

Skonnertbriggen »Ida« af Thisted

Af ROBERT SVALGAARD

BLANDT DE MANGE Thisted-skibe, der i tidens løb har pløjet bølgerne, er skonnertbriggen „Ida“ et af de, der nåede videst omkring i verden. „Ida“ var hjemmehørende her i byen i årene fra 1869 til 1883.

Det begyndte med en annonce

Den 21. januar 1869 kunne man i Thisted Amtsavis læse følgende annonce, hvis indhold blev studeret og drøftet i kredse i Thisted, der havde forbindelse med søfart:

„Nyt skib tilsalg

En under Bygning værende Klipperskonnert, paa circa 162 Register Tons, som vil være færdig til at løbe i Vandet i næste Maaned, kan underhaanden faaes tilkjøbs paa billige Betingelser, naar man derom henvender sig til Undertegnede.

Skibet, der erholder 1ste Klasse med Stjerne paa 9 Aar i fransk Lloyds, vil blive meget hurtigseilende samt tillige en udmærket Lastdrager, og kommer kun 10½ Fod med fuldt Last.

Aalborg, den 4de Januar 1869.

C. T. Vang“.

Hvad kom der så ud af drøftelserne? De førte til dannelsen af et interessentskab, men hele den nødvendige kapital til købet blev imidlertid ikke tegnet i Thisted, idet også

enkelte Ålborg-borgere kom ind i billedet som parthavere.

Efter forhandlinger med skibsbygmester Vang enedes man i februar måned 1869 om køb af skibet for en sum af 14.700 rigsdaler, der fremskaffedes ved at følgende personer overtog de ud for hver anførte parter i skibet:

Lærer P. H. Helles, Thisted	3/42
Grosserer C. Jacobsen, Thisted	4/42
Jernstøber V. Bonne, Thisted	4/42
Skibsfører C. W. Nielsen, Thisted	4/42
Slagter C. Ballhausen, Thisted	4/42
Skræder V. Larsen, Thisted	2/42
Fuldmægtig P. Lindholm, Thisted	1/42
Postfører L. Carstensen, Thisted	1/42
Proprietær A. Dessauer, Thisted	2/42
Proprietær P. Hagensen, Ullerupgård	2/42
Gårdejer J. Mikkelsen, Kaastrup	2/42
Gårdejer P. Overgaard, Kaastrup	2/42
Gårdejer N. C. Klemmensen, Korsø	1/42
Gårdejer P. Klemmensen, Korsø	1/42
Skibsbygmester C. T. Vang	4/42
Fuldmægtig C. Vallentin	2/42
Fotograf H. Tønnies	2/42
Kobbersmedemester Hvilsom	1/42
alle Ålborg	
Ialt	42/42

Skibsbygmesterens anpart i skibet (4/42) blev senere overtaget af følgende Thisted-borgere:

Postfører L. Carstensen	1/42
Lærer P. H. Helles	1/42
Fuldmægtig P. Lindholm	1/42
Havnefoged J. Kløvborg	1/42

Herefter var de 37/42 dele af skibet på Thisted-hænder – fordelt på en række af byens og egnens kendte mænd, hvoraf flere var medejere af andre af byens skibe.

Færdiggørelsen af nybygningen på værftet i Ålborg skred frem, og søndag den 21. marts 1869 oprandt så det øjeblik, hvor den skulle løbe af stabelen. Skibet fik ved dåben navnet „Ida“. Hvem skibet er opkaldt efter vides ikke, men man gætter næppe forkert ved at antage, at det blev opkaldt efter fru jernstøber Bonne.

„Ida“ var ikke bestemt til fart i de hjemlige farvande. Som så mange danske sejlskibe kom hun ud på langfart, og kunne man i dag have siddet og bladet i skibets logbog, ville den have kunnet berette om mange spændende rejser.

Denne kilde til viden eksisterer imidlertid ikke, men heldigvis kan der i de gamle årgange af Thisted Amtsavis findes en del notitser om skibets rejser, og gennem disse vil vi forsøge at følge skibet i de 14 år, det var hjemmehørende i Thisted. Forinden vi går videre, vil det måske være på sin plads at nævne, at „Ida“ efter vore dages målestok ikke var noget stort skib – kun 175,52 tons.

I Sydamerika og Vestindien

Den første omtale af „Ida“ går ud på, at hun den 13. februar 1870 ligger i Montevideo ved La Plataflodens munding, idet hun var kommet hertil efter en rejse på 54 døgn fra London.

I september måned samme år lå „Ida“ atter på Montevideos red for denne gang at afgå til England med en ladning huder, der var indladet i Koncepcion, der ligger oppe ad La Plata-floden.

Endnu en gang er skibet på disse breddegrader, idet det den 6. februar 1871 når til Rio Grande do Sul efter at have været 42 døgn undervejs fra Liverpool.

Året efter – i 1872 – er „Ida“ atter i Rio Grande do Sul efter at have været 67 døgn undervejs fra Hamburg.

Den 30. april 1871 afgår „Ida“ fra Rio de Janeiro med

en ladning kaffe destineret til Falmouth i den engelske kanal for ordre. Ved ankomsten hertil får kaptajn Nielsen ordre til at gå videre til Le Havre med lasten for at losse der.

Først i november måned 1871 afgik skibet fra Newcastle bestemt for Guadeloupe i Vestindien, og efter 39 døgn nåede „Ida“ velbeholden til bestemmelsesstedet. Den 24. februar 1872 gik turen tilbage over atlanten til Europa, idet hun forlod Jaunel på Haiti med en ladning kaffe bestemt til Altona.

Det blev imidlertid en dramatisk tur. Den 24. marts væltede en styrt sø ind over agterskibet, og på et øjeblik var ifølge avisen rundhus, rat, kahytstrappe, kompasshus med kompas og noget af ruffet med mandskabets tøj og køjer skyllet væk. Skibets malerkiste samt andre grej var ligeledes borte.

Om bord så det således ikke hyggeligt ud med 2 fod vand i kahytten, idet skyligtet var blevet slået til side. Endelig var 3 af sejlene revet itu, men det var alltsammen skader, der kunne repareres.

Da søen brød ind over skibet, havde kaptajn og mandskab forsøgt at holde sig fast for ikke at blive skyllet overbord, men desværre lykkedes det ikke for dem alle. Den matros, der stod til rors, blev slået bevidstløs og skyllet overbord, og næsten samtidig gled også hans skibskiste med alle hans ejendele fra ruffet ud over lønningen i styrbords side.

I havareret tilstand og med flaget på halv nåede „Ida“ endelig ind til Falmouth, hvor den fik nogle dages ophold på grund af synsforretning og foreløbig reparation, og den 13. april ankom skibet til bestemmelsesstedet Altona.

Men vi vender igen blikket mod Sydamerika. Den 3. april 1873 ankommer „Ida“ til Demerara (Georgetown)

i British Guinea. Rejsens udgangspunkt var Liverpool, og turen havde været 32 døgn. Fra Demerara gik rejsen videre til det indre af den mexikanske havbugt for at laste mahognitræ til Liverpool, som nåedes den 2. juli 1873.

Året efter er „Ida“ igen i Vestindien, idet hun den 20. marts 1874 ankommer til St. Fracois på Guadeloupe. Herfra går turen til Frankrig, og efter 32 døgn i søen når skibet til St. Nazaire ved Loire, hvor skibet imidlertid må afvente bugserhjælp til Nantes.

Sidst på året 1876 stævner „Ida“ fra London mod San Juan på Porto Rico. Denne rejse varer 54 døgn med ankomst den 17. december 1876. Herfra går turen til Laguna de Terminus (Lagos de Terminos), hvor „Ida“ indtager en ladning træ, og den 18. februar 1877 sættes kursen mod Europa, og som flere gange tidligere er destinationen Falmouth for ordre. I dette tilfælde er lossehavnen Hamburg.

Nu er det slut med rejserne til Sydamerika og Vestindien, og vi vender derfor blikket mod en anden verdensdel.

Afrika

I juni 1874 afsejlede „Ida“ fra St. Nazaire til Sierra Leone i ballast og nåede bestemmelsesstedet den 5. juli 1874. Den 3. september 1874 var „Ida“ igen tilbage i Loire-mundingen ventende på bugserhjælp op til Nantes. Lasten på denne tur har utvivlsomt været kævler.

Ved en tidligere lejlighed havde „Ida“ været i Afrika, idet skibet gør en rejse fra Mazagan i Marokko til London, hvortil „Ida“ ankommer den 5. januar 1874 og melder alt vel ombord.

Middelhavet

Vi rykker imidlertid nærmere mod de europæiske farvande. Dampskibene pressede langsomt men sikkert sejl-

skibene ud fra den oversøiske fart. Fra aviserne kender vi 2 rejser på Middelhavet. Den første er i 1876. Den 24. marts dette år ankom „Ida“ til Lissabon fra Rio de Janeiro. Lissabon anløbes kun for ordre, og turen går videre mod lossehavnen Marseille.

På dette tidspunkt var der mange fragsøgende skibe i Marseilles havn, og situationens alvor beskrives let gennem den beretning, som kaptajnen på „Ida“ sendte hjem til rederiet i Thisted: „I Marseille ligger 400 skibe ledige uden udsigt til fragt“.

Det var ikke hyggelige udsigter, men heldet var med vort gode skib. Det lykkedes at få en fragt nordover. Det blev til en ladning stykgods fra Marseille til St. Petersborg, som nåedes på 47 dage. Herfra går rejsen til London med en ladning hvede.

Anden gang „Ida“ er på Middelhavet er i 1879. Rejsen gik da fra Boness i Skotland til Messina med en ladning kul – en tur, der varede fra 3. juni til 13. juli. Videre gik det til Mytilene, hvor „Ida“ samme år ligger sejlklar den 28. august bestemt for Rotterdam med en ladning olie – formentlig olivenolie.

I andre farvande

Det gik imidlertid „Ida“ som de hundreder af sejlskibe, der dengang viste de danske farver rundt i verden. Sejlene kunne ikke klare konkurrencen med dampen. Denne udvikling medførte, at „Ida“ som så mange andre måtte søge fragter på mere hjemlige strøg.

Den periode i skibets sejlads, der nu skal beskrives, er årene fra 1879 til 1883, da skibet blev solgt, idet der dog medtages rejser i europæiske farvande forud for denne periode.

Vi begynder i Finland, hvor „Ida“ lastede i Åbo til Eng-

land med ankomst til Gravesend den 22. september 1874 og fortsatte til lossehavnen Clouchester. Her måtte skibet ligge på turn for at blive losset, idet der var 50 skibe forud for „Ida“.

Herfra gik rejsen til Cardiff for at laste jernbaneskiner til Danmark. Det var på den tid, hvor man var ved at anlægge bane tværs over Jylland til Esbjerg, hvortil „Ida“ var destineret. Ankomsten til Esbjerg fandt sted den 21. november 1874.

Året efter – i marts måned 1875 – da „Ida“ forlod havnen i Esbjerg var uheldet ude. Den 3. marts stod skibet havnen ud, men ved udløbet af forhavnen stødte skibet på en undervandshindring.

Der var lods ombord, og da han efter 9 timers venten ved Skallingen erklærede „Ida“ for sødygtig, gik man til havs med kurs mod England, men allerede næste dag var det galt. Mandskabet var udmattet af den evindelige pumpning, idet skibet viste sig at være læk, og forlangte, at kaptajnen skulle vende om.

Kaptajn Nielsen regnede imidlertid med at kunne nå frem til bestemmelsesstedet, men 7 mil ud for Horns rev blev søen dog så kraftig, at det overvejedes at forlade skibet, der nu havde 14 tommer vand i rummet. Man valgte dog at prøve at nå tilbage til Esbjerg, hvilket lykkedes den 6. marts.

Man gættede først på, at skibet var stødt på en pæl, men det viste sig at være en stor sten, som straks blev afmærket med en bøjle. Da stenen senere blev fjernet, blev den målt til 7 fod i længden og 3 fod i bredden.

„Ida“ så ikke godt ud efter kollisionen med stenen, idet det viste sig, at stævnen og den forreste del af kølen var beskadiget – en skade, der vurderedes til 940 rigsdaler, hvilket beløb rederiet og assurandøren i forening ville søge

dækket ved sagsanlæg mod Marineministeriet på grund af, at der ikke var foretaget nogen afmærkning af den under-søiske forhindring i havnen.

Reparationen af „Ida“ sinkedes af, at der manglede de fornødne faciliteter for reparation af skibe samt af, at materialerne hertil først måtte fremskaffes udenbys. Alt får dog en ende, og det fik denne reparation også. Den 1. maj 1875 stod „Ida“ igen ud fra Esbjerg, og denne gang med kurs mod Leith, som nåedes den 6. maj. Her lastedes kul til Trondhjem – ankomst den 25. maj.

Videre nordover gik det i ballast mod Arkhangelsk for at laste havre. Ankomsten her fandt sted den 25. juni, og efter endt indladning var skibet i London den 7. august. Fra denne rejse højt mod nord gik turen, som det tidligere er nævnt, langt mod syd til Rio de Janeiro – en besværlig rejse – ankomst den 9. september 1875.

Vi skal imidlertid blive i europæiske farvande. 6. august 1877 er „Ida“ i Wisbech i England, og 11. september samme år i St. Petersburg. Her fik man fragt til Newhaven ved den engelske kanal. Den 25. oktober forlod skibet Helsingør og kom ud i en storm, så en del af skanseklædningen manglede, da skibet nåede frem, og tillige var en del af sejlene hårdt medtaget. Ud for Deal – nord for Dover – lå man til ankers under den hårde storm den 24. november. „Ida“s ankre holdt, hvorimod flere andre skibe mistede ankrene og drev på land trækkende andre skibe med sig, da de kom i drift. Endelig den 27. november nåedes bestemmelsesstedet Newhaven efter en begivenhedsrig rejse.

Vi går nu ind i året 1878. Første rejse her er Newcastle–Århus. Lasten omtales ikke, men kan vel næppe have været anden end kul. Fra Århus i ballast til Reval med ankomst hertil den 18. april. 7 dage senere var „Ida“ tillastet med byg og havre bestemt til London. Hertil nåede man den 12.

maj, men måtte vente på bugserhjælp, der var nødvendig på grund af den vestlige storm, så først 6 dage senere var skibet fortøjet på sin losseplads.

Nok engang skulle „Ida“ op til Arkhangelsk. Der var mange fragsøgende skibe i London, men det lykkedes at få en kornlast fra Arkhangelsk, og den 26. juni forlod skibet London. På rejsen tilbage anløb man Leith for ordre, og den 31. august var „Ida“ tilbage i London med en ladning havre.

Atter gik turen til St. Petersborg med afsejling den 14. september og ankomst den 29. samme måned. Returfragten fra Rusland var en ladning knuste ben bestemt til Aberdeen. Skibet forlod St. Petersborg den 5. november 1878 og ankom til Baltichaven den 10. og måtte tillige med andre skibe afvente en bedre vind, og endelig den 2. december nåedes rejsens mål, Aberdeen.

Den 26. december 1878 var „Ida“ i nærheden af de hjemlige strande, idet skibet da indkom ved Hals på rejse fra Charlestown med en ladning kul. Lossehavnen har formentlig været Ålborg. Thisted har det ikke været, for aviserne omtaler ikke skibet i de næsten daglige fortegninger over skibe, der har klareret ved toldstedet.

I 1879 var skibet – som foran berettet – på Middelhavet, men af rejser i nordeuropæiske farvande kan nævnes en rejse fra Rotterdam til Libau. I Østersøen blev „Ida“ den 14. november overrasket af en stærk nordøstlig snestorm, hvorunder skibet mistede sin storbåd.

Den 4. december 1879 afgang fra Libau med en ladning til Gent. På denne tur nåedes Terneuzen i Holland den 3. januar 1880. Her var der imidlertid ishindringer, og ca. 300 skibe ventede her – mange havde ligget der i 6 uger. På turen til Terneuzen havde stormen 2 gange drevet „Ida“ bort fra indsejlingen til Vlissingen og nordover mod den engelske kyst.

I Terneuzen var man ved „Ida“s ankomst begyndt at bryde isen ved hjælp af en damper, og snart fik man lods ombord op til Gent.

Senere – i februar måned – fik skibet igen en besværlig rejse. Den 4. februar 1880 gik man fra Charlestown til Køge med en ladning kul. Det trak op til uvejr, og på grund af modvind måtte skibet ligge underdrejet i Hornbæk-bugten i ca. 10 dage, inden man nåede til Køge.

Hvad skete der videre i året 1880? Fra Køge til Falkenberg for at laste battens (trælast) til London med ankomst hertil den 28. marts. Videre med cement til Libau (17. til 25. april), og fra Libau den 9. maj med en ladning havre samt hampefrø til Caen, som nåedes den 29. maj.

Nu er der et spring i vor viden om skibets fart, men aviserne beretter, at skibet i vinteren 1880–1881 havde ligget i Kolding, som „Ida“ forlod den 16. april 1881. En måned senere ankomst til Allva med en ladning props fra Falkenberg. I Allva var der mange skibe, der ventede på losning, så der gik nogen tid, før „Ida“ blev udlosset.

For året 1882 er det småt med oplysninger, men følgende kan dog noteres. Ankomst til Hull den 20. januar. 9 dage senere i Plymouth med en ladning kul. Den 1. marts afgang fra Charlestown med en ladning pibeler til Stettin, som nåedes den 12. samme måned.

Den næste rejse er trælast fra Stettin til Caen (5. april til 17. april). Så igen tilbage efter trælast. Denne gang indladning i Tunadal i Sundswall-distriktet og losning i Courseulles sur Mer med ankomst hertil den 29. juni.

Endnu en rejse til Frankrig med trælast. Den 2. august tillastet i Hernøsand med tømmer, og efter en stormfuld rejse når „Ida“ den 12. september atter til Courseulles sur Mer.

Sidste beretning fra året 1882 fortæller, at skibet den 1.

november er ankommen til Kalundborg. Vi er nu nået frem til 1883. Aviserne indeholder ingen meddelelser om skibets rejser, men den 22. februar anfører Thisted Amtsavis, at skibet er blevet solgt til et rederi i Svendborg for 12.000 kr.

Rederi og førere

Desværre eksisterer der i dag ingen papirer vedrørende partrederiet „Ida“s virksomhed, ingen regnskaber m. v. Mange meddelelser gik i årenes løb hjem til rederiet fra førerne af „Ida“, men heller intet heraf er bevaret.

Et lille indblik i rederiets forhold kan dog fås gennem de årlige indkaldelser til generalforsamlinger. Disse blev afholdt på hotel „Aalborg“ i Thisted. Indkaldelserne omtaler fremlæggelse af regnskab, valg af 2 direktører og en regnskabsfører etc. To gange nævnes, at vigtige forhandlingsgenstande vil blive fremlagt, hvorfor alle aktionærer anmodes om at give møde.

I december 1882 indkaldes atter til generalforsamling, og det fremgår af bekendtgørelsen, at der skal forhandles om skibets salg, da der er fremkommen en solid køber samt om skibets dokumenter, klassifikation m. v., og som allerede nævnt fandt salget sted.

Det vil imidlertid være på sin plads at nævne de 2 mænd, der har været førere af „Ida“.

Carl Wilhelm Nielsen, der også var parthaver i skibet, er født i Hals den 14. februar 1834. Han erhvervede borgerbrev som skipper i Ålborg den 13. februar 1861. Han blev herefter ansat som skipper hos grosserer Chr. Jacobsen i Thisted – først på skonnerten „Christine Marie“ og senere på briggen „William & Jane“.

Da „Ida“ blev bygget, blev han fører af denne og fratrådte som fører i 1877, hvorefter han overtog Dragsbæk bryggeri og maltfabrik, Thisted.

Hans efterfølger blev A. Madsen, der var hjemmehørende i Ålborg. Madsen tiltrådte som fører i Hamburg den 2. maj 1877 og fratrådte ved skibets salg.

Den kontrakt, der blev indgået mellem rederi og fører ved Madsens tiltrædelse, forefindes, og det fremgår af denne, at Madsens løn var 60 kr. månedlig – regnet fra den dag, da skibets udrustning påbegyndes, indtil den dag, da skibet bliver lagt op. Herudover tilkom der ham 5 % kaplak – eller ca. 880 kr. – af bruttofragten. Det anføres videre, at han ikke havde ret til føringsgods eller gratifikation.

Som nævnt var „Ida“ blevet solgt til Svendborg, og i de sidste linier vil vi forsøge at følge skibets videre skæbne.

Hjemsted i Svendborg – under fremmed flag

„Ida“ blev solgt til et partrederi med skibsreder Hans Iversen, Skårupør pr. Svendborg, som bestyrende reder. Salget medførte, at „Ida“ skiftede navn til „Freia“ og hjemsted til Svendborg.

Under dette navn sejlede skibet under dansk flag i 12 år endnu, indtil det i 1895 solgtes til udlandet. Ved skøde af 9. maj 1895 afhændedes „Freia“ til skibsfører O. Persson i Limhamn, men skibet blev dog ikke under svensk flag.

Den 22. juni 1896 fandt der et nyt flagskifte sted, og denne gang til finsk. Køberen var købmand Ludvig Långfors i Rauma.

Vi er nu ved at nærme os slutningen på beretningen om skonnertbriggen „Ida“ („Freia“). Skibet var i oktober måned 1907 undervejs fra Viborg i Finland til Laboe ved Kiel med en ladning træ. Det var østlig storm med tåge, da skibet befandt sig i nærheden af Bornholm.

Skibets fører, kaptajn Ekroth, mente, at han i en klaring i vejret havde fået pejling af Utklippan den 9. oktober om

eftermiddagen. Om natten observerede man ombord et fyrblink, som man antog var fra fyret på Sandhammeren, men det var imidlertid Kristiansø, og kl. 5 om morgenen den 10. oktober 1907 stødte skibet på et skær ca. 300 meter fra land ud for Melsted på Bornholm.

Redningsmandskabet fra Gudhjem kom til stede med raketapparat, og efter at have opnået forbindelse med skibet blev mandskabet, 6 mand, bjerget i land i redningsstolen, hvorimod kaptajnen, der forlod „Freia“ i skibsbåden, blev bjerget ved, at redningsmandskabet med fare for livet gik ud på de grundede skær og ledede båden fri af disse.

„Freia“ blev vrag, og hermed ender beretninger om det gode skib „Ida“ („Freia“).

Kilder:

1. Arkivmateriale fra Distriktskontoret for skibsregistrering i Thisted.
2. Oplysninger modtaget fra Distriktskontoret for skibsregistrering i Svendborg, Rigsarkivet, København, Handels- og Søfartsmusæet på Kronborg, forfatteren F. Holm-Petersen, Søfartssamlingerne, Troense, samt toldforvalter E. Eriksson, Rauma.
3. Thisted Amtsavis, årgangene 1869–1883.
4. Dansk søulykkes statistik for året 1907.

Dagligt liv i Frøslev gamle skole i tiden omkring 1840—1860

*Erindringer, skrevet 1924 af Chr. Thomsen,
købmand i Nykøbing*

FRØSLEV OG MOLLERUP SKOLE, som det dengang var, og som den blev kaldt, var beliggende ved vejen midt imellem Frøslev og Mollerup kirker. Efter skolens flytning ned til Frøslev by blev ved magelæg og køb af jord den gamle skole omdannet til et mindre gårdbrug. Oprindelig hørte der til skolen ca. 6 tdr. land, hvoraf dog ca. 1¹/₂ tdr. land var skænket skolen som gave af cancelliråd Fr. Juul, Frøslevgård, på den måde, at det benyttedes af skolens førstelærer, men når der blev lærerenke, gik retten til brug deraf over til enken, efter hvis død det igen gik over til brug af skolens lærer. Omtrent således lød nok det oprindelige gavebrev. Hvordan det siden er ordnet, ved jeg ikke. Mulig er jorden afløst med kapital, som henstår til forrentning.

Det var gamle bygninger, men som nok er blevet udbedret ved den tid, 1828, da min far overtog embedet, og siden forsvarlig vedligeholdt, svarende til den tids fordringer. Stuer og avlsbygninger sammenbyggede, grundmur og stråtag, entre, skolestue og en lille 1 fags stue med teglstengulv. Køkken, spisekammer og bryggers samt et lille pigekammer med råstens brolægning til gulv,

en lille 2 fags og en do. 1 fags stue i nord, som benævntes »storstue«, og gæstekammer samt vores alles sovekammer. Spise- og dagligstue med 2 fags vinduer i syd havde bræddegulve, overalt bjælkeloft. Skolestuen i øst med 3 fag vinduer i nord, 3 fag i syd og 2 fag i østgavlen. Der var ikke muligt at få ovnen varmere, end hvad der kaldes »lunken«. Loftet var om vinteren slem til at dryppe med store vanddråber eller små istapper; var kulden alt for slem, blev der imellem frikvartererne arrangeret gang- og løbeture i zig-zag omkring bordene, indtil blodet igen kom i cirkulation, børn og lærer selvfølgelig med jernbeslåede træsko, hvori der var en god halmvisk.

Jeg har omtalt lokaliteterne noget udførligt for at fremstille, hvor nøjsomt og spartansk der dengang levedes, og jeg tror med større glæde og tilfredshed end mange steder nu under de moderne forhold. Børnene var dengang lige så raske og friske som nu, og læreren holdt ud under disse forhold, uden beklagelse i 47 år.

Fra midt i halvtredserne var skolens elevtal op imod 100. 1860/61 blev der bygget skole i Mollerup og lærer antaget. Det bragte børnetallet ned og en afkortning i arbejdet for den gamle lærer. Kirkesangerbestillingen overdrog fader til den nye lærer for Mollerup kirkes vedkommende – også en betydelig lettelse for fader¹), som i 33 år, hver søn- og helligdag, havde haft at synge i 2 kirker.

Den 9. marts 1849 døde min moder efter nogle måneders sygeleje, det var et stort tab for hjemmet, hun var os alle en god og kærlig moder med god og forstående interesse for sine børns vel, vi var 5 ukonfirmerede børn i hjemmet, som kunne følge vor moder til hendes grav på kirkegården i Frøslev ved kirkens østre gavl.

Efter moderens død fortsattes livet så vidt muligt i det

givne spor i Frøslev gamle skole. Vor ældste søster Stine, som lige var fyldt 18 år, overtog husets styrelse og blev sine små søskende i moders sted, og det må siges til hendes ære og ros, at hun udfyldte denne plads på allerbedste måde, og det både overfor os yngre børn, hvem hun ledede igennem barneårene, som også overfor og i god forståelse med fader, og for selve husførelsen, som jeg vil kalde mønsterværdig, og alene i sidste henseende udfordredes forstand og praktisk dygtighed, når vi husker på, hvad der krævedes udført i et hjem. Alt var dengang baseret på egne frembringelser, og det var både til lys og varme, til al beklædning, både til ud- og indvendig brug, til fødevarer: smør, ost, øl og brød. Alt blev lavet i hjemmet og af egne produkter, det væsentlige af, hvad der blev købt var en pakke tvist eller to, hver pakke på ca. 9 pund.

For at give en forklaring på, hvorfra de til husets brug nødvendige produkter toges, må jeg give kort fremstilling af vort landbrug og dets drift. Skolens jordlod på ca. 6 tdr. land ligger adskilt i 2 omtrent lige store stykker med 9 små agre i hver, Nordmarken og Østmarken; hver har sin egen driftsmåde, men dog ikke anderledes, end at der i hver mark var lige mange agre med de forskellige sædarter og græs, således én ager med rug i hver af markerne. Hestearbejdet, pløjning, harve og gødningskørsel osv. blev udført frivilligt fra gårdene i sognene. Den kreaturbesætning, der sædvanlig holdtes, var 3 køer og 9 får, et par af fårene fik sommergræsning på en gård i Mollerup, de øvrige kunne græsses på en enkelt ager og på vejrabatterne, de 9 får var af 3 år-gange: 3 etårige, 3 toårige havde lam og 3 treårige blev fedede til slagtning. Køerne græssede på 2 små agre, det store fårehold var formentlig noget afpasset efter hjem-

mets forbrug af dets produkter, uld, talg, og til indslagtning. Kunne al ulden ikke tilvirkes, solgtes noget deraf. Hvert år blev tillagt 3 lam i stedet for de 3 får, som slagtedes. I maj måned købtes en 6-ugers gris og 4 gæslinger. Grisen slagtedes som velfedet ind under jul, fårene omkring 1. november og gæssene imellem mortensdag og jul. November og december var de bedste måneder med fersk kødvare, den ivrige tid af året stod den på saltede eller røgede varer; dog hændte det også, at der slagtedes en kalv og ikke så sjældent et par høns. Som gaver modtog vi ikke så sjældent et par ænder, kyllinger og lign.; de sendtes os fra hjem, som undte os det vel. Når der så engang imellem kom et læs rødspætter igennem byen, kunne der for 1 mark i danske penge købes $\frac{1}{2}$ spandfuld af disse; hvad der ikke deraf spistes fersk, fik en dags salt og derefter vindtørredes, – kogte spistes disse som en stor delikatesse. Når det så vides, at vi havde mælk af 3 køer, selv om de ikke var stærkt malkende, så vil det nok kunne siges, at vi ikke manglede sul til vort brød. Rodfrugt i marken kendtes ikke almindeligt før ind i halvfjerdserne, men heldigvis var kartoflerne nået frem til at blive almindelige. Vi avlede på en lille ager ca. 50 tdr., hvoraf jo størstedelen blev opfodret på kreaturerne. Den nytte, der haves af kartofler, kan sættes meget højt, og især i de hjem, hvor der skal leves af små midler. Det er et sundt og næringsrigt fødemiddel. Hvert år blev 3 skp kartofler revet på håndrivejern og behandles til mel; der blev deraf ca. 10 pund fineste kartoffelmel.

I haven kun et enkelt frugtræ, men rigeligt med bærfrugt, kål og gulerødder osv., – en lille del som blomsterhave.

Det fortjener endnu at huskes, at der også »krejledes«

med havfisk, så der af og til om vinteren kunne købes en havtorsk, og ligeledes købtes der om efteråret 1 bundt tørrede havtorsk (ca. 16 pund), som det var behageligt at have liggende som en reserve på lager. Det var en yndet og god spise.

Af korn avledes tilstrækkeligt til fødekorn og til kreaturerne. Lidt blev leveret os som tiendekorn, hvorfor der de fleste år kunne sælges nogle få tønder havre. Der blev leveret lidt tørv, så meget, som der regnedes med, at der ville medgå til at opvarme skolestuen. Der blev leveret til læreren lidt hø og halm, formentlig fordi den oprindelige jordlod ikke var anordningsmæssig stor nok, og så var der noget småkvægtiende og nogle småafgifter, som senere blev konverteret til faste afgifter i korn og penge; imellem disse naturalydelse var også denne, at der én gang hver sommer leveredes »mælk til ost« på en dag, tid og sted, som bestemtes af modtager, og hvorom yderne var tilsagt ved bud; mælken før sankthans, og det bedste smør efter sankthans. Mælken modtoges på 3 steder, 1 dag i Frøslev by, 1 dag i en gård på Vangen og 1 dag i Mollerup. De dage, da mælken modtoges, regnedes til de store dage, som min søster ikke uden ængstelse gik til, hun mødte jo op som modtager. De piger, som bragte mælken fra gårdene, blev trakteret med æbleskiver. Mælken modtoges hver middag ved 1-tiden og hjembragtes i en stor tønde, hældt op i store kar, blev givet passende temperatur (uden termometer) og tilsat osteløbe (hjemmelavet), efter ostningen presset i ostekop og i det hele færdigbehandlet til en stor ost, 20–24 pund, fra de første to steder, noget mindre fra Mollerup. De to store oste solgtes igennem privat bekendtskab til en god pris i København, som en fin og stabil vare. Den lille ost spiste vi selv. Det var juleost, som vi var meget glad for og stolt af.

Brændsel til bageovn, kakkelovn og til det åbne ildsted i køkkenet, hvor al madlavning foregik, til bryggekedel, vaskekedel osv. bestod af tørv fra Benthinesminde mose, et lille indkøbt læs lyngtørv (fladtørv) og lidt lyng til hjælp i bageovnens ophedning. Mosetørvene fik vi på den måde, at vi gratis måtte lade skære tørv i mosen med én mand én dag. Manden stod i tørvegraven i vand til knæene omtrent og skar tørvene med håndspade, pigen trillede på en bør tørvede ud på tørrepladsen, der arbejdedes derved en lang dag fra tidlig morgen til sen aften, så de kunne være tilbage lidt før solnedgang. Middagsmaden bragtes dem ud til arbejdspladsen, og den bestod af byggrynsgrød kogt i mælk (sødgrød) og æggekage med rigelige flæsketerninger i. Det kan nok forstås, at der skulle anvendes økonomi med brændsel for at få det til at slå til, det slog altid til, fordi der sparedes, mens der var noget at spare af. Den nuværende slægt kan næppe tænke sig, hvor lidt man dengang nøjedes med på mange områder uden i nogen måde at føle sig som nødlidende, tværtimod med mere stor glæde og tilfredshed over, hvor godt vi havde det og hyggedes i hjemmet.

Et års tid efter at »N. A. C.« havde begyndt sin virksomhed i Nykøbing, var jeg med derude at se fabrikken i dens daværende lidenhed. Fader købte et lille såkaldt $1\frac{1}{2}$ komfur med forplade og overstykke, hvori 2 koghuller og vandkedel, det var en begivenhed af rang, den ny tid var ved at åbenbare sig på dette område. Fader reklamerede meget for komfuranlægget og derved for fabrikken på den måde, at enhver af sogneboerne, mænd eller kvinder, som i den nærmeste tid derefter kom i vort hjem, måtte se og beundre dette værk. I den store, vide skorsten var nu lagt loft, røgtrækket ført op derover ved et mindre rør, det lunede i køkkenet, som også derved blev fri for røg og for nedfald af sod.

Belysning. Dertil kendte vi ikke andet end hjemmestøbte talglys. Stearinlys hørte jeg først tale om ved tiden ind i 50'erne, petroleum til belysning ikke før ind i 60'erne. I begyndelse af 30'erne købte fader på apoteket stenolie (petroleum) som et middel til at fordrive rotter med. Til lysestøbning skulle vi helst nøjes med det talg, som var i de tre slagtede får, alm. omkring 20–24 pund. Om selve støbningen vil jeg ikke skrive, da jeg forudsætter dette som almindelig bekendt. En meget lille part blev støbt til tykke, smukke hvide lys til brug ved festlig lejlighed, største parten til alm. bordlys (8 stk. pr. pund) hvoraf 1 lys midt på bordet, og bordet flyttet ud omtrent midt i stuen, var, hvad vi fandt rigeligt til hver sit aftenarbejde: fader ved skrivearbejde og eftersyn af skolebørnernes skrivearbejde, søstrene ved sytøj, én ved spinderokken, en anden kartede, strikkede el. lign., de små ved lektielæsning. Det blev også benyttet til hjælp ved eftersyn og udbedring af skolebørnernes fjerpenne, som altid opbevarede i skrivebøgerne. Stålpenne kendtes ikke før ind i 50'erne. Efter gåseslagtning om efteråret bragte skolebørnene læreren et lille bundt af gåsevingefjer. Læreren skar pennene og holdt disse i brugbar orden for børnene året rundt. De lange mørke vinteraftener var der ofte et og andet, som skulle findes frem og hentes inde fra skolelokalet. Det var os børn til at besørge det, og det var jo selvfølgelig uden lys, jeg husker, hvor let til fods jeg kunne være, når jeg passerede den mørke forstue og entreen og ind i den store mørke skolestue, hvor man følte, at der kunne møde én de største uhyrligheder, dog, man udtalte sig ikke om denne frygt for ikke at blive anset for en kujon.

Beklædning. Arbejdet derhenhørende var meget betydeligt i et hjem med så mange børn, som fra det indre til

det ydre var klædt af stoffer af egne produkter, forædlet og tilvirket for en stor del i hjemmet og ved dets medlemmers egenhændige arbejde. Uldens bearbejdning fra klipningen indtil den var færdig til at sætte i væven eller til strikning, var en betydeligt arbejde. Der dyrkedes også lidt hør, som ligeledes skal have mangeartet behandling, før deraf kan spindes en fin tråd, anvendelig til lærred, som selv efter vævningen ikke er færdig, men skal lægges på bleg, have gentagne kogninger, og igen udlægninger, det var en sen måde at gøre det på, men tøjet blev fri for at tage skade ved brug af stærke kemikalier, som senere anvendtes. Når så tilstrækkelige materialer af garn, hvid eller farvet, uld eller tvist havdes færdigbehandlet og opvundet i nøgler, gik det til vævekonen, derfra hjemkommet blev det for ydertøjets vedkommende betroet henholdsvis sypigen til at sy for søstrene – (af sypigerne erindrer jeg »Ingeborg«, senere gift med murer Svenning i Lødderup (slagter Svenningens moder) – hun havde tykt mørkt hår og brede sølvringe i ørerne) – og en mands-skrædder til at sy for fader og os drenge. Skrædder Jens Jensen var halt, men ellers en rask og kraftig mand og syede for os i mange år. Det var en forandring i det daglige liv at have en fremmed i huset i flere dage, der fortalte om oplevelser og begivenheder udefra og udenfor den kreds, hvor vi sædvanlig færdedes; han var en fattig mand med stor familie, men desuagtet var han for os at se altid glad og tilfreds; var han ikke heldig i første omgang til at få tøjet til at passe, var han ikke forknyt, men udtalte sin glæde over at det ikke var kroppen der fejlede noget, tøjet kunne der rettes og forandres ved. Min fader havde en gammel kørekappe af noget groft, gråbrunt stof, stiv og svær at arbejde med. Når den kom frem til forandring eller forbedring, benævnedes han den som den »Alebandis« (?).

Mælken af de tre køer behandlede i hjemmet. Der var ikke lejlighed til salg af det; der blev kærnet smør i en stavkærne, og der blev lavet små oste, 6 à 8 pund stykket til eget brug. Smør solgtes der af og til lidt af. Når koen havde kælvet og der var blevet rigeligt med mælk i huset, sendtes der bud til fattige familier og andre, som levede i jordløse huse, om at nu måtte de komme til os at hente mælk.

Grisen levede højt sommeren igennem ved valle med kun lidt tilskud af korn. Men på tiden blev der noget rigeligere med kartofler og korn. Når den slagtedes ind under jul, var dens slagteværdi alm. omkring 200 pund. Vægten konstateredes ved at veje det afskårne hovede, og så mange pund det vejede, så mange lispund vejede grisen. Svinene der holdtes den gang, var af gammel dansk race; de havde en række kraftige børster langs på ryggen; disse blev efter slagtning omhyggeligt skilt fra, rensset, bundtet sammen og opbevaret til anvendelse til hjemmets børstenbinding. Der kendtes jo ikke andet end hjemmebundne klæde- eller skobørster.

Vinteren igennem havde vi altid hjemmebrygget øl, god og velmagende. Det blev alm. brygget i 2 kvaliteter, en mindre del som første udtræk, og en tønde (ca. 80 potter) i andet udtræk. Af den bedste kvalitet blev noget tappet på flasker og brugt til at byde fremmede. Juleøllet blev altid brygget kraftigst ved anvendelse af mere malt. Malt var også hjemmelavet og hjemmemalet. Det blev passet efter at være tjenligt til tørring i ovnen efter en bagning.

Brødbagning. På landet kendtes dengang ikke andet end hjemmebagt brød. I vor ovn kunne bages brød af 5 skp korn, den første tid jeg husker, blev der brugt en kornblanding af 3 skp byg og 2 skp rug, det blev senere forandret til 3 skp rug og 2 skp byg, hvilket kendtes

som en væsentlig forbedring. Omtrent hver femte eller sytten uge skulle der bages. Om sommeren ville brødet jo blive noget tørt, med tilbøjelighed til at mulne. Var det slemt dermed, blev det værste skåret fra, men det ansås ellers for konstateret, at mullent brød gav særlig store kræfter. Der blev lagt mærke til, når naboer havde bagning. Der kunne da fås tilladelse til der at putte nogle af sine gamle brød ind i ovnen for at tage nytte af dens eftervarme efter den færdige bagning. Brødene kunne da for en tid blive som nybagte. Den byg som brugtes til brød, fik i møllen en let omgang i pillekværnen, så at den væsentlige del af ydre skaller toges fra, hvorefter den ligesom rugen blev groft malet, dog ikke grovere, end at der kunne sigtes nogle få pund fra, hvoraf der lavedes 3 à 4 små sigtebrød, som var en stor nyhed. Der vankede ikke sigtebrød uden efter hver bagning med 5 – 6 ugers mellemrum. Dagen før en bagning blev der foretaget forskellige forberedelser, såsom at sætte tørveskrue op ved eller i selve ovnen, som så, når tid dertil var inde, blev antændt ved en tot lyng eller halm. Ovn-døren (træ), en trærage, en do. skovl og en stok til at pirre i ilden med blev lagt i vand ude i bækken for derefter bedre at kunne tåle varmen. En kassefuld af ler blev æltet op med vand til en mørtel, der brugtes til at kline ovndøren med. Således gik man dagen i møde. Dejen lagdes aftenen før, tilsat surdej, og stod tildækket natten over for at hæve. Når tørveskruen var omtrent udbrændt, blev den splittet ud over alle dele af ovnbunden, hvorefter der blev smidt nogle håndfulde lyng ind derpå for yderligere at forstærke varmen. Når det bekendte tegn på, at ovnen var passende varm, viste sig – »den sorte mand skulle være ude af ovnen« – blev ilden raget ud og bunden fejlet med en våd halmkost, brødene sat ind, døren sat for og tilklinet.

Frøslev gamle skole havde på en vis en central beliggenhed, midt på øen og midt i sognet, med byerne rundt uden om sig, men derved tillige en isoleret beliggenhed udenfor byerne. I én henseende følte dette ofte, det var for at få vort korn til og fra mølle. Vi havde en mil til hvad side vi ville for at komme til en mølle, Jølbygaards vindmølle, Lødderup vandmølle og Damsgaards vandmølle. Sidstnævnte sted fik vi vort korn malet. Fra en enkelt gård i Frøslev by benyttedes denne mølle, og da vejen dertil førte manden forbi vor dør, var han så hjælpsom at besørge kornet dertil og derfra for os. Møllerne tog deres betaling in natura, 1 pot af hver skp korn for almindelig maling. Dertil benyttedes en justeret »toldkop« af kobber, skålformet og med skaft. Det var let og behageligt således at have tilladelse til at have sin kop i en anden mands pose, muligt det også har fristet til overdreven brug af den. Folkevittigheden havde altid travlt med mølleren og hans kop: Mølleren turde ikke altid stole på sin svend, tog derfor for en sikkerheds skyld igen sin told. Konen, som interesserede sig for møllet, kom også i en travl tid over i møllen og ræsonnerede som så, at de mandfolk ikke altid er til at stole på, det er det sikreste at jeg tager en kop, for intet må forsømmes. Ved lov af 1857 hævedes mølle-monopolet, Dalgaard's Mølle byggedes dette år, hvilket hævede et savn for vort vedkommende. Før den tid kendte vi ikke til, at kreaturerne skulle have korngrutning. Skulle de have korn fik de det i strået, som det var groet. Det er mærkeligt at tænke sig, at der dengang ej heller kendtes brug af olie kager, majs, roer eller kunstgødning. Landbrugsmaskiner eller værktøj indskrænkede sig til at bestå af en le, en plejl, en håndkasteskovl og et sold, skovle med træblad, lyngkoste osv.

Byggryn og bygmel spillede en stor rolle i husholdningen. Byggørød var ofte daglig ret til et af måltiderne. Bygmelet brugtes overalt i husholdningen og til bagværk. Hvedemel var såvidt ukendt.

Jeg har måske nok bredt mig for vidt over ting som kan synes at være uden interesse, men jeg har derved villet illustrere, hvad der dengang var at ordne og arbejde med i et hjem inden døre, og hvad en husmoder til fuldkommenhed skulle forstå sig på i forbindelse med at have gaver til at lede og tilrettelægge disse arbejder.

Note:

- ¹⁾ Peder Teglblænder Thomsen, født i Vestervig (Stenhuset) 1805. Dimitteret fra Snedsted Seminarium 1827 med udmærkelse. Død i Frøslev skole på Mors 1875.
-

Cornelia Bichers

En livsskæbne fra Vestervig

Af H. A. RIIS-OLESEN

NÅR TALEN falder på Vestervig Kloster i gamle dage, nævnes Peder Nielsen Mollerup som den brutale herremand. (Hist. årbog for Thisted amt 1911, s. 69-72.) Endvidere har man altid omtalt Mollerup som den, der med list havde franarret enken efter Joachim Irgens, Cornelia Bichers, Vestervig gods. Man har endog fortalt, at Mollerup ved afrejsen til København bad hende underskrive nogle papirer, og imellem dem var afståelsesdokumentet. Men så let gik det nu ikke. Det primære i denne artikel er at belyse den hårde skæbne, der ramte Cornelia Bichers og de nærmere omstændigheder ved overdragelsen af Vestervig Kloster til Peder Nielsen.

Efter at Peder Nielsen var blevet forvalter på godset i 1690, opdagede han ret hurtigt – eller også vidste han det forinden – at fru Cornelia Bichers var dybt forgældet. Dette fik ham måske til at sætte sig det mål: at eje Vestervig, og han nåede det inden århundredets udgang. Men virkeligheden er den, at Cornelia Bichers måtte afhænde godset til Peder Nielsen Mollerup, fordi han faktisk kom til at eje den stykke for stykke. Han måtte gang på gang træde hjælpende til med lån, og han har måske frydet sig over udvik-

lingen. Men i den sag, vi nu skal beskæftige os med, findes der ikke et aktstykke, hvor Mollerup er ufin overfor Cornelia Bichers. Det er almindelig retspraksis, der benyttes, men den kunne vel også være hård nok.

Cornelia Bichers, der havde gennemgået så meget, satte sine forhåbninger til at den sidste søn, Gerhard Irgens, kunne overtage godset og forpligtelserne, men efter lang tids svagelighed døde han den 3. decbr. 1698, og hermed væltede ulykkerne ned over hende.

Hun boede ofte – efter 1696 hele tiden i København og havde indlogeret sig hos Engelbrecht Vesken i Købmagergade. Den fornemme gård, som hun og hendes mand havde på Christianshavn, måtte sælges, for at hun og hendes søn kunne have noget at leve af. I Vestervig var der kun gæld, idet Cornelia Bichers måtte gå den ydmygende gang til Peder Nielsen for at låne penge – ialt 1480 rdl. Gældsbeviset nævner, at det beløb, som Mollerup har forstrakt dem med, blandt andet er midler fra børnegods, han og medinteresserede under formynderskab haver. Gerrit Irgens lover og tilpligter sig redeligen at betale ermeldte Peder Nielsen eller dennes arvinger det fornødne beløb med opsigelsesret hvert fjerdingår fra Peder Niensens side. For at give sikkerhed, pantsatte Gerhard Irgens det fri jordegods i Helligsø, Ydby, Dover, Refs, Gettrup, Lyngs, Vestervig, Hassing, Snedsted, Tilsted, Sjørring, Hundborg, Jannerup, Hillerslev og Sennels. Mange af ejendommene er enten øde eller ringe efter hartkornet at dømme. Gerhard Irgens forsikrer på sin adelige ære, gode tro og love, at de ikke før er pantsat. Ligeledes står der en særdeles interessant bemærkning: førmeldte gods skal gøre hovningsægt og arbejde til Vestervig, sålænge ermeldte Peder Nielsen gården i forpagtning haver“. Dette viser med al tydelighed, at gården endnu er i Cornelia Bichers og sønnens besiddelse.

Underskriften er ejendommelig, hvorfor jeg tillader at gengive den i sin fulde ordlyd:

Hafniæ datum d. 22/ sept. 1697

G. Irgens *van* Westervig (L. S.) tot getrygen schyf
dix mer onder Cornelia Bichers.

Til vitterlighed: Engelert Vesken (L. S.)

Zur Bezeugung: Jodocus Heinrich Mund (L. S.)

Oversættelsen vil lyde: *narret død – skriv derfor under.*

Hvad kan det nu betyde? Hvem er den skyldige? Skal det forstås sådan, at hvis Peder Nielsen vil påstå, at Gerhard Irgens er død, skal moderens underskrift være den gældende? Eller er det et eller andet trick, der skal anvendes i retsmaskineriet? Et er i hvert fald givet, det viser den store spænding, der er imellem de to familiegrupper.

Man aner den kolde vind bag ved regnskabsopgørelsen d. 5. okt. 1699 på herredstinget:

Peder Nielsen på Vestervig fremlagde trede indførseler over fru Cornelia Bichers forrige tilhørende gods – den første dateret 8. sept. 1696, den anden 30. novbr. 1698 og den tredje d. 30. juni 1699. Hermed bevises hendes velbyrdigheds gods og ejendom her i herrederne med videre en del til Peder Nielsen og en del til andre kreditorers betaling forhen er udlagt og ej til Peder Nielsen havende øvrige fordring på 5725 rigsd. nær haver kunnet tilstrække. Og mente han, at samme indførsler står ved deres fulde magt“.

Men ulykken bankede på to døre mere. En købmand i Hamborg, Gebhart Lübken, havde i 1672 forstrakt Joachim Irgens med penge – måske til det kostbare byggeri ved Vestervig Kloster, som skal være opført i Charlottenborgstil og hørte til de prægtigste i landet. Men dyrt og flot

skulle det være. Således elskede de begge at arrangere kostbare fester, hvilket vi har et slående eksempel på, da Christian den Femte besøgte ægteparret på deres hollandske landsted. Det var med en pragt, som end ikke kongen havde oplevet mage til. Vi kan derfor tænke os til den skønne bygning, der forskønnede landskabet i Vestervig, og det er ganske givet, at den har dannet rammen om adskillige celebre selskaber. Men derom ved vi for lidt. Trist at den stolte bygning allerede i 1703 skulle gå op i luer og derved kun fik 30 års levetid. Det kan måske lyde noget mærkeligt, at Joachim Irgens, som ejede Vestervig Kloster med stort tilliggende bøndergods, Gjorslev gods på Sjælland, Rørås kobberværk i Norge samt et helt nordnorsk herred, kunne komme i pengeforlegenhed. Men der skulle egentlig mange likvide midler til, idet han skulle udbetale løn til en kolossal mængde mennesker. Sådant lånte han mange gange, og det er jo klart, at den trafik kun går til en tid.

Joachim Irgens blev „for sine store fortjenester mod sit fædreland“ adlet af Chr. d. 5. i 1674, men allerede året efter, den 29. aug. 1675, døde han – 64 år gammel. Endnu i nogle år forblev fru Cornelia på „tinden“, idet hun i 1679 skænkede en meget kostbar lysekrone til Vestervig kirke, men fra 1682 strømmede gældsfordringerne ind. Der var nedsat en hurtigt arbejdende kommission, som skulle gennemgå alle kongelige lån og de deraf følgende fordringer i form af jordbesiddelser. Joachim Irgens var en af dem, der udlånte penge til kongen, og da man ikke kunne betale ham, tilbød kongen ham Vestervig Kloster, senere også Gjorslev gods og kobberminen i Rørås. Ved undersøgelsen fandt man ud af „visse urigtigheder og uanstændige krav“, som skulle tilbagebetales med renter, ialt 189.000 rigsd. Vi kan jo tænke, at fru Cornelia var skrækslagen, men kommissionens dom var endelig og inappellabel. Hun måtte

pantsætte kobberværket og Gjorslev gods. Og da tiderne blev dårligere, kunne hun ikke klare det uden en forvalters hjælp. Derved kom Peder Nielsen til Vestervig.

Gældsbeviserne var blevet præsenteret flere gange i 1678, 1688 og i 1698, antagelig 10 års perioder, og da der hverken er afdraget eller betalt renter i den forløbne tid, var gælden, der oprindeligt var 6977 lybsk, vokset til 13.664 lybsk. Den anden dør, der bankedes på, var familiens. Også den krævede sine penge tilbagebetalt, idet Cornelias' morfader, Arnt Tengnagel, i 1662 havde forstrakt Joachim Irgens med et større beløb – 5000 carolij gylden. Foruden dette beløb kræver familien Michel Abbested en obligation på 1140 rigsd. udbetalt i løbet af 14 dage. Alt dette blev præsenteret for hende d. 10. decbr. 1698 i hendes logemente „på Kiøbmagergaden i Hafnia“. Det var en uge efter sønnen, Gerhards død. Det må have tyngt den aldrende kvinde. Det er naturligt, at det har skabt fart i handelen med Vestervig Kloster, idet Peder Nielsen overtog godset i 1699 med al dens gæld – dog ikke den personlige. Cornelia Bichers har kun været tilfreds med at kunne trække tiden ud, indtil handelen var i orden. Da hun i 1699 blev opsøgt af rettens folk, som skal gøre udlæg i hendes bo, fandt de intet af værdi, og da hendes husvært, Engelert Wesken, desuden fremhævede, at Cornelia Bichers skyldte ham ét års husleje, turde det være rettens folk berigtigelse nok. Værten nedlagde iøvrigt fordring på „de ringe midler, der i boet forefandt“. Dog reserverede Gebhart Lübken fuldmægtig, Chr. Olufsen, Næstved, sin ret, „om han noget i fremtiden kunne opsøge denne fordring at fornøje med“.

Chr. Olufsen tænkte her på kirketiende ved Snedsted, Haring og Stagstrup, og i den anledning fremlægges der d. 20. juni 1699 en arrest på disse, så beløbene årligt kunne

komme hans klient tilgode. Landsretsdommen fra 10. decbr. 1698 havde anvist den vej, men da der var gjort indførsel i Haring og Stagstrup kirketiende før, er denne udvej ikke farbar, forkynder herredsfogeden, Villads Poulsen på Koustrup. Men dette var ikke tilfældet med Snedsted kirketiende, hvorfor han forkynder arrest på denne „med alt hvad ved den og disse kirker fru Cornelia Bichers kan tilhøre og denne arrest på tilbørlige steder ved tvende danne-mænd at lade forkynde og efter loven forfølge“ (20. juni 1699).

Sagen går nu til Højesteret, og der foreligger følgende stævning: Vi Christian den 5. af Guds nåde gøre vitterligt, at for os allerunderdanigst har ladet berette os elskelige fru Cornelia Bichers afgangne Irgens von Westerwigs efterleverske, hvorledes hun skal være forårsaget for os udi vor Højesteret at lade indstævne en dom, som os elskelige Christopher Bartholin til Kås, vor justitsråd og cancelliråd så og dommer i vort land Nørrejylland, tilligemed afgangne landsdommer Christian Cassius d. 10. decbr. 1698 på Viborg landsting imellem hende på den ene side og Gebhart Lübken af vor stad Hamborg på den anden, samt rådmand i vor købstad Næstved som fuldmægtig, Christen Olufsen, gældsfordring angående, skal have kendt og afsagt uden nogen lovlig advarsel eller stævнемål til hende eller for hende på hendes bopæl i den provins, hvor hun stedse på tredje år og ellers mest al hendes tid virkelig skal have boet og holdt dug og disk, og det uden hjemtingsdom på fordringen, dog derfor var hverken obligation eller pant, så skal landsdommerne i steden for at rejse eller fælde hjemtingsdommen efter loven 1 – 5 – 20 have tildømt hende trende af hendes mands anno 1672 udgivne og 27 år gamle vekslers skadesløs at indfri, og enddog noget derpå er betalt, så skal de alligevel ikke være nævnet i dommen, sum-

mens storhed enten ialt eller dele af det. Thi vil hun allerunderdanigst formode, at få samme dom tilsidesat og hjemtingsdommen d. 14. novbr. 1698 ved magt kendt og vedkommende tilrettesat samt for omkostninger at nyde erstatning og ved fuldmægtig her i Højesteret forklare.

Thi byde og befale vi dig, landsdommer Bartholin og afgangne Chr. Cassius hans efterladte enke og arvinger, at I rette eders lejlighed efter herom at møde for os i vores alm. Højesteret, og ligeledes dig, Morten Christensen, birkefoged til Westervig birketing, og dig, rådmand Christen Olufsen, tillige med din principal, Gebhart Lübken, til det lovstridige forhold og umanerlige proces at svare o.s.v.

Givet på vort slot i Kiøbenhavn d. 6. juli 1699.

Christian Rex.

Birkefogeden i Vestervig, Chr. Christensen Binderup af Øster Ulsted, mødte på Peder Nielsens vegne og fremlagde i retten et skrevet indlæg fra denne om de gældsbeviser, som man søger arrest for „i de mig lovlig tilhørende jordegods, kirketiender og kirkegods i adskillige sogne i Thy“. Peder Nielsen skulle bevise sin ret til bemeldte tiender – det er den 20. juni 1699 – men han fik sagen udsat i 6 uger, mens han fik sine papirer i orden, og den 30. juni er den seneste tilførsel sket i Harring-Stagstrup kirketiende, som det viser sig, da dokumenterne blev fremlagt.

Den 20. juni var også Oluf Drejer fra Gammelbygaard til stede – han førte sagen for fru Cornelia Bichers. Han bemærkede, at fruhen ikke ejede skillings værdi i bemeldte kirketiender, men at de ved lovlig indførsel er hende fratagne og til Peder Nielsen i gæld udlagt. Skulle Jac. Blochsgaard ville vedbinde sig at arrestere Peder Nielsens gods, får han sagen derom med Peder Nielsen at udføre og hans gods anden lovlig arrest pålægge, såsom sligt ikke fru Cornelia Bichers i ringeste måder vedkommer.

Der gik mere end 6 uger – til den 14. sept., da Jacob Blochsgaard igen mødte i Højesteret og på Gebhart Lübken's vegne begærede dom over arresten af foranstående kirketiender. Nu var beløbet endelig opgjort til 13.664 mark lybsk, og indlægget former sig som en understregning af landsretsdommen, men så let gik det ikke.

Højesteret indleder med at spørge, om der findes noget bevis for, at Snedsted kirketiende skulle tilhøre fru Cornelia Bichers, eller om der var nogle domme over Peder Nielsen på Vestervig for gæld, at han Gebhart Lübken noget skyldig er. Hertil svarede Jac. Blochsgaard, at han ikke videre havde at fremskaffe.

Herefter kunne dommen fremlægges, og den lød som følger:

Eftersom ingen højesteretsstævning for mig fremlægges, ej heller nogen dom eller nogen revers på eller af Peder Nielsen udgiven, at han, Gebhart Lübken af Hamborg, noget skyldig er, ej heller, at Snedsted kirke fru Cornelia Bichers tilhør, tør jeg ej understå mig at kende arresten på hans kgl. Majestæts kirke ved magt, ej heller på det, som Peder Nielsen har ved indførsel bekommet, som er Stagstrup og Harring kirker og ej noget ved de begærte kirker velbyrdige fru Bichers tilkommer, bør den begyndte arrest magtesløs at være“.

I 1702 forklarede assessor Peder Mollerup i herredsretten, at fru Bichers de sidste par års tid ikke har ejet andet jordegods i Thyland end Niels Olufsens øde gård i Lyngs, siden det øvrige ejendes i sogne og hovedgård blev ved indførsel behæftet af Peder Mollerup.

Her er to ting at lægge mærke til, nemlig at Peder Nielsen nu kalder sig Mollerup (fra sin hjemstavn) og benævner sig assessor. En stilling han havde købt sig til. Det kunne man dengang, og det gav anseelse. Desuden var fru

Cornelia Bichers helt ribbet for alt jordegods i Thy. Overtagelsen har sikkert fundet sted i 1699.

Sådan endte de dramatiske år i Vestervig. Som forvalter på herregården under den sidste lensmand, hjemførte Joachim Irgens i 1656 sin hollandske brud – 27 år gammel – af fornem slægt. Faderen var dr. Andreas Bichers, rådmand i Amsterdam og meget formuende. Joachim Irgens var 45 år og et stort handelstalent. Han lånte kronen store pengebeløb, især under svenskekrigene, så han måtte betales med gods: Vestervig, Gjorslev, Kobberværket i Rørås og meget mere. Cornelia Bichers følte sig som den fødte herskerinde, og ved de mange fester, som Irgens-familien foranstaltede, var hun rigtig i sit es, hvilket fremgår af en beretning, f. eks., da prins Christian (senere Chr. 5) besøgte dem i Irgensdal – et lystslot udenfor Amsterdam. Ligeledes ejede de en prægtig villa på Christianshavn, hvor festlighederne i anledning af, at Irgens i 1674 blev adlet von Westervig, blev fejret. Året efter døde han, og derefter væltede ulykkerne ind over Cornelia Bichers, og det er vanskeligt at afgøre, om hun selv havde været med til at skabe dem. Der var taget alt for store lån, og ikke engang renterne kunne bestrides. Hun havde en enorm gæld, og der kom store sorger. I løbet af nogle år mistede hun alle sine seks sønner, og da den sidste døde i 1698, var hun parat til at sælge. Kobberminerne i Rørås gav underskud – man har en beretning om, at Cornelia Bichers optrådte helt modigt, da arbejderne gik løs på Irgens for at få deres tilgodehavende. Landbruget var inde i en krise, så det slet ikke var en fordel at have jord, idet afgifterne stadig skulle betales, hvorved der opstod en mængde øde gårde. Alt gods måtte sælges, og tilbage havde hun kun Vestervig Kloster med tilhørende fæstegods, ialt 882 tdr. hartkorn. Resten var overgivet til kronen på grund af gældsfordringer på ialt 189.000

rigsd. En revisionskommission havde gransket i de gamle skøder og fundet ud af, at Irgens havde fået for meget for de beløb, som han forstrakte kronen med. Desuden krævede de rentepengene udbetalt.

Dette fik Cornelia Bichers til at antage Peder Nielsen til sin forvalter. Han var også meget dygtig, og hun har vel tænkt sig, at han kunne rette økonomien sådan op, at sønnen – den sidstlevende – Gerhard Irgens kunne overtage godset. Men det skulle gå helt anderledes. I samme grad som godsets økonomi rettedes op, forstrakte han fru Cornelia med lån, fordi skyldnerne trængte sig på, hvorved hun gik sin egen undergang i møde.

Det viser sig, at der findes en lang række opgørelser, skrivelser og breve mellem Rentekammeret og Cornelia Bichers. Af dem kan man se, at hun følte sig forudrettet ved den behandling, hun havde fået af revisionskommissionen. Gang på gang indsendte hun klage med påvisning af fejl ved udregningen, og i flere tilfælde må man give hende ret. Der er opstillet to kolonner i Rentekammerets efterbehandlingsregnskab. Den venstre indeholder Cornelia Bichers krav, og den højre modkravet fra Rentekammerets side. Udredningerne stod på indtil 1707, da hun nærmede sig 80, men hun var ubøjelig, og sandelig om ikke det endte med en sejr for fru Cornelia. Rentekammeret måtte indrømme, at hun havde 9000 rdl. til gode, og de skulle udbetales hende med 900 rdl. om året, så længe hun levede. Vi kender ikke hendes dødsår, men mange år blev det sikkert ikke til. Af hendes breve fremgår det iøvrigt, at hun aldrig lærte at skrive dansk. Hun benytter sig hele tiden af sit hollandske modersmål.

Man kunne vente, at Peder Nielsen Møllerup var nævnt i disse dokumenter, men det er ikke tilfældet. Der har åbenbart været skarpt afstukne linjer.

Så står hun der – ribbet for alt – og kan faktisk kun klare sig ved venners hjælp. Disse venner bearbejder Peder Mollerup – hvem ved hvordan, men fakta er, at Mollerup hvert år afgiver 400 rigsdaler til Cornelia Bichers underhold, så længe hun lever. Forøvrigt var den gamle dame nu 76 år, så Mollerup vidste, hvad han gjorde. Det er nok en nærliggende mulighed, at hendes venner har tvunget ham til forliget, idet de sikkert har truet med sagsanlæg. Dog blev aftalen nedfældet i en kontraktrevers sålydende:

Cornelia Bichers og Peder Nielsen Mollerup, kgl. Maj. Cammer-Assessor kendes og hermed gøre vitterligt, at som næstleden år nogen fortrydelse og uenighed imellem os har begyndt og været nogle forstrandsrettigheder udi Agger sogn, og der indkomne vrag, hvilket jeg, Cornelia Bichers formener under min strandforpagtning fra rentekammeret burde høre, og assessor P. Nielsen formedelst bekomme privilegier sig har antaget, desligeste nogle kirker og tien-der med tilhørige, som Peder Nielsen har søgt indførsel udi for nogle sig tilhandlede obligationer og på videre betaling hos mig gjort prætention.

Så er vi nu formedelst adskillige gode venners imellem-handling, om alt os til dato imellem værende, blevet hin-anden forligte og forenede. Thi forbinder vi os hermed og belover, at alt hvis hidtil passeret er, skal aldeles være op-hævet, død og magtesløs, så skal ingen af os enten skrive eller tale noget til den andens skade eller værste. Så i hen-seende til forskrevne og til en taknemmelighedserkendelse for den af velædle, fru Cornelia Bichers mod mig forhen beviste høflighed og bevågenhed, belover jeg, Peder Niel-sen Mollerup, at give bemeldte frue årlig hendes livstid den summa 400 rigsd., som jeg forpligter min hustru, børn og arvinger – en for alle og alle for en – rigtig at betale 200 rigsd. hver 11. juni og 11. decbr. – første gang den

11. juni 1705 (ikke så vanskeligt at love, da fruén var i sit 77. år. Kontrakten slutter med, at summens betaling ophører ved Cornelia Bichers dødelige afgang, ligesom det forlanges, at kontrakten med begge underskrifter befinder sig hos kasserer ved det vestindiske kompagni, Wolf Sigmundt Cassius og *ikke* i fru Bichers gemmer!

Hermed slutter et af de sidste kapitler mellem disse to. Hvorledes forholdet iøvrigt har været imellem dem, kan ret tydeligt læses mellem linierne. Fru Cornelia Bichers har sikkert følt, at hun er blevet narret af Peder Nielsen – gennem hans større indsigt og drevne facon over for retsvæsenet. Så hun har beklaget sig til sine venner, der har arbejdet Mollerup, for at han skulle råde bod på sin tiltagne ret. Måske har hun været så langt ude i fattigdom, at hun måtte sælge ud af sine smykker og ejendele. Dette har således medført, at Mollerup ikke har turdet holde igen længere, men for at få ro (i sin samvittighed?) har han udfærdiget ovennævnte kontrakt med et efter tiden rundeligt beløb i årlig pension. Hvis man kan udregne beløbet udfra kornprisen dengang og nu, hvor 1 tønne byg ansattes til 1 rigsd., så vil det sige, at fru Cornelia modtog ca. 20.000 kroner i pension (erstatning!).

I P. L. Halds skildring af Joachim Irgens (Hist. årb. 1929, s. 535) fremgår det, at det ikke vides, hvor Cornelia Bichers blev begravet, men det skete i Vestervig kirke. Da familiegravstedet i tårnrummet blev åbnet ved restaureringen 1919–21, fandt man kisterne med Joachim Irgens, Cornelia Bichers og Gerhard Irgens navnetræk. Pladerne, som var anbragt på kisterne, er bevaret og ophængt i kirken. Medens der er mindeord for faderen og sønnen – det har fru Cornelia sørget for – kunne Mollerup ikke engang ofre hende en bemærkning om dødsår eller dødsdag. Ved gravkappellets sløjfning blev Irgens-slægten og Mollerup-fami-

lien ført sammen i en fællesgrav på kirkegården – ved kir-
kens port.

Det eneste synlige minde, vi i dag har om fru Cornelia
Bichers, er som nævnt den prægtige lysekrone, der hænger
ud for prædikestolen i Vestervig kirke, og hvor hun har
ladet indgravere nogle vers, hvoraf skal citeres følgende:

*Dend Liussens Herre som til Liusset mig kalte
oc til sin Arve-deel i Liusset mig udvalte
Til hannem oc hans Lov jeg dette Lius opretted,
som Krone i hans Huus til Prydelse indsetted.
Gud, lad hans Naadis Lius for mig så liusse her,
at jeg hans Ansigts Lius maa se i Glæde der.*

Hvem skal kaldes op?

(*Navneskik i Skallerup sogn*)

Af M. P. EJERSLEV

„Opkaldelse har været brugt i alle lande og til alle tider.“ Rik. Hornby: Danske navne.

HELLER IKKE her i landet kender vi noget tidsrum, hvor opkaldelse ikke har været brugt. Der kan vel ikke være tvivl om, at noget af det, man oprindeligt har forstået med at bruge opkaldelse, har været i retning af noget kultisk: en handling, der muliggør en overførelse af den opkaldtes personlige „lykke“ – for at bruge Vilh. Grønbæks samlende udtryk for en mands styrke og hans hele rigdom af, hvad livet kan give – til den, der får hans navn. Dette, mere eller mindre ubevidste, synspunkt svækkes og svinder, formodentlig senere end man tænker sig. Men i alt fald, og stadigvæk: en opkaldelse efter farfar eller morfar eller en anden nærtstående er en bekendelse til slægten, vedkenden sig en sammenhæng, formodentlig endnu i højere grad end det ses.

Og det gælder velsagtens stadig, at den i den ældre slægt, den, der skal kaldes op, også nok vil, at det skal ske – som i middelalderen: „Får Stolt Lisbeth en søn, I skulle ham efter mig kalde.“

Søger man efter opkaldelsesskik i kirkebøgerne, vil det blive endeløst, hvis man ikke indskrænker arbejdet til at gælde de mandlige linjer. For det første er det bedstefædrenes navne, man ser, og ikke bedstemødrenes. For det andet synes de skikke, man her har brugt, at være de samme som for mændenes vedkommende, men vist nok med mulighed for større vilkårlighed. – Man er næsten nødt til at holde sig til opkaldelsen for drenge.

Det er først og fremmest familien, der kaldes op. Der kan naturligvis forekomme vanskeligheder: for få nære familiemedlemmer at kalde op i en stor søskendeflok. Så kan der jo bruges opkaldelser efter præster og herremænd, men det er nok forkert at regne dem som erstatninger; hvor de forekommer, synes de at være de foretrukne (lad det med det samme være sagt, at i det sogn, slutningsresultaterne her drejer sig om, findes der ikke en eneste af dem i de syv kvartårhundreder, vi er i). Men når de forekommer, vil de jo oftest gå ind i de følgende slægtleds navnestof, jvf. Lukas i Hanherred. – Og så kunne man ty til almanakken, hvor hver eneste dato stadig nævnes med sit helgenavn; på den måde er nok også adskillige navne blevet almindelige i de forskellige landsdele – hvis de da ikke har været alt for besværlige i deres fremmedhed.

Den kendte historie om opkaldelse efter almanakken er jo nok en opfindelse: Fem. s. e. trin. – og barnets navn Femsetrine. Men udtrykket: at kalde op efter almanakken – kendtes jo.

Elvine og Dusine og Dusinius er tydelige nok.

Men det kunne jo ske, at både farfar Christen og morfar Christen skulle kaldes op, begge to, hver for sig, eller bedstefar Christen og morbror Christen, der lige er død, eller morfar Christen og farbror Christen, vi fik gården af. Så er der ikke andet at gøre end to Christen, og nogen stor

sjældenhed er det da heller ikke. Et eksempel har vi fra den kendte Morsø-Salling slægt Dahlgaard: Christen Poulsen Dahlgaard, født 1818 i Erslev, Stuer Kren Daahlgaard, hvis søn kom til Salling, og Bette Kren Daahlgaard, hans broder, født 1827, som blev på Mors.

I Fjorde i Sydslesvig kan der findes tre brødre af samme navn, så bliver det Store Carsten og Lille Carsten og Mellest Carsten – Kæsten.

Der forekommer i historien ting, der får indflydelse på den hjemlige navnegivning og også på opkaldesskikkene: indflyttede udenlandsk eller udensogns, den ene stands indflydelse på de andre, forskellige former for mode. Det første, der virker noget forvirrende på opkaldelse, er moden med dobbeltnavne, der kommer ca. 1790. Navnet Christen er, sammen med Peder, det talrigste af alle mandsnavne; nu dukker Christian op, meget sjældent som enkeltnavn. Men det går ind som sidste led af et dobbeltnavn, der kan have omtrent hvilket som helst andet mandsnavn som forled: Hans Christian osv. Med Peder har det sig på omtrent samme måde. Det virker som sagt lidt forvirrende på forsøgene for at finde opkaldesskikkene: har f. eks. Hans Pedersen Urbrand og Kirsten Christensdatter slået to fluer med et smæk, når de kalder deres første søn Peder Christian? For selv om Christen og Christian er og også opfattes som to helt forskellige navne, så er der vist ikke noget i vejen for, at man kan bruge Christian som opkaldelse for Christen, også i 1814, da dette skete. Man har ialfald brugt det senere, ud fra den tanke, at Christian ligesom er pænere, nyere, end Christen, på samme måde som man opkaldte Maren med Mary.

Selv om det næste angreb (ordet ikke ment her i nogen ond betydning – og selve sagen på ingen måde ført som angreb på de, som det her ramte) ikke har med den tid at

gøre, vi her mest holder os til, kan det ikke være helt ved siden af at nævne det. Det er noget af en tragedie, hvis vi går ud fra den gamle navngivning og dens metoder som en fast og praktisk og for slægterne rig tradition: Det, som *både* trak en mængde nye (eller glemte) navne ind og mere eller mindre satte opkaldeseteknikken overstyr, var jo netop det, som ellers på så mange måder fornyede bondestandens energi, vendte dens blik mod historiens gang, gav den oplevelser af ikke-egoistisk art: nationale oplevelser med Sønderjylland, grundtvigske højskoler og menighedsdannelse, ny læselyst med Bjørnsons bonderomaner og andet – alt dette kan i denne forbindelse ses som en helhed.

Opkaldesskikken er jo langt fra den eneste tradition, der blev rystet – hvad med et begreb som *sognet*?

Men igennem alt dette – og meget mere – har opkaldesskikken holdt sig både det ene sted og det andet, og mon den ikke p. t. er ved at leve op igen?

Ved siden af disse direkte forvirrende hændelser for skikken er der jo det, som altid har virket ændrende på den: byerne og vel også slægternes optagelse i embedsstanden og dermed indgifte i andre embedsslægter.

Men ellers er det mærkelig påfaldende, hvor godt kendt vi er med den almindelig brugte opkaldelse i den første slægt, vi i den sag kan påvise her til lands, for ca. 800 år siden, for slægter midt imellem, for ca. 400 år siden – og hvor den stemmer med vore egne kirkebøgers. Det kan vel siges, at dette fjerne ikke kommer os ved her og nu – men man kan endelig også se det som at bygge en bro fra noget, vi allesammen kender mere eller mindre til, over til noget, der er de fleste ukendt: hvem der opkaldes i en fjern landsby. Vi tager den 800-årige:

fæste har ikke med det at gøre. – Vi nævner blot: Søren Svenningsen og Svenning Sørensen i Alsted – Søren og Svenning skifter fra i alt fald 1664 og halvandet hundrede år fremad. Sådanne linjer kan findes i dusinvis.

Stedet, hvorfra vi har den nærmere gennemgang af opkaldelserne, er Skallerup sogn, anneks til Dragstrup i Morsø Nørreherred, i tiden fra kirkebogens begyndelse i 1646 til ca. 1830, og det er væsentligt med kirkebøgerne som grundlag.

Det bør nævnes, at hovedsognet Dragstrup har navne „udefra“, eller af embedsfolk: møllerens Boj og Hollen, Kjærgaards Niels Hegelund, degnen Schors Carl Peter Ludvig o. a., ligeledes at det har mange flere dobbeltnavne end Skallerup. I Skallerup findes i denne periode på godt halvandet hundrede år døbt en eneste dreng med et navn, man i denne forbindelse vil kalde fremmed, Anders Nielsen Bodsen har tilsyneladende – ligesom Hellig Knud – giftet sig udensofns, med Anne Cathrine Richardsdatter, og deres søn hedder Richard, 1822.

Her beløber tallet på dobbeltnavne sig til ialt 14 drenge med 9 forskellige navne, hvoraf de 13 er med Christian og 1 med Peder. Der findes 2 med Christian som enkeltnavn, fra efter 1800 begge.

Christian er i brug et nyt navn, og det kan bruges alene, eller det kan føjes som andet led til omtrent et hvilket som helst andet navn. Christen kan ikke og må ikke forveksles med Christian, ligeså lidt som med Mikkel eller Søren, og det kan ikke bruges som efterled i etdoppeltnavn.

Angående tiden for dobbeltnavnenes indgang hidsættes følgende:

	enkeltnavne	doppeltnavne	
1781–1805	46	5	= ca. $\frac{1}{8}$
1805–1814	31	6	= ca. $\frac{1}{6}$

1814–1828	32	12	= ca. $\frac{3}{8}$
1829–1835	30	7	= ca. $\frac{1}{4}$

Iflg. dette kommer dobbeltnavnene her som noget af en mode og kulminerer nogle år før og efter 1820, men fortsætter jo så som en naturlig og selvfølgelig del af navnestoffet – men som nævnt og som det giver sig selv: med noget mindre mulighed for en eksakt bestemmelse angående opkaldelserne.

Af drenge er der i tidsrummet født i Skallerup 254 (dog kun indtil 1814), men deraf har vi kun kunnet regne med ca. 150. Ofte kan man jo ikke se noget om evt. opkaldelse. Vi prøver at se, hvordan skikken med opkaldelse er gennemført, der hvor den er at se gennemført.

Det er selvfølgelig lettere at se opkaldelsen praktiseret i slægter med et ikke-sen-navn, eller hvor de skiftende navne er tydeligere at se og tælle end Christen, Jens og Niels ... som jo også er så mange, at det kan være vanskeligt at vide, hvorfra opkaldelsen daterer sig.

Vi har 1) vist nogle slægters generationsskifter og altså deres medlemmers navne, evt. opkaldelse, og 2) sammenlagt forskellige opkaldelsesformer i det hele.

De navngivende forældre kan ikke altid give barnet det navn, som skik og brug helst ser, og som de måske også helst selv ser.

Farfar kan ikke kaldes op, hvis barnet bliver en pige – og så kommer der måske en hel stribe piger bagefter. Kommer der så en dreng, er det jo nok en glæde endelig at kunne få farfar opkaldt. Jo, men tiden er gået, og der *kan* være sket både det og det, som gør, at *denne* opkaldepligt virker knapt så bindende som de første år. En nær slægtning, morbror eller farbror, kan lige være død, og det er nu, han bør opkaldes. Sådan kan der være så meget – men hvis der ikke

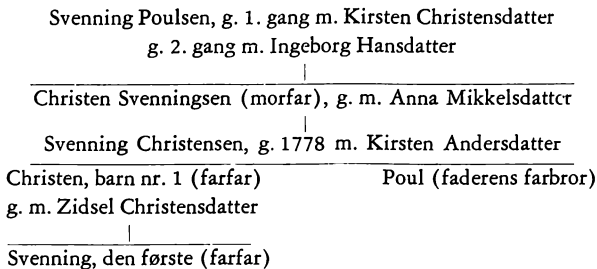
er noget særligt, som hindrer det, vil man normalt opkalde den første dreng efter farfar.

De samme navne går ofte igen i bestemte slægter, det er endda sådant, at man i slægtsforskningen ofte med held kan gå ud fra dette som en slags pegefinger.

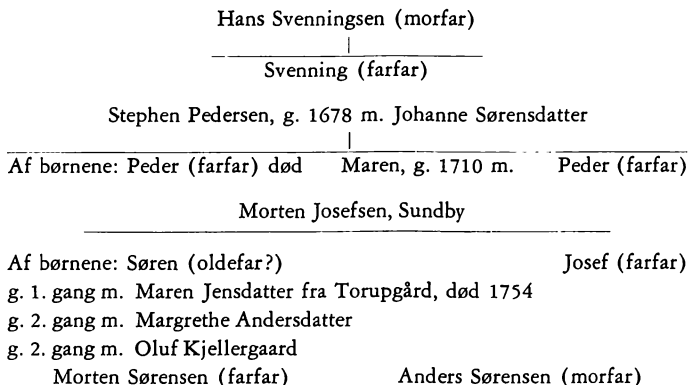
Vi begynder med slægten på Tulsgård i Torup, Skallerup sogn:

De opkaldte i parentes, ligesom i den første nævnte Jelling-familie.

I begyndelsen af 1700'erne:

Svenning Poulsens anden kone, Ingeborg Hansdatter, de får som nr. 1 af dette, hans andet, ægteskab sønnen

Det næste er:

Peder Madsen, g. m. Magdalene Andersdatter i 1659

Mads Pedersen, 1662

o. fl.

g. m. Margrethe Andersdatter

Karen - Peder - Anders (morfar) - Jep - Christen (?) 1703-1755

g. 1. 1743 Else Christensdatter

g. 2. 1749 Martha Sørens datter

Da Chr. Madsen dør 1755, bliver Martha gift med

Christen Jensen Broe i Skallerup, 1727-1811

Christen Christensen Broe (efter moderens første mand)

Dette sidste er, som nævnt før, vistnok den mest uomgængelige regel for opkaldelse. – Man kan finde mange eksempler på, at den førstefødte drengs opkaldelse efter farfar eller morfar sættes til side af en eller anden grund, men man ser så godt som aldrig, at den her nævnte skik sættes til side.

Det er vel også noget selvfølgeligt, at hvis drengen fødes efter faderens død, bliver faderen opkaldt; ligeså hvis moderen dør ved eller kort efter fødselen, bliver en evt. pige opkaldt efter hende. Der findes i mange sogne tilfælde, hvor en dreng får to navne før patronymet, ikke et dobbeltnavn som Jens Peder, men et „normalt“ helt navn som Jens Nielsen – med påfølgende patronym, f. eks. Jensen. Det forekommer i Skallerup i denne periode 2 gange: Niels Jensen Nielsen og Jens Broe Jensen. Man må vel tænke sig, at grunden til denne navngivning er f. eks., at det skal holdes fast, hvad det er for en Niels, han er kaldt op efter, der kan jo være flere i sognet. I det sidste tilfælde har den opkaldte Niels Broe nok til daglig heddet Niels Broe og ikke andet, så opkaldelsen har ligesom ikke været en fuldkommen opkaldelse, når det hele ikke var med. Den opkaldte har sik-

kert livet igennem heddet Jens Broe, med eller uden Jensen.

Vi nævner her en række tilfælde, hvor der er to sønner i ægteskabet – eller flere, men vi tager kun hensyn til de to – som er opkaldte efter farfar og farmor. Bliver morfar opkaldt først, sætter vi et kryds, så årstallene stadig følger rigtigt:

Jens Poulsen		Poul	1647
Ane Madsdatter		Mads	1655
Joen Christensen	×	Morten	1664
Maren Mortensdatter	×	Christen	1669
Anders Mikkelsen		Mikkel	1653
Maren Pedersdatter		Peder	1663

Den næste, Niels, er opkaldt efter en farbror.

Christen Pedersen		Peder	1657
Sidsel Mikkelsdatter		Mikkel	1663
Claus Poulsen		Poul	1651
Maren Olesdatter		Ole	1653
Thomas Nielsen Smed	×	Mads	1655
Maren Madsdatter	×	Niels	1657
Ole Knudsen	×	Søren	1685
Zidsel Sørens datter	×	Knud	1715
Svenning Poulsen	×	Christen	1713
Kirsten Christensdatter	×	Poul	1728
Morten Nielsen		Niels	1737
Ane Christensdatter		Christen	1740
Christen Nielsen Hald		Niels	1742
Maren Jørgensdatter		Jørgen	1743
Christen Mikkelsen		Mikkel	1746
Berthe Nielsdatter		Niels	1748
Søren Mortensen		Morten	1748
Maren Jensdatter		Jens	1749
Christen Madsen		Mads	1751
Martha Sørens datter		Søren	1757

Her er som sagt kun noteret de tilfælde, hvor et ægtepars to sønner (muligvis med piger imellem) viser, hvem af

bedsteforældrene der opkaldes først. Dette udvalg er altså fuldstændig tilfældig, men i denne sag vil det være ret umuligt at komme til at dømme ud fra noget synspunkt, der ikke er vilkårligt. Resultatet af disse første godt 100 år er altså følgende:

Farfar opkaldt først: 10 tilfælde.

Morfar opkaldt først: 4 tilfælde.

Vi tager på samme måde ca. 30 år fra den nyeste ende af perioden:

Ole Nielsen Vester		Niels	1801
Sidsel Sørensdatte		Søren	1803
Jens Olsen		Ole	1803
Karen Andersdatte		Anders (sen.)	
Christen Svenning		Svenning	1805
Zidsel Christensdatte		Christen	1808
Peder Nielsen Worm	×	Anders	1804
Dorthe Andersdatte	×	Niels	1808
Peder Olesen		Ole	
Ingeborg Andersdatte		Anders	1816
Stie Pedersen		Peder	1808
Maren Sørensdatte		Søren (sen.)	
Josef Jepsen		Jeppe	1825
Else Jensdatte		Jens	1828
Claus Christensen	×	Peder	1829
Marie Pedersdatte	×	Christen	1832

Her er forholdet praktisk talt det samme: 6 : 2.

Og resultatet af en mere omfattende helhedsoptælling er, at der er ca. 75 første-søns opkaldelser af farfar, og af opkaldelser 2. gang eller senere: 11. Første-søns opkaldelser efter morfar udgør ca. 25, 2. gang eller senere 35 tilfælde. Alt dette synes at sige, at opkaldelsesskikken ikke har været meget forskellig i de hundreder af år, vi kender lidt til her til lands. Forandringer sker – som det jo oftest er tilfældet andetsteds – når slægterne kommer i ny forbindelse med folk udefra, det kan ske for en familie, mere privat, for en

stand: en kulturel forandring, samfundspræget, eller for et helt folk: internationale bølger.

Men så længe disse ting ikke sker, synes også opkaldsesskikken at holde sig ret uforandret – for Harald og Knud, og Jens og Niels, og Svenning og Søren.

Opkaldelse foregik ikke efter en lov, men man foretrak tydeligt visse måder at lade det følge hinanden på, men ikke mere bestemt og sikkert, end at man altid kan komme til at foretrække at bryde med skikken, og så gør man det.

Man vil måske spørge, hvad disse halvandet hundrede Skallerup-drenge hed; det kan vi kun nærme os ved at medtage alle de godt halvtredie hundrede, der i det hele taget er døbt 1646 til 1814 – ellers er der et større regnestykke, der skal gøres om!

Christen	41
Jens	35
Peder	33
Niels	29
Anders	28
Søren	27
Poul	18
Mads	16
Mikkell	11
Laurs	10

De næste noteres her uden tal, men de er alle færre end 10:

Morten, Ole, Jep, Stafen,
 Terkild, Knud, Svenning, Hans,
 Thomas, Espen, Jesper, Bertel,
 Claus, Joseph, Jørgen.

Dertil kommer dobb.navnene, af dem er der med Christian som efterled flg. som forled:

Jens, Hans, Peder, Anders, Mads, Ole, Lars,
 Poul, Niels, og altså den enlige Hans Peder.

Den første række på 10 navne fylder 91 % af dem alle.

Henvisninger:

Torsten Balle: Hvad skal barnet hedde (navneskik i Hundborg herred), årbog 1953, s. 53 ff.

Viggo Josephsen: Fra Agger sogn (navneskik i Agger sogn), årbog 1966, s. 229 ff.

Edvert Olesen

degn i Rær, Hansted og Wixø 1697-1758

AF POUL CHRISTENSEN

ENHVER, der ved arkivstudier har søgt at grave i fortiden, kender den oplevelse, man kan få, når man sidder med en række data og oplysninger om et menneske, og man så pludselig opdager en menneskeskæbne meddele sig ned gennem århundreder. Et liv fortalt i arkivalier.

Edvert Olesens liv som sognedegn i Rær er ikke kendetegnet ved store ydre begivenheder eller hændelser, den store verdens historie udspilles langt fra den forblæste Hanstholmknude, hvor han levede sit liv.

Edvert Olesen er født o. 1673, måske i Sindal, hvor hans forældre året før var blevet gift. Faderen hed Ole Nielsen, moderen Anne Pedersdatter, og deres bryllup stod i Sindal præstegård den 20. oktober 1672¹), få uger efter at præsten Edvert Røring – købmandssønnen fra Aalborg – var lagt i jorden. At brylluppet stod i præstegården og at ægteparrets eneste barn opkaldes efter den døde præst kunne vel tyde på slægtsbånd – måske er Edvert Olesens mor identisk med præstens søster, salig organist Blichers i Aalborg. Gamle forældre må man i hvert fald sige at Edvert Olesen fik; moderen var ved hans fødsel 44 år og faderen 63.

Han er sandsynligvis opvokset i Kjettrup sogn i Han herred, hvor faderen døde 1695, og som 20-årig giftede han sig 6. september 1693 med Karen Hartvig – adelig født og pebermø. Karen Hartvig døbt i Lisbjerg kirke

30. november 1662 som datter af Bendix Hartvigsen til Odde og Dorte Navl. Ingen af disse slægter hævdede sig over lavadelen, men i fru Karens anetavle optræder dog adskillige navne, som ned gennem middelalderen har spillet deres rolle i Danmarks historie.

Naturligvis kan man undre sig over mesalliancen, men slægten Hartvigsen var ved at dø ud. Karens forældre var begge døde i stor fattigdom. Moderen døde i 1686 og havde tilsidst kun den føde, som egnens bønder lod falde af til hende og hendes børn²). Desuden har Edvert Olesen ikke været nogen almindelig bondedreng af tiden. Man konstaterer, at han kan føre en nydelig pen, og måske så Karen Hartvig også en mulighed heri. Endelig kan vi da også nyfigt konstatere, at parrets førstefødte – Bendix – holdes over dåben mindre end et halvt år efter brylluppet.

I oktober måned 1697 drog Edvert Olesen til Aalborg for at bede om degneembedet i Rær. Han var ganske vist ikke student, men da det kneb med at få kaldet besat, tillod han sig at anmode kongen om embedet. Biskop Bircherod var ikke hjemme, da han for tiden var stærkt ophængt med højesteretssagen om de formodede hekse i Thisted, og derfor må opholde sig ved hove³). Han var dog i stand til at oplyse, at Edvert Olesen „har sig temmelig vidt *in literis* forfremmet, har også for ædruhed og skikkelighed et meget godt rygte“⁴), og han håbede, at majestæten „et naadigt øje til hannem nedkaster, med hans ansøgnings allernaadigst bøn-hørelse.“

16. november 1697 kunne Edvert Olesen underskrive sin embedsed⁵), og inden jul flytte ind i degneboligen i Rær med sin familie, der foruden konen og to børn også omfattede hans mor. For så vidt skulle alt være godt, men det var en dårlig skæbne at være degn i Rær på de tider, og vi ser da også, at forgængerne ikke har været længe i embedet.

Degneboligen var ikke stor, 7 bindinger kun, med bur, stue og frammers, og hvad værre er, ingen tilliggender af nogen slags. Nyt skal huset ellers være, rejst i 1690, og har kostet ikke mindre end 49 rdl. at rejse, men altså ikke godt nok til en familie i vækst, hvor man oven i købet må underholde en degneenke, som følger med kaldet. Dertil kom, at det kneb svært med at få de fattige sognebønder til at yde det, de er skyldige efter loven. Man forstår Edvert Olesen, når han allerede året efter greb pennen:

„Allerydmygeligst Helsen,

Jeg tager mig den store dristighed til, hans Velædle Højærværdighed, min kære hr Biskop med disse faa linier at besvære, og er jeg i allerdybeste underdanighed begærende, om det maatte behage hans Velædle Højærværdighed, at jeg maatte faa dette ringe hus flyttet fra denne besværlige sted, som det er bestaaende paa, og til en anden sted, hvor hans Velædle Højærværdighed (tillige med min hæderlige provst hr Anders Nielsen Lyngbye) synes bedst tjenligt turde være, at jeg fattige mand maatte blive saa meget tillagt, som jeg kunne føde en ko paa, da skal Gud vide, at det var mig ej en ringe, men en stor hjælp . . .“

Edvert Olesens optimisme blev gjort til skamme, thi i sommeren 1701 ser vi, at han søgte om at blive forflyttet til Vester Vandet, noget han dog ret hurtigt fortrød, da von Pagelsen til Nørtorp ville søge at rette op på degnens dårlige kår. Denne skyndte sig da at bede biskoppen om, „at han ej har udgivet kaldsbrev på Rær, jeg og måtte der fremdeles forblive, såsom den største og bedste del har lovet selvbuden og godvilligt mig min rettighed i nogen måde at forbedre“, og han lovede, at han „aldrig efter denne dag turde anmode eller søge hans Velædle Højærværdighed på hånden, om nogen hjælp og befordring ydermere ville jeg

hellere lide hvad jeg kan her på stedet, som nu er mig bekendt.“

Den lærde biskop noterede: „1. august, Evert Olufsen, som (efter hans egen indstændige ansøgning) var af mig kaldet fra Rær til Vester Vandet, fordi han mente sig, ved dette *changement*, nogen forbedring at ville erlange, fremkom nu atter med en ny anmodning, at han måtte fremdeles ved Rær degnekald forblive. Så skrev også Hans August von Pagelsen mig til med begæring på egne og samtlige sognefolkets vegne at de denne deres degn måtte beholde, så ville de ham hans årlige løn forbedre. Endog denne vankelmodighed hos personen befaldt mig ikke ret vel, lod jeg mig dog overtale til at samtykke i deres *postulata*.“⁶⁾

Derimod var det noget besværligt at få boligforholdene tålelige. I flere breve til Bircherod rørte Edvert Olesen ved problemet: „thi jeg fattige mand med hustru og børn, min moder og, kan ingenlunde væрге mig der uden nogen avling, huset på samme bolig er så brøstfærdig, som på nogen mands bygge kan findes . . .“ Senere blev det til en bøn om hjælp til at få sat huset i stand, idet degnen „fordrister“ sig „til at gøre en liden erindring, om hr. biskoppens gode løfte og tilsagn i Tystad, om nogen liden hjælp til husets reparation.“ Åbenbart har han opgivet at få sin degnelod, thi vi ser ham 1710 som fæster af et stykke jord på 0-6-1-0 htk., tilhørende Nørtorp, måske har von Pagelsen af sær nåde overladt Edvert Olesen jorden, der jo i de tider var et livsvigtigt tilskud til den beskedne løn.

I 1704 var Edvert Olesen indblandet i en kurios sag om noget fordærvet altervin i Wixø kirke, en sag mellem en mand af menigheden, Hans Nielsen Vendsløf på Hessel-dal og sognepræsten Jens Pedersen Poulstrup. Sladder og injurier var de vigtigste bestanddele i affæren, som endte for den gejstlige justits. Pinligt var det naturligtvis, at de to

implicerede parter må møde i kirken og give hinanden hånden foran menigheden, men præsten var heller ikke i kridt-huset i Aalborg, af årsag hans noget „*dissolutte*“ levned,⁷⁾ som bl. a. gav sig udtryk i, at han ikke sørgede for, at hans egen datter kom til at stå åbenbar skrifte, men løb af sogn og fødte barn i dølgsmål.

I sagen om vinen indtog Edvert Olesen et meget neutralt vidnes holdning, men alligevel kom han på kant med sognepræsten: „Der er kommet nogen *tuistion* imellem min præst og mig, årsagen det vidne jeg aflagde til herredstinget om den forfullede *materie*, som han uddelte første adventsøndag i Wixø kirke af nadverens sakramente for Kristi blod. Andet er endnu ej kommet deraf, end jeg ej ager med ham om prædikedagene, men må leje hest imellem kirkerne, hvilket kommer mig ikke lidet til bekostning. Jeg får stride vinteren over, hvordan jeg kan.“

Efter ti år i kaldet opdagede Edvert Olesen, at han fik mulighed for at forbedre sin indkomst: „Jeg fattige mand fordrister mig til i al ydmyghed at andrage for Eders Højærværdighed om den pension, som samtlige herredsdegne søger mig for, for brevløb, nemlig tre marsch om året, og som Eders Højærværdighed er noksom bevist min slette tilstand, som sidder i et ringe og ganske trældbyrdig kald med trende kirkers opvartning, ungdommens undervisning og videre hvad høje øvrigheds love og forordninger tilholder, og ikke har nogen indkomst at ligne imod dem, som sidder hos velhjulpne folk, og har deres degneboliger . . .“

Man fornemmer i det hele, at det er hårde tider for degnen, og efter 25 år i kaldet bad han: „Da jeg har spurgt, at en degn på Morsø skal for sin forseelses skyld werde tilkendt at kvittere sit brød nu til landemodet, fordrister jeg mig til allerydmygeligst at anmode Deres Højærværdighed om dette brød, thi her er og bliver for mig intet andet end

hver dags sværelse og udarmelse, thi ikke engang kan tjene så meget af to sogne som til at holde hest med, så dersom det skulle vare et år til, som nu i tre, er jeg ganske ruineret, så Gud hjælpe mig . . .“

Det kunne være ganske rart at vide, hvad den daværende biskop Thestrup svarede hertil, men i hvert fald forblev Edvert Olesen i Rær til sin død. Det næste brev fra hans hånd er fra 1725 og nærmest et råb om hjælp. Han indleder med at bede biskoppen om at lægge et godt ord ind for sig hos herskabet på Nørtoorp for at få så meget tillagt, så han kan holde hest „til at komme imellem mine menigheder med om prædikedagene, thi sandelig det er mig umuligt, som nu har tjent embedet i 28 år, og har en temmelig del af alder, bortrentdt at løbe mellem 3 kirker og ihvor gerne min præst ville assistere mig, er det ikke muligt den stund gården står under forpagtning. Jeg har nu sat mig så vidt i borg og gæld, som jeg kan komme, i særdeleshed for fourage til min hest i de år, jeg har boet i degnehuset. Og skulle der nu ingen ydermere hjælp være hos herskabet, må jeg begære af Deres Højærværdighed, min Højgunstige kære hr. biskop, mig måtte tillade een som kunne betjene det ene af annexsognene, enten på en vis akkord mellem mig og ham, efter Høje Øvrigheds bedste befindende eller og ganske at afstå det. Jeg tør ikke engang tale om en ko, at have nogen ophold af, til det arme tørre brød, som jeg her må æde.

Jeg har ikke været god for nu i 10 samfulde år at lade slagte et svin til min husholdning, ikke i 28 år jeg stedet har vedværet, har så meget som en tønne ål kunnet bedrage sig, ihvorvel jeg bor åstæderne på en fem fjerdingvej nær, hvor de fanges . . .“

Efter denne tid hørte klagesangene op. Måske var forholdene blevet forbedret, måske har Edvert Olesen resig-

neret; tiderne har jo sikkert også ændret sig, måske har den voksende opmærksomhed for skolevæsenet fra højeste sted også givet sig kontante udslag.

Om Edvert Olesens tjenstlige indsats hører vi spredt i indberetninger og visitatser. Sognepræsten oplyser 1739 „min degn Edvert Olesen har på 42 års tid betjent sit degneembede upåklageligt.“ Provst Rudbeck konstaterer dog et par år i forvejen, at „degnen i Rær er gammel og ikke vel seendes“. I 1740 noteres „han der personlig er en skikkelig mand, med det første behøver en substitut.“ Biskop Brorson kalder ham 1757 for „skrøbelig og uduelig til skolehold“ – hvad man vel næppe kan laste en mand på 82.

På det sidste forsøgte Edvert Olesen at få sin dattersøn listet ind som medhjælp, hvorved denne vel ville være om trent sikret embedet, når det blev aktuelt. Det ses af et brev til biskoppen fra nogle sognemænd (dog er hånden, der fører pennen, Edvert Olesens). Det indeholder en kritik af den substitut, degnen er blevet påduttet, Jens Rodsted hedder han og åbenbart ikke særlig egnet. „Da som degnen har antaget sin dattersøn til sig, navnlig Friderich Nielsen, som kan læse og skrive og er en snes år gammel, som tilligemed degnen selv kan lære vore børn, hvad de har nødig og behov, som nu går i skole, så kan vi ikke forbigå at lade Deres Højærværdighed vide, at fuldmægtigen på Nørtorp, navnlig sr. Laurids Tofft, har forbudet os at give degnen sine skolepenge selv, hvilket vi nødig ville gøre, såsom vi i alle måder er fornøjet både med degnen selv og den han til sig har taget. Ikke heller kan vi få skolestuen rydelig, før forbemeldte Jens Rodsted, som har opholdt sig der den hele sommer, hverken sig selv eller nogen til nytte så vidt os er vitterligt. Nok er der i samme skolestue tvende vinduer rent udtagen og nogle gamle sække hængt for hullerne . . .“

Det er den lille politik, der dyrkes her, og de der skriver under, er heller ikke de, der betyder noget, men bl. a. stedets skomager, og noget kom der da heller ikke ud af henvendelsen, Frederik Nielsen får bedre kår her i livet end at blive degn.

Det er også den lille politik, der ytrer sig i et ejendomsmeligt brev, som forvalteren på Nørtoorp, Lars Haugaard lader gå rundt til fæsterne under godset i 1739: „Det er mig forebragt, hvorledes gejstligheden for Rær, Hansted og Wixø menigheder, den ene med den anden alt for meget ja fast utåleligt overiler og betynger min Højædle og Velbaarne hr Principals bønder udi ovenmeldte sogne, med en og anden slags trygleri, samt flere utilbørligheder, saa bliver alle og enhver herved i almindelighed tilvaret, at ingen ihvo det end er af benævnte Nørtoorps bønder udi bemeldte tre sogne, lader sig efterdags bebyrde med mere i slig tilfælde, end hvad loven egentlig tilsiger og befaler, såfremt de vil undgå tilstrækkelig og medbørlig afstraffelse alt efter beskaffenheden . . .“

Brevet skal gå fra fæster til fæster, og ingen må have det hos sig i mere end to timer – under strafansvar – men naturligvis nåede det at komme præst og degn i hænde, og de tog da en kopi af brevet og sendte det til biskoppen, thi det er jo almindeligt bekendt, at forvalteren på Nørtoorp ikke er helt vel forvaret, og af og til må spærres inde af sin kone . . .

Edvert Olesens første kone, Karen Hartvig, blev begravet den 7. juli 1729 i Rær, og året efter, den 24. oktober 1730, giftede han sig igen med „matronen“ Marie Christiansdatter Kornbeck, velsagtens en slægting til sognepræsten i Rær. Det var hendes tredje ægteskab, og hun overlevede degnen.

I første ægteskab med Karen Hartvig havde Edvert Olesen følgende børn:

- 1) Bendix Ole Edvertsen, dbt. 4.2.1694 i Kjettrup, bgr. 3.1.1768 i Tved.
 gift 1. 21.6.1730 i Rær med Karen Christensdatter Kirch, f. o. 1694, bgr. 21.8.1738 i Rær.
 gift 2. 1741 i Torsted med Dorte Andersdatter, f. o. 1704, bgr. 14.7.1772 i Tved.
- 2) Jørgen Edvertsen, f. o. 1697, bgr. 1699.
- 3) Jørgen Edvertsen, dbt. 6.8.1699, bgr. 8.8.1747 i Wixø.
 gift 1. 21.9.1730 i Hansted med Karen Iversdatter, f. o. 1703, bgr. 14.11.1736 i Wixø.
 gift 2. 16.7.1737 i Wixø med Karen Nielsdatter Hesselald, f. 13.9.1714 i Wixø. Hun gift 2. 31.10.1749 i Wixø med proprietær Laurits Pedersen Toft til Ullestrupgård.⁸⁾
- 4) Dorethe Cathrine Edvertsdaughter, f. o. 1703, bgr. 23.10.1779 i Rær.
 gift 30.5.1725 i Rær med Niels Henrichsen, f. o. 1695, bgr. 4.11.1777 i Rær.

I Edvert Olesens andet ægteskab var der ingen børn.

Meget mere er der ikke at berette om den gamle degn. Gammel blev han, en kone, børn og børnebørn nåede han at synge i graven. Hans liv skulle vel illudere en tand bedre end de bønders, han gik iblandt, men på jordisk gods var det fattigt. Jævnt og roligt gik livet sikkert på Holmen, med det der var degnens pligter. Vi kan af regnskaber fra den tid se, at Karen Hartvig har måttet støbe voksløs til Rær kirke, og at hun ikke selv havde tilstrækkelig skrivefærdighed til at opstille en regning herfor, ligeledes at Edvert Olesen foruden at synge og katekisere med ungdom-

men har måttet skrive for præsten, har måttet vaske dennes messeklæder, samt „møje og renholde“ kirken, engang imellem ride til Ålborg med præstens gejstlige korrespondance, og hvad der ellers i de tider var pålagt Guds tjeners tjener. Dermed gik hans liv, indtil han døde, og 16. maj 1758 lagdes han i jorden efter at have tjent menigheden i 61 år.

Edvert Olesen lagde sig efter tidens skik et tilnavn til og kaldte sig henholdsvis Ulstrup og Astrup, begge stednavne med tilknytning til den egn, hvor hans far var født. Som så mange andre havde han også sit eget signet, ja, han havde hele to. Det ene viser en sekskantet polygon med et par blomster over bogstaverne E. O. S., det andet viser et mandshovede, og rundt langs kanten står ordene: „Soli Dei Gloria“ – Gud alene æren – og sådan kan han jo godt have set på det.

Noter:

- 1) Noteret i Kjettrup kirkebog ved Ole Niensens dødsindførsel.
  - 2) Tingbogen 1686.
  - 3) Anders Bæksted: Besættelsen i Thisted.
  - 4) Bircherods påtegning til ansøgningen. Denne beror i bispearkivet sammen med de øvrige breve, der er citeret i artiklen.
  - 5) Edsprotokollen.
  - 6) Bircherods dagbog.
  - 7) Wiberg.
  - 8) Se C. Klitgaard: Slægten Toft fra Klim, årbog 1942, s. 213.
-

TRE GAMLE BILLEDER

Byen, der rykker mod øst

Af KR. MADSEN

NATTEN MELLEM den 4. og 5. november 1911 blæste en hård sydvestenstorm over Vesterhavet, og som det altid er tilfældet under storm fra sydvest, var vandstanden meget høj. Forstranden var under vand, og bølgerne brødes mod klitrækkerne. Sådan var det også tilfældet langs kysten fra Thyborøn Kanal og nordpå forbi Agger.

Første strandvagt fra Agger og til kanalen den aften var min fader, strandfoged Martin Madsen, som tillige var bådformand ved redningsstationen. Da han gik sydpå, var dæmningen – den yderste klitrække – endnu intakt overalt, men mellem høfderne nr. 87–89, ca. $\frac{1}{2}$ km syd for Agger, gik bølgerne helt op til dæmningsens overkant, så han var klar over, at der var fare på færde. Da min far var på tilbagevejen godt midnat, var der på nævnte sted kun en smal kant tilbage, som det var ret risikabelt at passere, men det gik. Og min far purrede næste vagt med ordene: Nu er det din tur, men du kommer ikke ret langt. – Det gjorde han heller ikke, for da han nåede lidt syd for høfde 89, stod han ved en rivende strøm, hvor Vesterhavet gennem et dæmningsbrud, der strakte sig helt til høfde 88, brølede ind over de lave enge bag ved dæmningen og ind i den vestlige del af Limfjorden. – Man får et godt indtryk af katastrofen på vedføjede billede 1.

Da havet senere trak sig tilbage, lå engene dækket af over 1 meter tykt lag sand, og af hvilket kun stak det øverste af et dige, som vi kaldte „æ Skansdig“. Jeg gætter på, at det var en rest af skanseanlæg fra Svenskekrigenes tid. – Da min yngre broder og jeg den morgen stod op, kunne vi, hvor vi ellers plejede at se ud over de flade enge, nu se ud over et frådende hav, der først trak sig tilbage i løbet af et par dage.

Det tog flere år, inden sandet var dækket af en sparsom vegetation af marehalm og hjelme, senere forskellige græsarter, lyng og revling, men det blev aldrig af værdi til græsning og høslet, som det før havde været. De rester af fordums landejendomme, der endnu var tilbage i Agger, havde mistet et af deres tre vigtigste græsningsarealer. – Der var først „Engene“, der lå mellem den vestlige del af byen og den lille arm af Limfjorden, man kaldte Skiveren, „æ Skywer“, og som strakte sig helt op til klitdæmningen. Dette areal blev stærkt beskåret ved opførelsen af den nye dæmning de følgende par år. – Syd for Skiveren lå de enge, som

vi kaldte „æ Brækker“ – jeg har ingen anelse om, hvad navnet kan have betydet – og det var her, havet havde aflejret et tykt sandlag. – Syd for „æ Brækker“ strakte sig en klitrække øst på, næsten helt til Limfjorden, og syd for denne klitrække lå det tredie engareal, Holmene, „æ Hwolm“. De er nu heller ikke meget værd til græsning eller høslet, men her har tidligere været bjerget mange læs hø, af det korte næringsrige græs, til vinterfoder for det ret store fårehold, der var almindeligt i Agger indtil 2. verdenskrig, da tyskerne lukkede adgangen til tangen.

Men tilbage til gennembruddet og dets følger for Agger. Vandbygningsvæsenet – VBV – tog ret omgående fat på et storstilet dæmningsbyggeri, noget, som dengang foregik ved håndkraft, skovl og trillebør. Det beskæftigede dels folk fra byen og egnen, som her tjente et kærkomment tilskud til den magre fortjeneste, som kystfiskeriet dengang gav sine udøvere, dels et stort antal af de „vesterhavsbørster“, som altid fandt vej til de kystsikrings- og høfdearbejder, der blev sat i gang.

Den nye dæmning begyndte ved de sydligste huse i Vester Agger, nord for høfde 90, og sydpå til høfde 87. – På denne strækning var der ingen bred klitrække, men kun en dæmning mellem forstranden og de mellem havet og fjorden liggende enge. Den nye dæmning blev lagt vel ca. 200 meter øst for den gamle, og fylden til den blev opgravet, dels mellem den gamle og nye dæmning, og dels øst for den nye. Herved opstod der på begge sider af den nye dæmning en lang række vandfyldte grave, der gennem mange år var vi drenges herligste legeplads. Gravene mellem dæmningerne forsvandt dog hurtigt, idet de efterhånden blev fyldt op ved sandfygning fra stranden og den gamle dæmning. Det hele tilplantedes og blev efterhånden helt tilgroet med marehalm og hjelme.

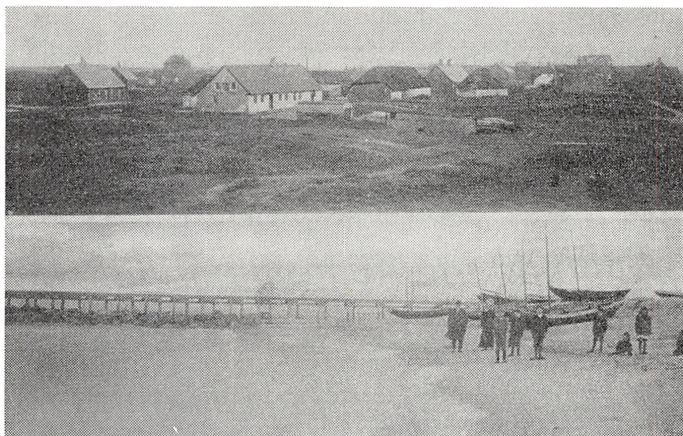
På det vedføjede billede 2 ses den vestlige del af Øster Agger by før gennembruddet og bygningen af den nye dæmning. Der blev nedrevet tre huse, hvoraf de to ses i billedets forgrund. Det tredje lå længere mod nord – til venstre i billedet – og tilhørte Trine Andersen, det næste var Niels Rubys, og det mod syd – til højre i billedet – Niels Peter Nielsens enke, Ane Nielsens. De to sidste er typiske Aggerbohuse – mage til det, der i dag står på Fri-landsmuseet i Lyngby. De har „udskud“ langs hele nord-siden, så taget går tæt til jorden, og ligeledes langs syd-siden, med undtagelse af den ende, hvor de to stuer og forstuen fandtes. – Mit hjem blev nu det vestligste i byen. Det er den vinkelbygning med den helt hvide gavl, der ses øst for Ane Nielsens hus. Det lille imellem de to blev ved samme tid købt af min far til nedrivning, så vi fremtidig havde den nye dæmning som vor nærmeste nabo mod vest. – Huset, der ses til højre for mit hjem, tilhørte Anders Andersen, og den mørke vinkelbygning til venstre sognefoged, strandfoged, forbjergger og opsynsmand Thøger Sørensen,

som endnu huskes af mange under navnet: Agger konge. – Han var, som det da også fremgår af hans mange bestillinger, en af de sidste virkelige sognekonger, hvis ord bogstavelig talt var lov i sognet. – Til venstre for Niels Rubys hus ses gavlen af Trine Pedersens. Det har fået en politisk historie. Det var det hus, retsstatsmanden Oluf Pedersen købte, da han søgte valg til Landstinget i Nordjylland. Landstingsmænd skulle jo bo i deres valgområde. – Yderst til venstre skimtes Poul Madsens hus.

Alle disse huse er nu også borte tilligemed tre–fire til. De blev nedrevet kort efter 2. verdenskrig, da man anlagde en dæmning øst for den, vi kaldte den nye. Den gamle var da forlængst opslugt af havet. Bygningen, der rager op midt i billedet, er badhotellet, der står endnu, og til venstre i billedets baggrund skimtes kirken. – Også tidligere end 1911 er der sket nedrivninger. Det lyse parti i forgrunden af billedet ved Niels Rubys hus er „vægstedet“ af et hus, der blev nedrevet, før jeg kan huske.

Medens billede 2 er taget fra nordvest, er billede 3's øverste halvdel taget fra sydvest og viser byens vestlige del efter nedrivningen af de tre gamle huse og opførelsen af dæmningen. – Det hvide hus i forgrunden er strandfoged Martin Madsens, altså mit hjem. De to gamle bygninger med stråtag til højre herfor er stald- og ladebygninger til Thøger Sørensens og Vilhelm Villadsens ejendomme. Disse to samt Martin Madsens og det tidligere nævnte, Poul Madsens, var nogle af de få i Agger, der endnu havde kohold. Thøger Sørensen havde endda et spand heste. – Vilhelm Villadsens udhus, længst til højre, synes at være af en meget gammel konstruktion. Desværre blev det ikke bevaret andetsteds som det før omtalte Aggerbohus på Frilandsmuseet. Det kunne sikkert have haft stor bygningshistorisk værdi.

Endelig kan nævnes, at billede 3's nederste halvdel viser

os, at der endnu omkring 1911-12 var ro- og sejlbåde ved landingspladsen i Agger. – Og høfden, nr. 90, viser os den tidligere hofdekonstruktion med svært pæleværk og ud-kastede søsten.

Hvor blev nu de mennesker af, der boede i de nedrevne huse? – De fleste af dem flyttede ind i nye huse, opført længere øst på i byen, og den vej går det stadig. Agger by har forlængst overskredet grænsen mellem Agger og Vestervig sogne, som går i en næsten lige linie fra Flade sø og til fjordhavnen. Adskillige huse ligger nu øst for denne linie. Agger er stadig byen, der rykker mod øst.

Skibsfører Georg Brandi

Barken „Douglas Castle” af Thisted

AF ROBERT SVALGAARD

GEORG CHRISTIAN BRANDI blev født i Thisted den 6. november 1850 som søn af sømand Niels Jensen Brandi. Faderen sejlede som bedstemand på en Aalborgskonnert, men omkom ved skibets forlis på en rejse fra Aalborg til Hamburg. Det skete, da Georg kun var ca. 10 år gammel.

Der var stor sorg i det lille sømandshjem i Østergade i Thisted, da meddelelsen om faderens død nåede frem. Georgs mor sad pludselig alene med 4 børn i alderen fra 11 til 4 år. Datidens sociale forsorg var ikke så udbygget, som i vore dage, så det var et hårdt økonomisk slag for en sømandskone at blive enke med en børneflokk.

Georg var imidlertid en rask dreng, der gerne ville hjælpe sin mor, så godt, som han kunne. Han tog derfor plads som bydreng hos købmand Anders Christen Kjelstrup, og kunne herved tjene en skilling til hjælp for moderen.

Der var små kår i hjemmet, men en af byens kendte borgere trådte hjælpende til, idet Georg blev optaget som søn af huset hos overlærer Christensen. Her boede drengen, til han blev konfirmeret.

Da konfirmationen var overstået, skulle Georg i lære. Det blev købmandsfaget, og læremesteren blev Adrian Dolleris i Nørregade. Det var imidlertid ikke efter Georgs hoved, for handelen interesserede ham ikke – han ville være sømand som sin far.

Langt om længe fik han lov hertil, og den 1. april 1867

mønstrede han ud i Thisted som kokkedreng på jagten „Kirstine Marie“ af Thisted, hvis fører var P. C. Poulsen. Den første rejse gik til England med en hyre på 6 rigsdaler, og 3 uger senere var skibet velbeholdent i Thisted, hvor Georg ommønstrede for en ny rejse med samme skib. I tiden indtil 11. november 1867 foretog Georg herefter med „Kirstine Marie“ flere rejser på Norge, Sverige og England.

Da han herefter var afmønstreret i november 1867, gik han hjemme en uges tid, men fik så hyre som ungdom på Thisted-skonnerten „Sleipner“, kaptajn A. C. Kløvborg. Den øvrige besætning udgjordes af følgende:

Styrmand Hans Christian Sørensen, født 1842, matros Søren Jensen Bjerregaard, født 1844 i Hansted, letmatros Lars Christian Andersen, født 1847 i Klitmøller, og kok Jens Jeppesen, født 1850 i Hjørdemål.

„Sleipner“ skulle til England med en ladning havre fra Thisted, og det blev en begivenhedsrig rejse. Den 18. november 1867 stod skonnerten ud fra Thisted for efter at have gået Hals ud at gå norden om Skagen. Imidlertid sejlede man ind i en af de orkanagtige storme, der kan opstå på denne årstid. „Sleipner“ led sammen med flere andre skibe havari i Kattegat. Skibet stødte først på Dvalegrundene, hvor det fyldtes med vand og strandede derefter på Stensnæs i nærheden af Vorså.

Efter at have siddet mange timer i rigningen blev hele besætningen reddet af strandfoged Christensen og 10 fiskere fra Vorså, og disse mænd modtog senere fra indenrigsministeriet 70 rigsdaler for deres redningsdåd.

„Sleipner“ stod nu hele vinteren på grunden med dækket under vand, og i maj måned 1868 blev skonnerten trukket af grunden af dampskibet „Hertha“. Besætningen var da forlængst blevet afmønstret og vendt hjem.

Denne oplevelse havde imidlertid slet ikke taget lysten til sømandslivet fra Georg. I februar 1868 mønstrede han atter ud i Thisted – denne gang som letmatros med en hyre på 11 rigsdaler – med galeasen „Else-Marie“, kaptajn J. Goldmann.

Nu kan Georg Brandis sejlads ikke mere følges gennem arkivet på mønstringskontoret i Thisted, og vi må derfor støtte os til, hvad hans senere hustru, fru Christine Petrine Brandi, født Mensen, har fortalt videre til sin søn, pens. maskinmester Viggo Brandi, København.

Gennem Thisted Amtsavis kan dog følges, at Georg Brandi på navigationsskolen i Aalborg tog første afdeling

af styrmandseksamen med 82 points (det højeste 84) i november måned 1877 og skibsførereksamen i februar måned 1878.

Georg Brandi fik senere hyre som styrmand på skonerten „Odin“ af Aalborg, som tilhørte kulgrosserer Simoni. I december 1879 blev han derefter fører af skibet. Brandi blev gift, og da han mest sejlede på Aalborg, var det naturligt, at ægteparret slog sig ned i denne by.

Imidlertid ville Georg Brandi gerne være sin egen herre – have eget skib – og i december måned 1887 købte han i England barken „Douglas Castle“, idet dog et engelsk mægler-firma var med til at financiere købet.

Hvad var det så for et skib, han blev ejer af? Det var i hvert fald det største sejlskib, der har været hjemmehørende i Thisted. „Douglas Castle“ blev bygget i Glasgow i 1864 af C. Connell & Co. Barken blev indregistreret i Glasgow, og ejerne har været: T. Skinner & Co., J. Casey, T. Rhys, the West of England S.S. Co. Ltd.

Ifølge Lloyd of London var skibets sidste ejer G. Brandi & Co. „Douglas Castle“ var et såkaldt kompositskib (jernspanter med yderklædning af egetræ). Denne skibstype betegnede overgangen mellem træ- og jernskibene.

Skibet målte 678 tons brutto, og dimensionerne var følgende:

Længde	176.6'
Bredde	30.6'
Dybde	18.7'

Det vides ikke med bestemthed, hvilke rejser skibet har gjort før, Georg Brandi købte det, men alt taler for, at „Douglas Cactle“ har været anvendt i farten på Indien og Kina, og skibet har utvivlsomt fragtet mange baller jute fra Indien til England og mangan kasse te fra Kina. Efterhånden som dampskibene blev mere almindelige, trængtes sejlskibene bort fra disse ruter.

Da Georg Brandi havde købt skibet, skulle dette registreres under dansk flag med Thisted som hjemsted. Brandi henvendte sig derfor den 6. december 1887 til den danske konsul i London for at få udstedt et midlertidigt nationalitets-certifikat for skibet – et såkaldt interims certifikat. Ca. 14 dage senere var fru Brandi på registreringskontoret i Thisted, medbringende det engelske „bill of sale“, og anmodede på sin mands vegne om at få skibet registreret i Thisted med Georg Brandi som ejer. Fru Brandi oplyste i denne forbindelse, at skibet var på rejse til Afrika.

Nu så fru Brandi imidlertid ikke meget til sin mand, der sejlede på langfart, og hun flyttede derfor tilbage til Thisted, hvor hun havde familie og venner. Den første adresse blev Lillegade 7 i en lejlighed på 1. sal.

Denne ejendom, der i dag tilhører murermester Gunnar Hebsgaard, ejedes dengang af grosserer Chr. Jacobsen (I. P.

Jacobsens far), der har opført huset. På etagen under fru Brandi boede en anden skibsfører, Hans Hansen – bedre kendt som „Skjold-Hansen“. Nogle år senere – i 1892 – flyttede fru Brandi til ejendommen Havnegade 20, som hun havde købt.

„Douglas Castle“ kom aldrig til Thisted – endog aldrig til Danmark, så hvis fru Brandi ville se sin mand, måtte hun rejse til udlandet. I 1889 blev det da bestemt, at hun skulle foretage en længere rejse med sin mands skib. I december måned rejste hun så over Esbjerg til London for at møde sin mand.

„Douglas Castle“ lå i en dok i London, og skulle på en Afrika-rejse. Da fru Brandi ankom med sin lille søn på et halvt år (Viggo Brandi), var hendes mand alene ombord på skibet bortset fra nogle vagtmænd.

Kort tid efter var skibet tillastet og 1. styrmand, 2. styrmand, en tømmermand samt 2 andre meldte sig til tjeneste. En slæbebåd trak skibet et stykke ned ad Themsens, hvor man gik til ankers. Den følgende dag kom slæbebåden med resten af besætningen – en broget forsamling. Der var englængere, spaniere, skandinaver og en enkelt neger. Alle var mere eller mindre berusede, og en enkelt måtte hejses om bord. Gode sømænd var de imidlertid, da først spritten var fordampet.

Midt i januar 1890 blev „Douglas Castle“ slæbt ud til Themsens munding og sejlene sat. Rejsen begyndte med frisk vind, der hurtigt steg til storm. Nogle dage senere blev luften mildere, og nu gik det rask sydpå.

Første anløbsplads var Mossamedes i portugisisk østafrika (nu Angola). Denne plads ligger et stykke opad en flod, hvor skibet ankrede, og en del af lasten – et parti jernbaneskiner – blev i både sejlet ind til land. Byen var dengang lille og havde kun få anløb af skibe, så de stedlige

købmænd var meget interesserede i at købe varer af kaptajnerne på de skibe, der kom dertil.

Kaptajn Brandi havde – som det var almindeligt – en velforsynet „slopkiste“, rummende diverse beklædningsgenstande m. v., som besætningen kunne købe af ham mod fradrag i hyren. Hele kisten blev ryddet i Mossamedes – ikke af besætningen – men af en stedlig købmand, der købte rub og stub. Kaptajn Brandi havde en god fortjeneste ved handelen, og kisten kunne fyldes op i næste havn, Cape Town.

Her skulle der losses en partladning telegrafmateriel, og „Douglas Castle“ lå her sammen med mange skibe af forskellige nationaliteter på reden. Under opholdet her fyldte kaptajn Brandi's søn, Viggo, 1 år.

Det var en festdag, og på „Douglas Castle“ og flere af de omkringliggende skibe blev signalflagene sat fra dæk til fløjknep. Kaptajn Brandi havde inviteret nogle kolleger fra de andre skibe til middag ombord, men denne fest blev der imidlertid ikke noget af. Det blæste nemlig op til storm, og da var det for farligt at blive liggende på reden. Det gjaldt om at få sejlene sat og komme ud i rum sø.

Fra Cape Town gik turen videre til Delegoa Bay, hvor den sidste del af lasten skulle losses. Herfra gik turen til Port Elizabeth, hvor man på åben red lastede kobbermalm. En sådan last var vanskelig at inlade, idet den skulle sikres med skotter af hensyn til skibets stabilitet.

En nat rømte det meste af besætningen. Der var fundet guld i Johannesburg. Rygterne herom fløj vidt omkring, og en nat tog begge styrmændene og 10 andre af skibets besætning en båd og roede i land for at deltage i guldeventyret.

Med resten af besætningen, suppleret op med negre, nåede man til Cape Town igen, hvor der altid kunne hyres søfolk. Besætningen blev suppleret op, og nu gik turen til-

bage til England efter en rejse, der i alt næsten kom til at vare et år.

Medens kaptajn Brandi var fører af „Douglas Castle“ foretog skibet flere rejser mellem England og Afrika. Administrationen af skibet blev varetaget af mæglerfirmaet Burgers & Co. i Swansea.

I 1891 stod skibet imidlertid ud på sin sidste rejse. I juni måned dette år lastede barken kul i Swansea bestemt for Valparaiso for ordre. Den 23. juni 1891 afgik skibet fra Swansea på den lange rejse syd om Cape Horn.

„Douglas Castle“ nåede imidlertid aldrig frem. Den forsvandt sporløst med hele sin besætning, der bestod af 15 mand (Georg Brandi, 1. styrmand A. Benzon, 2. styrmand O. Johansson samt 12 mand af forskellige nationaliteter.

Lloyds register beretter: „the ship passed Mumbles (halvø syd for Swansea) on June 23rd 1891 and was never heard of again“.

I januar 1892 skrev „Thisted Amtsavis“, at der intet var hørt fra barken siden dens afsejling fra Swansea den 23. juni 1891, hvorfor man måtte befrygte, at skibet var gået under med hele sin besætning.

Dette forlis skabte sorg i mange hjem, der havde mistet fædre eller sønner – i Thisted i hjemmet i Lillegade 7, hvor fru Brandi sad sørgende tilbage med 4 børn.

Kilder:

1. Oplysninger modtaget fra kaptajn Georg Brandi's søn, maskinmester Viggo Brandi, København.
  2. Arkivalier på Distriktskontoret for Skibsregistrering i Thisted.
  3. Thisted Amtsavis, 24.11.1877, 28.2.1878 og 14.1.1892.
  4. Oplysninger modtaget fra Lloyds of London.
  5. Arkivalier på mønstringskontoret i Thisted.
-

En mindesten for H. C. Riegels

Af EJVIND CHRISTENSEN

I 1968 afsløredes en mindesten for kammerherre H. C. Riegels i Tvorup klitplantage. Stenen står ved Egebaksandevejen, der går mod syd fra Bøgestedrendevejen lidt vest for plantørboligen.

På stenen står:

Kammerherre
H. C. RIEGELS
ledede statens første
træplantning i klitterne
1853–61

Christian Riegels var født 1793 på Als, hvor hans fader, justitsråd Hans Riegels var husfoged i Nørre-Herred. I 1839 købte han ejendommen Snoghøj, med hvilken foruden færgeriet fulgte et mindre, lønnet postembede. Her anlagde Riegels en stor planteskole og have; i 1843 stiftede han et haveselskab for Jylland, Fyn og Slesvig, og senere oprettedes på Snoghøj en elevskole for havebrug. I 1848 udsendte han en bog om emnet: „Til Træplantningens Fremme i Almindelighed, dog fornemmelig paa Hede og andre slette Jorder“. Kongen udnævnte ham til „Bestyrer for de nyere Hedekulturer i Jylland“, og under 3-årskrigen var han civilguvernør på Als og Ærø. Fra 1852 til 1853 var han medlem af folketinget.

De første plantningsforsøg i klitterne blev imidlertid allerede udført i begyndelsen af det 19. århundrede, men

under ledelse af de stedlige sandflugtskommissærer, således Thagaard i Thisted Amt, Lund ved Skagen og Møller i Ringkøbing Amt samt Martens i Randers Amt. I 1817 udgav justitsråd Laurits Esmarch, under hvem sandflugts-sagerne dengang hørte, „Historisk Efterretning om Sandflugten i Nørre-Jylland“, hvor det i indledningen hedder: „Allernaadigste Konge! Store Strækninger af Jyllands forhen værende Sandørkener sees nu forvandlede til Græsgange, hvor mange Creature finde Føde; andre er endog vundne tilbage til Agerbrug, og aarligen arbeides med Iver paa at tilbagevinde flere. Alt uimodsigelige Virkninger af Regjeringens vise, kraftige og heldige Foranstaltninger, hvorved der nu, formedelst de i de senere Aar skeete Foranstaltninger, tillige er aabnet Udsigter til, at adskillige af disse Strækninger, efter faa Aars Forløb, ville sees prydede med gavnrige Plantninger. Naar da Efterkommerne spørge: hvo der skjenkede dem saadant Gode? ville Aarbøgerne svare: Kong Frederik den Sjette. Derfor, allernaadigste Konge! har jeg vovet at hellige Dem denne historiske Efterretning om Sandflugten i Nørre-Jylland“.

Denne indledning, som også selve skriftet, viser Esmarchs faste tro på muligheden af at frembringe skov på klitterne. I 1815 var der på hans foranledning udstedt en kgl. resolution, der bestemte, at de påbegyndte forsøg skulle udvides, og at der kunne udleveres en del frø til private. I årene herefter anlagdes der små plantninger ude i klitterne langs hele vestkysten, her i Thisted Amt således ved Hjardemaal, Nors, Hansted, Klitmøller, Nørhaa og Tvørup. Denne sidste plantning – kaldet Thagaards plantage – ligger nord for Bøgestedrendehuset og består af birk, skovfyr og rødgran. Omtrent på samme tid anlagdes der plante-skoler et stykke inde i landet på god jord for der at frembringe planter til brug i klitegnene og i øvrigt til veder-

lagsfri uddeling til beboerne i amtet. Sådanne planteskoler blev anlagt ved Lønborggård (ved Tarm), ved Thisted og Hjørring samt ved Vestrupgård (ved Saltum). Planteskolerne ved de to købstæder omdannedes senere til anlæg.

De første planteforsøg i klitterne var imidlertid for små, og man anvendte træarter, der ikke egnede sig særlig godt til det barske klima, og de blev derfor opgivet i 1842, men det bestemtes, at de skulle bevares til advarsel for senere slægter, idet det hed: „Havde man haft et saadant Erfaringsbevis dengang, da disse Anlæg begyndtes, saa vilde man have sparet Umagen med disse, og jo snarere det nu fremstillede Erfaringsbevis udslettedes, des snarere vilde det maaske glemmes, des mindre advarende Virkning ville det i al Fald have“.

Der gik imidlertid ikke mange år, før tanken om at frembringe skov på klitterne atter kom frem. Omkring 1850 blev der slået til lyd herfor i folketinget, og i 1851 fremsatte professor Bjerring et direkte forslag herom i landstinget. Følgen blev, at ministeriet i skrivelse af 1. februar 1853 henvendte sig til kammerherre Riegels med anmodning om at anstille plantningsforsøg i klitterne.

Riegels gik til dette arbejde med stor energi, og allerede en uge efter ministeriets ovennævnte skrivelse fremsatte han over for samme en storstilet plan om at beplante alle klitterne i Vestjylland for at skabe et læbælte for Jylland. Herpå svarede ministeriet imidlertid, at det ikke var meningen, at staten skulle udvide forsøgene, som kun skulle gennemføres for derved at opmuntre de private ejere til selv at plante i klitterne.

Året 1853 regnes for begyndelsen af den egentlige klitbeplantning, idet der fra det år er stadig og uafbrudt fremgang i plantningen. Der blev til de første forsøg udvalgt 3 stykker, hvert på ca. 8 td. land, et i Nr. Elkjær klit, et i

Tvorup klit og et i Bordrup; året efter begyndtes et lignende forsøg i Tornby klit.

Intet af disse steder blev jorden købt; man fik kun ejers tilladelse til at udføre plantningen, der foretoges i selve klitterne. Først plantedes rækker af hvidel – sjældnere rødell og lærk – med 12 alens afstand parallelle og vinkelrette på hverandre, og i de derved fremkomne kvadrater såedes eller plantedes mange forskellige træarter og buske: Eg, bøg, asp, guldrøgn, ædelgran, skovfyr, hvidgran, øst-rigsk fyr og *Pinus maritima*; i 1856 kom også bjergfyrren til samt desuden bukketorn, liguster, robinia, kirsebær, *Rosa canina*, skyrækker, ask, hyld, forskellige pilesorter og kanadisk poppel; senere igen forsøgte med stikkelsbær, gyvel, birk, elm, rødgran, kornel, berberis, ribs, røn, hvidtjørn, kastanie og ahorn.

Riegels ejede den sjældne evne at få andre interesseret i sine planer. Hans nevø, redaktør H. F. Riegels, siger i „Minder fra Snoghøj: „Saa meget skal imidlertid være sagt om min Onkels Virksomhed og Planteskolen paa Snoghøj, at det var derfra, at Interessen for Plantning og for Hedesagen blev vakt i Jylland, og at det var paa denne Grund, at Oberst Dalgas byggede videre“. Riegels omtaler herefter de planteskoler og plantninger, der er anlagt af ham selv og to brødre og siger derefter: „Ved Værdsættelsen heraf maa det tages i Betragtning, at min Onkel og senere vi 3 Brødre stod alene om at sprede Interessen for Plantningssagen, medens den endnu var ny. Oberst Dalgas havde det rette Greb paa Sagen, da han fik en hel Armee af Bidragydere i rede Penge til at hjælpe sig med Hedesagen, men det maa ogsaa indrømmes, at det forinden gjorde Arbejde i en væsentlig Grad har lettet ham hans Værk“.

Også ved igangsættelsen af klitbeplantningen betød kammerherre Riegels arbejde meget. Det var ingenlunde nogen

let opgave, han havde påtaget sig. Til at lede de tre første forsøg havde han mænd, der så godt som ingen erfaring havde i dette arbejde; men desto større er både hans og deres fortjeneste, at arbejdet alligevel lykkedes. Med utrættelig iver kastede han sig over arbejdet; snart opmuntrede han, snart revsede han sine plantører. I en af sine instrukser siger han: „Med al den Umage, jeg gjør mig for at tydeliggøre den Fremgangsmaade, der alene kan sikre mod ethvert tilstødende Uheld, kan jeg nok baade vente og fordre en flittig Gjennemlæsning af Instruxen . . . Nøiagtig Efterlevelse af Instruxens Bydende og ingen vilkaarlige Afbigelse bringes paany i Erindring . . . Alt til Culturen henhørende bør som alt forstvæsen drives med en militair Nøiagtighed, saa gaar alt let; indtræder først Uorden eller Usikkerhed, saa er det saare vanskeligt igjen at komme i en god Gang; og allergalest vilde det blive, naar Enhver vilde handle efter sit Hoved“.

I Thisted Amt var på den tid kammerråd, forstkandidat C. C. Andresen sandflugtskommissær, og mens Riegels mente, at klitterne med tiden ville kunne bære skov, hævdede Andresen, at der kun kunne frembringes skov ved at tilplante de mellemliggende sletter; dette medførte en omfattende diskussion mellem de to. Her skal kun gives et lille udsnit af et af Riegels indlæg i denne diskussion: „Sagen er ny og dertil af Vigtighed; – den har derved vundet en ikke ubetydelig Interesse, og der bør altsaa Intet staae uimodsagt, som kunde vildlede den offentlige Mening om et i dets Begyndelse værende Foretagende af saa vigtig Natur . . . Jeg har derved kun at beklage at 20 Aar af mine bedste hengik for at forberede det Resultat, der endelig bevirkede ved en dygtig Indenrigsminister, og ved Rigsdagens velbegrundede Beslutning, da Foretagendet af den nemlig blev fastsat ved Lov og givet den mest practiske

Retning, som vil sikre det mod Tilbagegang; idet det gjordes til Amtsforetagender og underlagdes de respective Amtsraader. Det vil nu ustandset skride frem fra Slægt til Slægt . . . Jeg tør altsaa nok berolige Hr. Kammerraaden og hans Ligesindede med at Hensigten er „at opelske Skov“, der naturligvis vil blive meer og mindre frodig eftersom Localiteterne falde; og der altsaa ikke kan plantes efter nogen anden Bestandsplan end den blandede“.

I 1857 blev de første småforsøg besigtiget af kyndige mænd, der gik ind for en videreførelse af arbejdet. Herefter vedtoges loven af 29. december 1857, efter hvilken der kunne eksproprieres arealer til træplantning i klitterne. Det blev herefter bestemt, at der i hvert af de fire vestjyske amter skulle erhverves 150 td. land, som i løbet af de følgende 3 år (fra 1. april 1859) skulle tilplantes efter samråd med vedkommende amtsråd. Hertil bevilgedes årligt 4000 kr., hvoraf staten betalte 7/10 og amtet 3/10; der skulle hvert sted ansættes en plantør med en årlig løn af 800 kr., medens tilsynet blev overdraget et amtsrådsmedlem i forening med Riegels.

Riegels var fast besluttet på at nå dette mål, som han mente bedst blev nået ved anlæg af blandingskulturer. Han siger i et cirkulære af 18/10 1860 til plantørerne: „At Blanding altid maa finde Sted er nødvendigt for enhver Plantning paa mager Jordbund, og altsaa fornemmelig i Klitterne hvor det ene Træ skal hjælpes frem ved det andet, og hvor man allerede har Beviis nok for det anførte . . . Udfaldet af det første Trienniums Beplantning skal den 1ste April 1862 begrunde hele Klittebeplantningens Fremtid; og med denne Overbeviisning for Øie der følger mig Nat og Dag kan det vel ikke undgaaes at jeg stundum gjentager de vigtigste Momenter der skulle befordre et godt Udfald, men jeg har i mine mangeaarige Erfaringer seet

hvor let man kan skuffes i sine Forventninger“. I et cirkulære af 17/12 1860 siger han: „Jeg kan ikke ende det gamle Aar og ønske Planteurene Held og Lykke til Deres Arbejder i Klitterne i det sig nærmende nye Aar der saavel for Plantesagen som for Planteurenes Fremtid bliver af megen Vigtighed; uden med den Alvor hvormed ethvert tænkende Menneske betragter Aarskiftet at afslutte et Regnskab med dem saaledes som jeg gjør det med mig selv i min Gjerning. Jeg nærer det Haab at der maae forundes mig endnu saa lang Levetid at det begyndte Værk maae være vel begrundet saavel i Regjeringen som i Medborgernes Tillid; og jeg vil kun blive istand dertil ved Planteurens Dygtighed og Iver samt en nøie Iagttagelse af alle de Eiendommeligheder der er Klittebeplantningen egen i Sammenligning med anden Skovplantning . . . og jeg vil saaledes begynde det nye Aar med den Fortrøstning at der fra min Side var gjort hvad der var muligt for at de betydelige Summer der af Staten anvendes til Klitternes Beplantning maatte blive dets væsentligste Bidrag til at al Sandflugt engang kan ophøre og Klitternes betydelige Areal vorde til Nytte for hele Jylland . . . Jeg gjentager endnu engang ved det gamle Aars Slutning den tidligere udtalte Sætning at „Klitteculturen maae i alle dens Dele udføres med en militair Nøiagtighed“; thi ligesom de bedste Love ikke kunne nytte i et Land hvor de overholdes med Lunkenhed, saaledes kunne ikke de bedste instructoriske Bestemmelser frugte ved Klittebeplantningen naar de ikke med Samvittighedsfuldhed efterfølges i alle deres tilsyneladende Ubetydeligheder, og uden at Planteurene ere gennemtrængte af den samme Iver som jeg. Med de fleste af dem er det Tilfældet, og derfor træder jeg ogsaa ind i det for os saa vigtige Aar 1861 med det bedste Haab . . .“

Riegels døde imidlertid allerede den 9. januar 1861 efter

knap 8 års arbejde i klitterne. Det var da heller ikke store resultater, der var opnået; men Riegels er dog trods alt klitplantningens egentlige banebryder, og hans første plantninger i „Gryden“ besøges hvert år af mange forstmænd, indenlandske som udenlandske.

Mindestenen er rejst på afdøde overklitfoged Rasmusens initiativ, idet han fandt, at den blanding af ædelgran, skovfyr og eg, der er den dominerende i „Gryden“, for længst burde have været brugt som eksempel ved tilplantning af selve klitarealet, og han havde ønsket, at mindestenen skulle have stået lige så meget som en opfordring til at fortsætte de af Riegels påbegyndte blandingskulturer som et minde over den mand, der stod bag dem.

Litteraturbemærkninger:

L. Esmarch: Historisk Efterretning om Sandflugten i Nørre-Jylland. 1817.

H. F. Riegels: Minder fra Snoghøj. Vejle Amts Aarbøger 1912.

J. P. F. Bang: De nord- og vestjydske Klitters Beplantning 1889.

Ejv. Christensen: Klitvæsenet. Danske Forstmænd 1944.

Ejv. Christensen: Klitplantningen og dens mænd gennem 100 år. Skovbrugstidende 1954.

Om landbrug og håndværk i Klim før og efter århundredskiftet

Af JENS ROLIGHED

LANDMÆND FORTÆLLER

1.

I MIN DRENGETID var der mange gæs i Klim. Engang var jeg med til at drive ca. 300 fra Klim til Nørresundby. Turen kunne vare 5–6 dage. Vi var et par drenge og en gammel mand til at holde styr på dem. Gæssene ville gerne ned i grøfterne, og når en gase tog på, kunne det være signal til, at flokken fløj op, så var der mas med at få samling på dem. De fedeste gæs blev trætte, så vi til tider havde en gås under hver arm, til vi en gård kunne få dem byttet med mere magre gæs, der bedre kunne udstår strabadserne.

Vi havde mange får ude i klitten. Priserne på lam var ikke som nu. Jeg har solgt mange for fem kr. stykket. De kom tit til Vendsyssel. Der var gerne en mand og nogle drenge, der drev af sted med en flok.

2.

Da jeg var en halv snes år, blev jeg lejet til at passe stude ude på holmene ved fjorden. Da så det ikke således ud som nu. Før den stærke dæmning kom, kunne fjordvandet komme helt ind til vor ejendom, der lå i skellet mel-

lem Klim og Thorup sogne. Der var kun 2–3 ejendomme på de høje steder ude ved fjorden; men de store magre græsarealer derude tilhørte forskellige gårde. Lars Djærnæs havde omtrent 90 tdr. land. Der passede jeg en sommer 32 stude. Jeg fik 40 kr. i løn og skulle så selv sørge for min kost. Men det var en dejlig tid; der var skønt ved fjorden med de mange slags fugle, og der var flere hyrder at komme sammen med. Sidst på sommeren kom Hansen fra Kragstrup i Himmerland kørende derude. Han købte en snes stude for 100 kr. stykket. De blev så drevet til Aggersund, hvor 10 ad gangen kunne komme med færgen over. Hos Hansen blev studene fedede, så de kunne stige i værdi.

I ungdomstiden var jeg karl hjemme; det var i den tid, der ingen roer var, ja, enkelte begyndte at gøre småforsøg med turnips af dem med den lange rottehale, der sad så fast i jorden; de blev sået af et kræmmerhus, som spidsen blev klippet af. En tid var jeg bestyrer for min søster i en gård i Klim, min årsløn var på 150 kr. I 18 måneder var jeg soldat i Århus. I den tid havde jeg kun orlov én gang, og af de fem dage gik meget af tiden til rejsen, jeg sov kun hjemme i to nætter. Først skulle jeg med tog til Aalborg, dér måtte jeg vente på diligencen til langt ud på aftenen og kunne først være i Fjerritslev kl. halvsyv om morgenen, så havde jeg endda de 7–8 km at gå, inden jeg nåede hjem.

POSTKUSKEN FORTÆLLER

Før Aalborg–Fjerritslev-banen anlagdes 1897, og Thisted–Fjerritslev-banen kom 1904, kørte der diligence på denne strækning. I 16 år tjente jeg hos Kjeldgård i Slettegård og kom derefter i tjeneste hos hans søn i Fjerritslev Vestergård. Da kom jeg til at være kusk på diligencen fra Fjerritslev til Thisted. Sammen med en post sad jeg på buk-

ken. I diligencen var plads til 4 passagerer. Vi kørte fra Fjerritslev kl. 9 om morgenen. Første holdsted var Klim. Der blev truttet i hornet, så man kunne komme ud og få taskerne ordnet. I Bjerget posthus skulle brevene stemples, og i Østerild blev der skiftet heste, så fortsattes der videre i Thy, der holdtes kun i Skovsted, inden vi kl. halvtre nåede Thisted.

Kl. halvtolv om natten begyndte tilbageturen til Fjerritslev. Ved halvttiden var vi i Skovsted. Der var det en kone, der sørgede for postsagerne, da manden var syg. Men hun havde en hund, der var en trofast hjælper. Når diligencen kom på Skovsted bakke, var vi sikre på, at den lille hund sad der, det slog ikke fejl, selv i den kolde vinter løb den et par gange rundt om diligencen, og derefter fo'r den hen til brevsamlingsstedet og gøede kraftigt, indtil husmoderen kom ud og ordnede posttaskerne. – Vi kunne nå til Fjerritslev til kl. fem om morgenen.

SLØJEN

I 1960'erne blev den gamle Sløjkanal, der havde haft lov at bugte sig gennem det lave endrag Sløjen, inden den nåede fjorden, rettet ud, og hvor den udmunder i fjorden er bygget et pumpehus med tre pumper. Derved sænkes vandstanden på flere arealer over to meter, så steder, hvor der før var mudder og kun ganske lidt græs, er der nu frugtbare strækninger, hvor der kan avles mandshøjt korn, og der har måttet ske udvidelse af bygninger til flere kreaturer og til plads for avlen.

Afvandingen af 2700 ha er kommet 300 lodsejere i Klim-Gøttrup til gode. Flere af dem kom imidlertid ved afvandingen til at mangle vand; men der blev rådet bod på dette ved et fælles vandværk på Klim Bjerg, der også kom dem til nytte, der før kun havde haft dårligt vand. De store

forandringer gav anledning til, at en fortalte om fortiden i Sløjen:

Navnet Sløjen er brugt helt tilbage i det syttende århundrede, og det synes at have forbindelse med dårlig agerjord, idet ordet nok kan hentyde til kerneløs. Og det kan være rimeligt. For før i tiden var der så store vandsamlinger, at høet, der bjærgedes på de højere steder, måtte bæres i land.

Der var en del af Sløjen, vi kaldte „Mieskywt“, måske var det jord, der sidst var blevet udskiftet. Vi hjorddrengene kom derud med køerne om morgenen og skulle passe på dem til om aftenen. Vi spejdede efter, når en trøje blev hængt op på muren derhjemme, for det var signal til at drive køerne hjem. På rimmen lavede vi os et hus, gravede en hule i brinken, der fik forskelligt materiale til tag, i hulen var der læ i dårligt vejr, og derfra kunne vi holde udkig. Vi havde mellemmad med, og det kunne være spændende at se, om der kunne være pandekage eller et æble med i pakken. Ofte stegte vi kartofler derude ved et bål, og i et vandløb fangede vi smelte ved at sætte en ris-kurv ned i et hul og løfte den op, når der var fisk i. Henne i kanalen kunne vi være så heldige at fange ørreder, vi lagde os ned og satte en hånd under fisken, på den måde kunne den hvistes op på land. I et hjem nær ved fik vi lov til både at gøre fiskene rene og stege dem. Det hændte også, vi fandt vibæg, som vi gjorde os til gode med, men vi havde stor glæde af at se til de mange fuglereder, vi fandt.

HÅNDVÆRKERE FORTÆLLER

Snedkeren

Samme aften var der ældre håndværkere, der fortalte om deres virksomhed. Således berettede en snedkermester:

Det var lige efter århundredskiftet, jeg og min kone flyttede til Klim. I begyndelsen havde jeg ellers ikke tænkt at blive i Klim, for jeg syntes, byen var uhyggelig. Der var det lange hus med jernvinduer, og så var der så mange hvide og gule huse opført hist og her uden orden og plan. Men der er nok noget om snakken, at har man sovet i Klim én nat, kommer man til at holde af befolkningen og vil gerne blive.

Da jeg lærte snedkerfaget, stod jeg i lære i fem år, lønnen i den tid var kun kost og logi, og arbejdstiden var fra kl. 6 om morgenen til kl. 8 om aftenen, så arbejdede vi også søndag formiddag. Da jeg blev svend, fik jeg 1 kr. om dagen plus kost og logi. Og uden mesters tilladelse måtte vi ikke ryge, blev der givet lov, brugtes lang pipe.

Her i Klim udførtes de første år alt arbejdet med hånden, og jeg har tit arbejdet fra kl. 6 om morgenen til kl. 11 om aftenen. Det er mærkeligt at sammenligne den tids priser med nutidens. Et bord med skuffe af almindeligt træ kostede 10 kr., en stol kostede 2 kr. 85 øre, og en dobbeltseng med fjedermadras kostede 18 kr. Nogle steder lavede man selv madras af halm, så blev sengen ikke så dyr.

Almindelige ligkister betaltes med 10 kr., pænere kister kostede 22 kr. Enkelte steder var det endnu skik at lave kisten efter mål. Inde i storstuen blev den døde „lagt på strå“. På et langt bord lagdes der rughalm, derpå fik den døde så plads i tre døgn, så snedkeren efter at have målt liget kunne få en kiste lavet, der passede, først så lagdes den døde i kiste og blev iført den skjorte, der forlængst var syet og gemt hen.

I 1914 skete der en stor forandring, idet forretningen udvidedes, og der indførtes helt moderne maskiner, så der kunne leveres møbler rundt omkring i landet. Til den omfattende virksomhed i sognene i Han Herred er det meget

forskellige befordringsmidler, jeg har benyttet; jeg kan nævne almindelig cykel, motorcykel, hestekøretøj, både alm. vogn og jumbe med gummi, og til sidst fik jeg bil.

Smeden

Der er i aften sagt meget om glæden ved landbrugsarbejdet. Det syntes jeg nu ikke, der var noget spændende ved, det var noget helt andet at komme hen i Klim smedie, der lå, hvor A. C. nu har manufakturforretning. Jo, i smedien skete der da noget!

Omkring 1900 fik jeg lov at komme i smedelære. De første halvandet år var det særlig en lærlings bestilling at trække i blæsebælgen og at bruge forhammeren. Det kunne være sejt nok fra kl. 6 morgen til 7 aften; man var glad ved sengen efter endt dagsgerning.

Mens Mads Smed havde forretning i Klim, udførtes der „dagsmedning“. Så mødte f. eks. Jørgen Sognefoged for at få sit smedearbejde udført for en dag. Han kom om morgenen og havde mad med til sig selv og smedefamilien til hele dagen, og sognefogden tog del i arbejdet og brugte forhammeren.

Da jeg var blevet svend, kunne jeg tjene fem kr. om ugen. De priser, en smed kunne opnå få år efter århundredskiftet var ikke store. Fire ny hestesko kunne koste 2 kr., ellers regnedes de fleste arbejder til ørebetalning, f. eks. en skovl skaftet 25 øre, et skjær af en muldplov oprettet 50 øre, harvetænder svejset 25 øre, en kniv påsat hakkelsemaskine 50 øre, en fork skaftet 25 øre, et nyt skjær til plov kunne dog andrage 4 kr.

Der var meget at gøre med at sko heste. Den første tid på dagen og fra kl. 4 om eftermiddagen havde man travlt med at lave hestesko for at have dem på lager. Danskerne måtte også have særligt tag på dannelse af hestesko, for de

blev leveret til udlandet, bl. a. til England. Engang havde jeg arbejde hos en smedemester i Slesvig, han havde flere tyske hestesko, men de var formede således, at de skulle smedes helt om. En efterårsdag sagde smedemesteren til mig, at der midt i ugen var en helligdag, hvor de ikke måtte arbejde, for det var bededag. Det syntes jeg var mærkeligt, for i Danmark havde vi bededag om foråret. Jo, men i Tyskland havde man efter kejser Vilhelms befaling to bededage. Så benyttede vi denne fridag til at tage til Vejen i Danmark, hvor vi forsynede os med et stort lager af danske hestesko.

Her i Klim havde jeg meget samarbejde med min nabo karetmageren. Men dette arbejde, der bestod i at fremstille ny vogne, udførtes særlig om vinteren.

Karetmageren

Om sommeren var der nok at gøre med at reparere gamle vogne. En sommer, der var særlig varm og tør, var det ikke sjældent, jeg i nogle dage havde over 50 hjul på værkstedet. Faget lærte jeg hos min far, der også var karetmager i Klim. Men da var håndværket i udvikling, og jeg måtte afslutte min uddannelse i Thisted for at lære at kunne fremstille foruden arbejdsvogne også gigger, ponnyvogne og charabancer. Jeg var med til at lave en vogn i Thisted, som jeg siden genså, da jeg kom herud til Klim. Nu har de mange gummikøretøjer næsten gjort en karetmagers arbejde overflødig.

Mureren

Det var et af de fag, der modsat snedkerfaget var let at komme ind i; her kunne man få en smule løn i læretiden: Jeg fik nu ikke råd til at komme i lære, før jeg var 27 år. Jeg havde været oppasser for en murer i nogle år; men så

købte jeg mig værktøj og lærte i løbet af tre år så meget, at jeg siden har været med til at opføre mange bygninger her i Han herred. Jeg havde også lyst til landbrug og passede samtidig en lille landejendom, således har flere murere i Klim båret sig ad. En murer må jo særlig virke med murskeen om sommeren, men har man landbrug, kan man sælge både grise og lammefjerdinger om vinteren.

Ved århundredskiftet var der ca. en halv snes kalkværker i Klim, hvor der brændtes limsten eller kalk til mørtel eller til bankerot, som vi kaldte det forhen; da var det naturligt med dette navn, der har sin oprindelse fra den tid, da man med en trækølle bankede så længe på brændt kalk, så den læskedes af luftens fugt. I en kasse, hvori der kunne være ti børfulde, blandedes kalken med sand. Havsand er for udpint, så det er for tungt til brug, bedre er noget sand i Gøttrup, der er blandet med en del ler. Klitsand er for fint og kan indeholde rød ahl, der æder kalken, så den smuldrer hen, eller som folk siger: „Pudset vil rådne væk!“ Bedst til brug er noget fint hvidt sand på en mark i Klim, som ejeren har solgt for fem øre pr. spandfuld.

Omkring 1900 undrede man sig over en cementfabrik. Min morbror sagde: „Det er et farligt værk. Der fyres under det, og man kommer vådt ler og kalk ind ad den ene ende, og ud af den anden kommer der så cement, der kan være behandlet, så den kan have forskellig slags styrke!“

Allerede før århundredskiftet begyndte man at bruge cement til støbning og til bund i lade og stald. Men man anvender stadig kalk til mørtel og blander den til tider med „skum“ for at gøre den mere let.

Sadelmageren

var murerarbejdsmand i mange år, men blev ikke murer, derimod blev jeg sadelmager her i Klim, idet jeg begyndte

at arbejde med det, folk gerne ville have mig til at hjælpe ved. En ville gerne have vinduerne gjort i orden, en anden ville gerne have sat læder på et par træskobunder, en tredje bad mig gøre en hests stavtræ (åg) i stand. Der var en smed og en skomager, der gav mig gode råd, og lidt efter lidt lærte jeg at ordne seletøj, gøre folks senge, stole og møbler i stand, og jeg har hele tiden haft fuldt op af arbejde.

Skrædderen

Det var først i firserne, jeg var i skrædderlære i Klim hos Johannes Sortborg. Han var en meget hurtig skrædder, der ikke tog sig tid til at ri tøjet, han kunne sy et sæt tøj om dagen, og betalingen for det var 4 kr. Da han rejste til Amerika, benævnedes han som den hurtigste skrædder i en af staterne. Jeg gav 50 kr. for at være i lære hos ham i tre år. Når vi syede hjemme, skulle jeg selv sørge for min kost. For det meste syede vi ude i Han herreds forskellige byer, så blev vi og symaskinen hentet i vogn. Når der skulle sys i et hjem, blev der gerne glæde to gange, både når vi kom, og når vi tog af sted. Hvor vi ikke brød os om at være, skulle vi nok se at blive færdige hurtigst muligt. I et hjem i Fjerritslev ville man f. eks. ikke have os i stuerne, og der måtte vi sy oppe på loftet. Men i reglen var det en glæde at komme i et hjem for at sy nyt tøj. Vi havde gerne bordet til rådighed, men når der skulle spises, måtte vi rydde sagerne væk. For os håndværkere blev der dækket ved den ene bordende, men hjemmets folk spiste ved den anden; vor levemåde skule være bedre, end man var vant til i hjemmet til daglig. Ved de store højtider påske, pinse og jul, ja, og så Lerup eller Skræm marked var der særlig travlhed, da var der en tre uger, det meste af natten måtte tages med til arbejdet.

Dengang var moden således, at bukserne skulle være

meget snævre. Men ellers ville folk altid have tøjet syet rigeligt stort. Når der skulle tages mål, tog man lædertrøjen på, „for det måtte endelig ikke blive syet for bitte“. Folk var ikke forvænt med hensyn til pasning. En skrædder på Klim Rimme sagde gerne: „I kan bare sige, det er mig, der har syet det, så passer det!“

Syersken

Jeg har da også i min ungdom lært at sy og er som sypige kommet rundt i mange hjem i Han herred. Jeg lærte at sy i Løgstør hos en jomfru Gelstrup. Først blev jeg kørt til Aggersborg, der blev der skiftet heste for at få nogle, der ville køre vognen ud i vandet til en holm. På denne holm blev der så hejst signal, og så kom en båd fra Løgstør og hentede dem, der ville over. Jomfru Gelstrup var god at være i lære hos. Jeg havde en grovkage og smør med til nogle dage, så blev opholdet ikke så dyrt, jeg betalte kun for middagsmad og kaffe, men holdt ellers mig selv ved kost.

Det var i den tid, den kendte pastor P. Rønne var sognepræst i Thorup-Klim. Jeg var med til flere møder i Thorup præstegård, der traf jeg ham, jeg siden blev gift med. Således kom jeg til Klim.

I vor gård besøgte jomfru Gelstrup mig engang og sagde til mig: „Ja, du har fået en god mand! – Det er ikke sådan med den pige, du syede sammen med. Hendes mand er en stor bondepraler!“ Jomfru Gelstrup var os ellers en dygtig læremester til syning. En ældre kvinde i Odde gav hende det skudsmål, at hun var en „rimpe-rimpekrædder“. Men det var bare, fordi jomfru Gelstrup ikke brugte at sy med gammeldags hjemmetvundet tråd, og det var da efter konens mening det eneste materiale, der kunne bruges til syning, hvis det skulle du til noget!

Slægten Schytte på Mors

Af H. STØVRING-NIELSEN

DENNE SLÆGT er af en anden oprindelse end slægten Schytte i Thy, som der er fortalt om i årbogen for 1967. Mors-slægtens ældste kendte stamfader er *Mads (Nielsen) Schytte*¹⁾, sognepræst til Brorstrup, Ravnkilde og Haverslev i Aalborg amt. Efter gamle kilder skal han være født omkr. 1490 i Løgstør, og han døde omkr. 1551 i gården Smorup, som allerede i året 1281 var skænket til Brorstrup Kirke for sjælemesse af den daværende præst, Hr. Aage Frost²⁾. I et tingsvidne af 1484 vidnes: „at Hr Ogy til Broderstrup kyrcke, sogenn prest, war en frij mandt oc gaff Smordrup gardt till Broderstrup kyrcke for syn selffs salighet“³⁾. At Hr. Mads fra sin ungdom har haft kendskab til forholdene i Vesthimmerland fremgår af et brev af 1544, hvori han skriver, at han kan mindes 40 år eller mere, at Thorupgård havde været ret præstegård i Farsø sogn⁴⁾. Mads Schytte havde været præst før reformationen, og i begyndelsen af 1529 var han gået over til den nye lutherske lære. Præsten Søren Lavridsen i Hornum, Års herred, skriver 1574, at biskop Jørgen Friis i Viborg fik avind til Hr. Mads, fordi han var med de allerførste, som her i riget annammede Guds ord og evangelium og ægtegiftede sig, og derfor forsøgte bispem at fratage Hr. Mads herligheden til hans anneksgårde, men kong Frederik den Første gav præsten beskærmelse og medhold i et brev af 14. maj 1529⁵⁾.

Hr. Madses søn, *Christen Madsen Schytte*, nævnes 1551 i breve som præst i Brorstrup med annekser. Allerede 1. sept. 1547 fik „Christiernus Matssen, Student her i Kiøbenhavn, Stadfæstelse paa Rafvenkeld, Brostrup og Hafversløf Sogne at maatte nyde efter de breve derpaa, som Axel Jul (lensmand på Aalborghus) har beseglet og udgivet“⁶). Striden om anneksgårdene fortsattes i denne præsts tid, og han måtte herom føre langvarig proces med Jørgen Lykke til Overgård⁷). Hr. Christen, der var provst i Års herred, døde omkr. 1592.

Han efterfulgtes i præsteembedet af sønnen *Niels Christensen Schytte*, der døde kort tid efter året 1600 og efterlod sig flere børn. En datter, Maren Nielsdatter Schytte, blev 29. aug. 1631 i Aalborg, Budolfi Kirke, viet til Anders Sørensen, sognepræst i Simested, Rinds herred.

Sønnen *Christen Nielsen Schytte*, der blev født 1587 i Smorup Præstegård og døde 1650 i Viborg, studerede lægevidenskab og var henved 14 år i udlandet. 1625 blev han dr. med. i Padova, Italien, og året efter nedsatte han sig som praktiserende læge i Aalborg, hvor han nød stor agtelse for sin dygtighed. 1639 blev han af kong Christian IV beskikket til doktor provincialis og canonicus (den øverste i stiftet inden for sit felt) med sæde i Viborg. Han blev 1. gang gift i Aalborg 15. april 1627 med Jacobe Bentzen, enke efter sognepræst ved Budolfi Kirke Thøger Pedersen. Hun var født i Holland og døde i Aalborg 30. aug. 1629, begravet 2. sept. i Budolfi Kirke. Begge hendes ægteskaber var barnløse. Dr. Christen Nielsen Schytte blev 2. gang gift i Aalborg 20. juli 1631 med Margrethe Didriksdatter Grubbe, der tidligere havde været gift i Norge og døde i Viborg 1656. Hun var datter af borgmester i Aalborg Didrik Grubbe († 1643) og Ane Andersdatter Juul († 1649)⁸). I dette ægteskab var der, foruden et par, der døde som små,

7 børn, der blev voksne. Om dem skal der her fortælles, og for oversigtens skyld opstilles hvert slægtled for sig. Regnet fra Hr. Mads Schytte i Smorup bliver så

Femte slægtled:

Dr. Christen Nielsen Schyttes børn med Margrethe Grubbe
(a – g)

a. *Mads Christensen Schytte*, født i Aalborg 11. sept. 1632, død i Karby Præstegård på Mors 17. jan 1708. Han blev student fra Viborg Skole 1650, cand. teol. 1653, var i udlandet 1655–57 og blev 1658 sognepræst for Karby, Hvidbjerg og Redsted, 1672 provst for Sdr. herreds provsti på Mors. Den 11. sept. 1659 blev han i Karby Kirke viet til *Johanne Jørgensdatter Næstved*, født omkr. 1637 og død 1672, datter af den forrige sognepræst i Karby, Jørgen Nielsen Næstved († 1658) og Karen Madsdatter (begr. 28. maj 1679, 80 år gl.). Dette præstepar var meget afholdt af sognefolkene, og så længe hun orkede det, holdt Karen Madsdatter deres børn over dåben, mens hendes egne børn stod faddere. Af disse kender vi fra kirkebogen, foruden Mads Schyttes hustru, datteren Martha Jørgensdatter og sønnerne Hans og Mads Jørgensen samt måske Else Jørgensdatter (gift med Mads Schyttes broder Christian, se nedenfor) og Anders Jørgensen på Ejstrup, hos hvem Mads Schyttes søster Ane boede og døde.

Mads Schytte var i Holland, da krigen med Sverige i 1657 brød ud, og det var med nød og næppe, at han nåede hjem gennem de af krigsfolk besatte landsdele. Værre endnu blev det, da han i 1658 var kommet til Karby, hvor præstegården ved nattetid blev udplyndret af brandenborgere, der intet levnede, ikke engang de klæder, præsten og hans husfolk kunne skjule sig i⁹).

Da Mads Schytte skulle overtage embedet i Karby, var bønderne bange for ham, og der fortælles, at de råbte: „Lad os ikke få ham med de røde klæder. Han røver os vor salighed fra!“ Snart blev han dog lige så yndet som den forrige præst, og han var i sin embedsførelse agtet for sin redelighed, mildhed og hjælpsomhed. Der blev holdt stort hus i Karby Præstegård, der „lå ved alfarvej“ og stod åben for alle. Hr. Mads var også en god familiefader. En tid havde han 2 gifte døtre og 19 børnebørn hos sig. Der skulle noget til for at mætte de mange munde. Men Hr. Mads havde nok orden i sin økonomi, som han havde det i sine embedssager. Han opbyggede præstegården, som han havde overtaget i faldefærdig stand. Med sine præstegårde og lidt privat gods havde han indtægt af ca. 30 td. hartkorn.

Man får vel bedst et indtryk af familiens omgangskreds ved at se på den række af personer, der stod faddere ved børnenes dåb, og her kan i flæng nævnes: Jens Pedersen, forpagter på Frøslevgård, og hustru Else Jørgensdatter (senere gift med Mads Schyttes broder Christian), velb. Valdemar Skram og frue til Ørndrup, velb. Henrik Friis til Damsgård, velb. jomfru Anne Krag til Glomstrup, forpagterne Peder Mathiesen på Ørndrup og Iver Mathiesen på Sindbjerggård, af familie og venner i Aalborg: rådmænd Bagge Lauridsen Suur og hustru Jacobe Schytte, fru Cathrine Calow (hvis moder Mette Grubbe var søster til Mads Schyttes moder) og kommerceassessor Christopher de Hemmer. Blandt fadderne var dog også jævne folk fra sognet.

Den 28. marts 1672 skrev Mads Schytte i sin kirkebog: „Begravet min allerdydigste salige hustru Johanne Jørgensdatter, 35 år“. Og 17. sept. s. å.: „Begravet Mads Jørgensen af præstegården, 48 år“ (hendes broder). Mads Schytte og Johanne Jørgensdatter havde i deres 13-års ægteskab 4 sønner og 4 døtre (Sjette slægtled I, a–h).

b. *Jacobe Christensdatter Schytte*, døbt 9. febr. 1634 i Aalborg, gift 1. gang 1660 med Bagge Lauridsen Suur, rådmænd i Aalborg († 1678), med hvem hun havde en søn og to døtre, 2. gang 1679 med Jørgen Jacobsen Møldrup, sognepræst i Vadum, der døde kort tid efter.

c. *Niels Christensen Schytte*, døbt 14. okt. 1635 i Aalborg. Han angives at være „død tidlig“⁽¹⁰⁾, men er måske alligevel den Niels Christensen Schytte, gift med Maren Steffensdatter, der døde 21. jan. 1704 i Nykøbing og efterlod sig 2 sønner, Steffen Nielsen Schytte, død 1732 i Nykøbing, og Christen Nielsen Schytte, klokker i Nykøbing, død den 22. april 1735. Klokkeren var gift 1. gang med Else Nielsdatter, død 1711, 2. gang med Bodil Nielsdatter. Han efterlod sig 7 børn, af hvilke 3 boede i Amsterdam og 2 i København. De øvrige 2, Anders Christensen Schytte, død 1739, og Niels Christensen Schytte, død 1759, boede i Nykøbing.

d. *Clara Elisabeth Schytte*, døbt 20. maj 1639 i Aalborg, begr. 6. okt. 1716 i Lysabild på Als. Hun blev gift 1. gang 1656 med englænderen Eduard Schult, købmand i Viborg, der døde omkr. 1670, hvorefter Clara 1670–75 tog ophold i København, hvor hun destillerede akvavit til flådens besætning. Derefter rejste hun til Vammen, hvor hun 26. dec. 1675 fødte et barn, som sognepræsten der, Jens Pedersen Roskilde, var fader til. Han døbte selv barnet, som natten efter i største hast blev kørt til sognepræst Stygge Mogensen Haasum i Simested, hvor det døde, 8 uger gammelt. Stygge Mogensen var en gammel ven af familien Schytte. 1660 blev han student fra Viborg Skole sammen med Claras broder Christian, og 1666 stod han sammen med denne fadder i Karby Kirke. Forældrene til det uønskede barn

undgik ikke deres skæbne. De blev 12. marts 1676 viet i Vammen Kirke, men måtte 23. april samme år stå åbenbar skrifte, og præsten blev afsat „formedelst hans begangne grofue forseelse“. Året efter blev han skibspræst og 1677 præst i Lysabild, hvor han døde 1687. Endnu inden han var begravet, ilede Clara til København for at ansøge om at beholde kaldet, hvilket blev hende tilladt på betingelse af, at hun kunne forsyne det med en dygtig præst, og en sådan fandt hun snart i Laurits Krag († 1699), en præstesøn fra nabosognet Hørup, som hun ægtede. Hun er blevet kaldt „en intrigant og virksom kone“, og hun havde livskraft til at overleve sine 3 mænd med henimod en snes år.

e. *Christian Christensen Schytte*, født 1641 i Viborg, begr. 18. febr. 1687 i Hvidbjerg Mors. Han blev student 1660 fra Viborg Skole og gift 4. dec. 1670 med Else Jørgensdatter, med hvem han fik Hvidbjerggård. Hun var 1. gang gift med Jens Pedersen, forvalter på Frøslevgård, der 1666 for et tilgodehavende på 1600 rd. hos Mogens Kaas havde overtaget Hvidbjerggård.

I sit første ægteskab havde Else Jørgensdatter datteren Sophie Jensdatter, der blev gift med provst Didrik Schytte i Tødsø, og sønnen Jørgen Jensen Frøslev, forpagter på Ørndrup, begr. 24. marts 1698 i Redsted, 36 år gl., der 12. nov. 1684 i Hvidbjerg blev viet til Ane Kirstine Røring, datter af sognepræst i Sindal Evert Røring (1630–72) og Gertrud Andersdatter (begr. i Hjørring 1718, 96 år gl.). Evert Røring var søn af købmand i Aalborg Peter Røring og Anne Didrikdsdatter Grubbe, søster til Christian Schyttes moder. – Efter mandens død flyttede Ane Kirstine Røring til Hjørring. I sit korte ægteskab havde hun født 8 børn.

Christian Schytte havde 1671 pantsat Hvidbjerggård til Peder Benzon til Havnø, som 1691 af enken fik skøde på

gården. Året efter frasagde han sig sædegårdsfrihed af Hvidbjerggård, som derefter regnedes for en bondegård¹¹). I året 1685 købte Christian Schytte af Niels Mogensen Krag til Kaas en lille arvepart i Glomstrup (arv efter jomfru Ellen Krag), og i de næste par år erhvervede han endnu et par små parter. Ved sin død skrives han „til Glomstrup“. Det var dog først efter hans død, at Else Jørgensdatter ved flere køb fik samlet gårdens ca. 28 td. hartkorn, som hun ved skøde af 11. maj 1693 solgte til ritmester Georg Arnold von Post.

f. *Ane Christensdatter Schytte*, født 1643 i Viborg, død 1685 på gården Ejstrup i Hvidbjerg sogn, ugift.

g. *Didrik Christensen Schytte*, født 1645 i Viborg. Han blev 1667 student fra Viborg Skole, var 1678 skibspræst og fra 1679 sognepræst i Tødsø og Erslev på Mors, død 4. juli 1718. Han var tillige provst for Nr. herred og efter de to herreders sammenlægning viceprovst. Gift 1. gang 6. okt. 1679 i Hvidbjerg Kirke med Sophie Jensdatter, der døde 1699 og efterlod sig 6 børn. Hun var datter af Jens Pedersen, forvalter på Frøslevgård, og Else Jørgensdatter, der som før nævnt 2. gang var gift med hendes farbroder Christian Schytte.

Provst Didrik Schytte var 2. gang gift med Kirsten Olufsdatter, der døde 13. juni 1704, datter af sognepræst i Sennels Oluf Adersen Bigum og Maren Jensdatter Snedsted og enke efter sognepræst Villads Olufsen Svale i Vang. (Didrik Schyttes børn: Sjette slægtled II, a–f).

Sjette slægtled:

I

Provst Mads Schyttes børn med Johanne Jørgensdatter
(a – h)

a. *Margrethe Madsdatter Schytte*, døbt 12. juni 1660 i Karby, død 1705 i Thisted. Hun blev 18. sept. 1678 gift med Laurids Koch, sognepræst i Rær-Hansted-Vigsø, der døde 1683. I ægteskabet var der 2 sønner, Christian Koch, født 1679 i Rær, og Mathis Koch, født omkr. 1682. Christian var student, men blev på grund af svære udskejelser bortvist fra universitetet for bestandig. I året 1703 forsøgte han at indsmigre sig hos biskop Bircherod med et dårligt digt. Biskoppen gennemskuede ham, men gik dog senere i forbøn for ham. Hans senere skæbne kendes ikke. – Margrethe Schytte blev 2. gang gift med byskriver Christopher Nielsen i Thisted, der 1701 døde fra hende og en halv snes børn. Det var måske for at skaffe dem føden, at hun 1705 (hun døde samme år) gik ind på for betaling at huse en flok arrestanter (se årbog 1960, side 213).

b. *Karen Madsdatter Schytte*, døbt 10. nov. 1661 i Karby, begr. 1. sept. 1697 i Boddum. Hun blev 16. juni 1680 gift med sognepræst i Boddum Christen Friis, der døde 1695. De efterlod sig 8 umyndige børn, 3 sønner, hvoraf 2 blev præster, og 3 døtre. Karen Schytte var 2. gang gift med den efterfølgende præst Saxo Ascanius, med hvem hun ingen børn havde. Pastor Ascanius var 2. gang gift med Vibeke Christensdatter Schytte af slægten i Schytte i Thy (årbog 1967, side 412).

c. *Johanne Madsdatter Schytte*, døbt 18. okt. 1662 i Karby, begr. 24. april 1734 i Hvidbjerg Mors, gift 18. febr. 1692 med Christen Nielsen Friis, født 16. jan. 1665 i Skorup sogn, Århus amt, død 31. aug. 1700, der i nogle år var kapellan hos Mads Schytte, som han skulle have afløst, om ikke hans tidlige død havde forhindret dette. Der skal have været et særdeles godt forhold mellem de to præster, hvilket også Mads Schyttes notering i kirkebogen vidner om:

„Tirsdag d. 31. august døde min hjerteelskede svigersøn, ærværdige Christen Nielsen Friis, 34 år gl“. – Christen Friis og Johanne Schytte havde 4 børn:

1. Johanne Friis, født 1692, gift 1. gang 1724 med Antoni Klerque på Ejstrup († 1725), 2. gang 1728 med Mathias Abrahamsen Brochmann i Nykøbing, med hvem hun havde efterkommere i Hvidbjerg.
2. Niels Friis, født 1694, sogneegn i Spentrup-Gassum, hvor hans farbroder var præst.
3. Ingeborg Friis, født 1695, gift med Thomas Andersen Høyer, sognepræst til Tjele og Vinge, senere Sønderholm-Frejlev.
4. Anne Cathrine Friis, født 1697, var 1734 ugift.

d. *Christen Madsen Schytte*, døbt 10. jan. 1664 i Karby.

e. *Jørgen Madsen Schytte*, døbt 19. nov. 1665, begr. 30. marts 1666.

f. *Jens Madsen Schytte*, døbt 16. dec. 1666, gift 10. jan. 1705 med Else Rasmusdatter. Formodentlig den Jens Schytte, der 1708–1716 var degn i Frøslev-Møllerup. En søn Rasmus blev 1705 døbt i Karby.

g. *Jørgen Madsen Schytte*, døbt 20. sept. 1668. Han opholdt sig 1690 i Karby Præstegård, senere boede han i Redsted, vist i anneksgården, hvor han døde 30. aug. 1730. Han var gift 1. gang med Kirsten Pedersdatter, 2. gang med Else Andersdatter, og han havde flere sønner, der forlod Mors og bosatte sig i København. Herfra skal en gren af slægten være kommet til Nordtyskland og især bredt sig i Hamburg og omegn, hvor familienavnet er ændret til Schüthe¹²).

h. *Jytte Madsdatter Schytte*, døbt 11. sept. 1670, gift 7. febr. 1703 med Christen Christensen Friis, født 19. okt. 1671 i Boddum, søn af sognepræst Christen Christensen Friis og Anna Sørensdatter Lyngaae. Han var 1720–30 kapellan i Nykøbing og derefter til sin død i 1737 sognepræst i Alsted-Bjergby på Mors. Der var 2 børn i ægteskabet, en søn, der døde 3 år gl., og en datter Helvig Ingeborg Friis, født 1706, til hvem assessor Peder Mortensen Selle stod fadder, mens hans adelige frue blev opkaldt (se årbog 1962, side 58).

Familierne Schytte og Friis var nært knyttet til hinanden:

Christen Nielsen Friis, præst i Århus

Niels Christensen Friis,
præst i Skorup-Tvilum

Christen Christensen Friis,
præst i Boddum-Ydby,
g. m. Karen Schytte af Karby

Christen Nielsen Friis,
kapellan i Karby,
g. m. Johanne Schytte
af Karby

Christen Christensen Friis,
præst i Alsted-Bjergby,
g. m. Jytte Schytte af Karby

Det er i det hele taget et særkende hos slægten Schytte, at der bliver indgået så mange ægteskaber inden for dens egen kreds, og dette forhold er vel grundlaget for det stærke sammenhold mellem dens talrige medlemmer.

Forbindelsen mellem præstegårdene i Karby og Boddum var af gammel dato. Da Mads Schytte og Johanne Jørgensdatter 1659 blev gift i Karby, blev vielsen foretaget af Hr. Madses ven fra ungdomsårene i Aalborg, bispesønnen An-

ders Andersen Ringkøbing, der 1652 var blevet sognepræst i Boddum, og ved det første barns dåb 1660 i Karby Kirke var præstefruen fra Boddum, Kirsten Pedersdatter Nørkjær, fadder.

II

Provst Didrik Schyttes børn med Sophie Jensdatter

(a – f)

a. *Margrethe Didriksdatter Schytte*, født 1680, begr. 16. febr. 1745 i Nykøbing, gift 31. marts 1720 med rektor i Nykøbing Mathias Bagger, der døde 1723.

b. *Christen Didriksen Schytte*, født 1682, død 1764, degn i Stagstrup, gift 5. april 1720 med Kirsten Madsdatter, med hvem han havde 2 sønner: Mads Christensen Schytte, der blev degn i Stagstrup efter faderen og døde 1781, og Niels Christensen Schytte, død 8. aug. 1758, gift med Maren Madsdatter.

c. *Else Didriksdatter Schytte*, født 1685, død 1726, gift 1708 med Frederik Langebeck, sognepræst i Skjoldborg. I dette ægteskab var der 3 sønner og 2 døtre. En af sønnerne var historikeren Jacob Langebeck (se årbog 1912, side 59 f.).

d. *Christiane Didriksdatter Schytte*, født 1688, død 1745, gift med kvartermester Henrik Obel i Vodstrup.

e. *Karen Didriksdatter Schytte*, født 1691, gift med rådmænd Mørck i København.

f. *Peder Didriksen Schytte*, født 1692, kom efter sin mo-

ders død i huset hos slægtinge i Aalborg og gik i skole der. Han døde 1706, begravet 12. maj i Budolfi Kirke, 14 år og 3 måneder gl.

Meget af det, der her er sagt om Mads Schytte i Karby, kunne vel også siges om Didrik Schytte i Tødsø, selv om han ifølge sin embedsstilling ikke spillede en så fremtrædende rolle som den ældre broder. Ligesom denne opbyggede Didrik Schytte præstegården for egen regning, og han efterlod sig et velbesat bo, hvoraf alt blev solgt ved auktion. Sønnen Christen afstod ædelmodigt sin arvepart til fordel for sine 4 søstre, der hver fik en arv på 275 rigsdaler.

Noter:

- 1) Præsten Mads Schytte til Brorstrup var formentlig broder til Oluf Nielsen Schytte, compastor (hjelpepræst) ved Gråbrødrekirke i Viborg og 1544–53 rektor ved Viborg Latinskole, der blev stamfader til en stor jysk præsteslægt og til slægten Schytte i Norge. Om den fejltagelse, hvorved Oluf Nielsen Schytte (og Mads Schytte i Brorstrup) kaldes Jacobsen se F. E. Hundrup: Lærerstanden ved Viborg Latinskole, side 14.
- 2) Hofmans Fundationer, bind 3, side 491–92.
- 3) Ældste danske Arkivregistraturer, bind 2, side 267.
- 4) Farstrup og Axelsens Dagbog, side 209, og Ny kirkehistoriske Samlinger, bind 5, side 705 f.
- 5) Brevet er indført i en landstingsdom af 1574, trykt i Hofmans Fundationer, bind 3, side 491.
- 6) Danske Kancelliregistranter 1535–1550, side 354.
- 7) Rosenvinge: Gamle danske Domme, bind 3, side 238.
- 8) A. H. Nielsen: Embeds- og Bestillingsmænd i Aalborg, side 270.
- 9) Efter Mads Schyttes indberetning 1690.
- 10) A. H. Nielsen: Embeds- og Bestillingsmænd, side 271.
- 11) Efter Kammerkollegiets resolution af 12. dec. 1691 og tingsvidne på Sdr. herreds ting af 22. febr. 1692.
- 12) Albert Schütte: Stammtafel des Geschlechts Schytte, Schütte, Schütte, Schiött (Wilhelmsburg 1915).

Flere af den her omhandlede slægts ældre medlemmer brugte et skjoldformet segl med 3 skråstillede pile. De gamle præster omgav skjoldet med den latinske sentens „Non in arcu meo“ (ikke i min bue), hvormed de ville tilkendegive, at pilene ikke som hos deres forfædre var et krigersk symbol.

Seglens udstyr er noget varierende, men fælles for dem er de 3 pile. Provst Mads Schytte i Karby brugte dette segl:

Thyholmske provindsial Ord og Udtryk

samlede af Winther

Ved TORSTEN BALLE

CHRISTIAN HANS WINTHER var sognepræst i Hvidbjerg-Lyngs fra 1822 til sin død 1851. Hans ord-samling, der findes i NkS 812, 4°, er ikke dateret, men den er benyttet af C. Molbech i Dansk Dialect-Lexicon 1841 (M. D. L. XXVII, nr. 11). Den er vel ikke tilnærmelsesvis af omfang og værdi som Caspar Schades store dialektbog Idioticon 1807 fra Mors, men er dog ret god og fyldig.

Ordforklaringerne er korte, men alligevel oftest beundringsværdigt rammende. Udtalegengivelsen har naturligvis voldt Winther vanskeligheder, da han stort set måtte klare sig med almindelige bogstaver. Det synes især at have været tilfældet for de ords vedkommende, der på rigsdansk ender på *-e*, men som på vestjyske dialekter mangler dette *-e* og desuden har en mere langtrukken udtale end på rigsdansk. Denne længde er det ofte nødvendigt at finde et skriftligt udtryk for, når man vil gengive udtalen, da ordene ellers kan komme til at se ud som andre ord, der egentlig skulle skrives med de samme bogstaver, men har en forskel i udtalen og betyder noget andet. Sådanne udtaleforskelle har Winther som andre egnsfremmede måske ikke kunnet høre i den første tid, han var på egnen. Senere, måske efter

nogle misforståelser, har han så lært at høre forskel. I ord-samlingen har han flere ordpar, hvori en lille udtaleforskel mellem to ord giver forskellig betydning. Det er, som han ligefrem har samlet på dem.

Disse ordpar har i regelen det fælles, at det ene af de to ord af ham opfattes som langt og det andet som kort. Længden er angivet på forskellig måde, der kan f. eks. være indskudt et *h* som i *Kjabr* (kærne), der sættes op imod *Kjaer* (kær, mose). Også i andre ord, end dem, der er stillet op i par, har han på forskellig måde angivet længde, i *nooser* (næsvis ransagning) ved dobbelt bogstav, men ofte har han uden videre brugt rigsmålets endelse *-e* i sådanne ord, skønt det ikke udtales. Dette *-e* er da også en angivelse af, at ordet udtales „langt“.

Men disse forskellige måder at gengive længde på slog ikke altid til, og han tyede da i sin knibe til de tegn, man dengang brugte for at betegne lang og kort stavelse, nemlig en streg over en lang og en bue over en kort stavelse. Disse tegn bruger Schade meget i *Idioticon*, men i denne ordsamling er de sjældne. De er i denne gengivelse erstattet med betegnelserne [langt] og [kort]. I ord som *Broi* (knippe), *Dryw* (snedrive), *Kjeld* (brønd), *Trov* (arbejdsbed), *Vei* (vægt), hvor længden er angivet med en streg ovenover ordet, ser man, at hvis en sådan angivelse ikke var der, ville ordene kunne misforstås (brud, drøj, Kjeld (navn), trug, vej). I disse ord er det konsonanten (medlyden) til sidst, der er lang, og det er nok det, der har gjort det vanskeligt for Winther at betegne længden på anden måde. På samme måde er længde angivet f. eks. i *Qvæg* (bærme), *Lim* (kost) og *Vaas* (enkeltsnoet halmbånd). Her er det vokalen (selvlyden), der er lang, og han kunne have angivet længde på en anden måde, f. eks. ved at indskyde et *h*, men måske har det mere ham at skrive ordene sådan, at

man kunne se, at de betød noget andet, hvis længdebetegnelsen manglede (kvæg, lim, vås). Buen, der betegner kort udtale, er brugt f. eks. i *Vud* (vod, fiskegarn) i modsætning til *Vud* (våd, fugtig), der har længdestreg oven over ordet.

Iøvrigt taler ordsamlingen for sig selv. Mange af ordene er almindelige i vest- og nordvestjysk dialekt, men der findes også ikke få sjældne ord, som ikke har haft så stor udbredelse. Nogle af dem bruges næppe mere på Tyholm, og man må være taknemmelig for, at de er bevaret.

A

Aae – kalde Thyholm[boerne] en Bæk. – *Aantesifywr* – Næstsidsste Aar. – *Aasæt* – Fading til en Vogn. – *Ailen* – Anderledes. – *Ais* – Anders. – *Aier* – Andre Folk. – *Aller* – adverb. – a: aldrig – Subst. – b: Alvor. – *Amdam* – Stivelse (Ved Ordet Stivelse forstaaes her Fiskebeen, som sættes i Klæder, f. E. Snørlive). – *Anteguer* – Forgaars. – *Attes* – Forringes, gaer tilbage. – *Atling* – Den ringeste af et Tillæg, f. E. af Gæslinger. – *Avved* (fynsk Akkauved) – Bagvendt.

B

Baar – Barn. – Plural. *æ Baer* – Børnene. – *Baagsmæk* – Bagkurv til en Vogn, som oftest af Træ. – *Baller* – Bælge af Ærter etc. – *Billeder* – Skilderier. – *Bellader* – Blæsebælge. – *Bielstrer* – a: Naar en Hund smaagiøer. – b: Et Barn smaaskiender, for at det ei kan faae, hvad det vil. – *Bøile* eller *Boiel* – Gilde, hvad enten Bryllup, Barsel, Liig o.s.v. – helst om første. – *Bovr* – Bord. – *Bobst* – Børste. – *Bomrer* – Banker paa. – *Boie* – Budde, tilsige. – *Bovn* – Smuk, fyldig. – *Braane* – Pudse Lyset. – *Brynge* – Et Knippe Foder – eller Halm. – *Bommerflyv*, *Bløflyv* – Spyflue. – *Broi* [kort] – Brud (En). – *Broi* [langt] – En Lok Hør, som kommer i og af Brøden paa eengang. – *Bløi*

– Blod. – *Bøll* – Bylder. – *Bøller* – a: *Bølger*. – b: Folder paa Klæder. – *Bøil* eller *Bøgl* – Aflukke i Stalden til Creature. – *Buttel* – Bouteille [flaske]. – *Bølse*, verb. – At sætte Trækar i Vand for at tætte dem.

C

Chræn – Christen. – *Chræn Chræsen* – Christen Christensen.

D

Dar – Dør. – *Darring*, med Tillægsordene *over-* og *under-* – Det øverste Stykke eller nederste Stykke af Dørkarmen
 3: Dørtærskel eller Dørtrin. – *Davfløe* – Dagflod, naar Solen mildner i Frostveir. – *Draagi* – Andrik. – *Dirl* – Tøie (kaldes og Triller) (Uld kartet til Spinding). – *Drebel* – Drøv, af et drøvtyggende Dyr. – *Drøvedavs* – Drivtedags) = Kl. mod 3 Eftermiddag, naar Folkene efter Middagssøvnen begynde Arbeidet. – *Drøvenstid* – Markarbeids-, Pløie- og Sædetid. – *Drøvl* – En, som er langsom til sit Arbeide. – *Drynni*, Subst., *at drynnie*, verb. – Bruges om et Slags Lyd, Stønnen, som Fækreaturene give fra sig. – *Drimler*, verb. – Er langsom, skynder sig ikke. – *Dræsel* – Kamp, Strid. – *Dratte* – Tabe, bortkaste. – *Dryv* [langt] – Sneedrive. – *Djælkin* – Gollere, Hannerne af Hampplan- ten. – *Dull* – Et løst Fruentimmer. – *Dovr* – Davre. – NB. *Frokost* er herfra forskiellig, denne spises strax om Morgenen og bestaaer i Smørrebrød, koldt Øll og en Dram. Davre spises Kl. 9–10 og bestaaer i varmt Mad v. c. Øllebrød o.s.v.

E

Emter – Taler smaat om noget, man ei veed tilvisse – ymter. – *Engelangs* – langs med Siden af en Ting.

F

Faale – a: Et farligt Menneske. – b: Et ondt Menneske. – c: Et dygtigt Menneske. – *Far* [langt] – Før. – *Faller* – Byder

paa en Ting. – *Fanter* – Puster over sit Arbeide, stønner. – *Faim* – Favn (Et Maal), f. E. 1 Faim Sime). – *Feddel* – a: En arm Hest. – b: Frille, Maitresse. – *Fesler* – a: Vrævler. – b: Holder ingen Orden. – *Finstrer* – Løber omkring. – *Fiyver* – Fjorden (in specie Liimfjorden). – *Fiæler* – Gjemmer, skjuler. – *Fløiten* – Gaar raskt fra Haanden. – f. E.: Arbeidet gaar fløiten o: raskt. – *Flirer* – Leer lumskt ad en Ting. – *Flaus* – En uordentlig Arbeider. – *Flimski* – a: En Falsk, som sladrer. – b: En løbsagtig. – *Flov* – Flue. – *Fomler* – Føler efter noget. – *Frammist* – Forrest, først. – *Frammes* – Kiøkken eller Bryggers. – *Fueraa* [langt] – Forud, foraf. – *Futter*, verb. – Naar Smaasnee eller Sand flyger med Vinden. – *Fuier* – Foder til Creature. – *Fuddie* – Fuure paa en Ager. – *Fuvler* – a: Fælder Haar. – b: Gaaer i Forraadnelse. – *Fæl* – En Fiil. – *Fæler*, verb. – Fiiler.

G

Gaaelhoste – Kighoste. – *Gaang* – a: Gang, Forstue. – b: *Hiulsgaang* er Hiulfællene. – *Gante* – Et uanstændigt Menneske. – *Ganning* – Beqvemt, passende, f. E. det er min *Ganning*. – *Gannier* – Seer til noget. – *Gai* – En Pidsk med lang Snoer og en kort Træpind til Skaft. – *Gemien* – Nedladende. – *Gimmer* – Et Faar i 1ste Aar, som ei har faaet Lam. – *Giar* – Giær, deraf *Giaes* og *Gjøes*, verb. – Gjæres. – *Graile* eller *Granning* – Nabolag. – *Graaner* – Stirrer høit op, seer efter. – *Graaendkok* – Hjelpekokkekonen ved Gilder. – *Grinner* – Leer, smiler lumskt. – *Gronning* – En yndet Ret af Fidtgrever og Grød kogt sammen. – *Gryller* – a: Naar Barnet smaagræder. – b: Faarekyllingen snurrer. – *Grøvver* – Fidtgrever, det som bliver tilbage, naar Tælle el. Fidt er afsmeltet. – *Gomle* – Tygge længe og besværligt paa noget. – *Gjaaler* – Skylder Penge – er i Gield. – *Gjenst* – snart. – *Gjævr* – En smal Viig af Fjorden ind i Landet. –

Gløi – a: Gloende. – b: Stadselig. – *Gyvt* – Et Foder Æde, som paa eengang gives Fækreaturene. – *Golm* – Støi og Allarm af mange Folk. – *Gyngler* – a: En Dagdriver. – b: Som kjøber det unyttige og sælger det nyttige. – *Guddommelighed* – Uorden ☉: f. E. det gaar i en Guddommelighed – hulter til bulter.

H

Harmt – Nedslagen. – *Hailæ* – a: Handelaug til en Ting. – b: Plovshandelen. – *Hebben* – Kræsen. – *Heiring* – En ildeskikket, utildannet Ting. – *Hjontheiring* – En Myg eller anden myglignende Insect. – *Hjaller* – Sladder. – *Hjamsk* – a: Som ei har udsovet. – b: Som ei er ret klog. – *Hjavs* – Et menneske, som bestiller meget, men er uordentlig dermed. – *Hiæld* – En Fiskegallie eller Rane til tørre Fisk i. – *Huæ* – Hoved – Plural. – *Hvoier* – Hoveder. – *Hvans* – Hvad? – *Hvep* – Hastig til Vrede. – *Hveir* – Det Stykke i Bagvognen, hvorpaa Langvognen er fæstet. – *Hverrestien* – Slibesteen, som dreies ved en Vinde. – *Hvelp* – Hundehvalp. – *Hvims* – Tripper omkring for at lede efter noget. – *Hvoims Ager* – Tværager, for Enden af andre. – *Hvingler* – Tudsker, bytter. – *Hvingelsindet* – Ustadig, vankelmødig. – *Hvæssemer* – Løber allevegne om. – *Hvims-ærind* – a: Hurtigt Ærinde. – b: hemmeligt Ærinde. – *Hovvind* – Som har en god Hukommelse. – *Hysler* – Fløiter med Munden. – *Høvder*, med Tillægsordet *smaa*, er Gjæs, Ænder, Høns, ogsaa Rotter, Muus o.s.v. – *Hovsom* – Temmelig, lempelig. – *Hov* – Et Indlukke i Kiær eller Mark – til Kalve, Gjæs, Sviin etc. *Hovver* – Synes godt om. – *Hueser* – Strømper. – *Hæsk* – Slag. – *Høger* – Truer med Haand eller Stok. – *Hyvfylde* – Fuldmaane.

I

Jar – Jern. – *Jav* – Travlhed. – *Jeller* – a: Klynker. – b:

Smaaskiender. – *Iløs* – Ledig. – *Jens* – Eens. – *I Jaes* – *I Aftes*. – *I Guer* – *I Gaar*. – *I Daa* – *I Dag*. – *I Maaer* – *I Morgen*.

K

Kaab – Kube. – *Kaaer* – Kar. – *Kaar* – Subst.: Karte. – *Kannier* – Seer i Veiret. – *Kakel* – Kakkelovn. – *Kamper* – Mager Hest. – *Kjaer* – Kjær, Mose. – *Kjabr*, en – a: Kjerne af Frugt. – b: Smørkjærne. – *Kjeld* [langt] – Brønd. – *Kisom* – Kjedsommelig. – *Klaamper* – Træder haart. – *Klodser*, verb. – Hjælper, f. E. det *klodser* ikke, hjælper ikke. – *Kløe* – Udslæt, denne er Thyholms Landeplage. – *Kloi* – Aarsgammel Føll. – *Komper* – Klumper paa Suppe. – *Kneit* – Dreng ∴ Knegt. – *Knak* – En Tue, Knuld paa Marken. – *Knulter* – Et lidet Menneske. – *Krebel* – Halt, Krøbling. – *Knet* – Hastig, hidsig. – *Knavs* – Ureenlighed, f. E. i Korn. – *Knøv* – Smuk, peen. – *Kretter* – Kløer. – *Kreil* – Menneske eller Dyr, som er for svag til Arbeide. – *Kvot* – Spillekort.

L

Laarer – Gaaer hurtig. – *Latter* – Lægter. – *Læpper* – a: Læberne. – b: Beslag til Træskoe. – *Læer* – a: Giver Lyd fra sig. – b: Knurrer, skiænder. – *Lat* el. *Læt* – Lærred. – *Leier* – a: Læder. – b: Afsæt til en Høstvogn. (NB. i Himmersyssel kaldes disse Leier). – *Lier*, verb. imperf. – a: Leer. – b: gaaer raskt fra Haanden. – *Lings* – Som har tabt sine Penge i Spil. – *Lim* [langt] – Feiekost. – *Liim* – Mergel. – *Lægskeer* – Kaldes de 2 Stk. Træ, som omfatte Forenden af Langvognen, hvorigjennem Naglen gaaer. – *Leeghammel* – Svingeltræ. – *Løvtes* – Gjæres (om Deig). – *Løvver* – Leveren. – *Loien* – a: Laadden. – b: huul, skalkagtig. – *Lov* – Lue. – *Luv* – Hue. – *Lokked* – Besvangret. – *Lotter* (∴ lytter) – Lurer, hører efter. – *Lyre* – Røghullet i Huusmønningen, istædet for Skorstens Piben.

M

Maar – Morgen. – *Masi* – Qvist, Knast. – *Meidaa* – Middag. – *Meislaw* – Middagstid. – *Meisælæ* – Middags Søvnstiden – paa Thyholm fra 12 til 3 uden Decourt. – *Miskundhed* – bruges om en Ting, som har hverken Ende eller Begyndelse. – *Mier* – lader Vandet. – *Mumler* – Taler sagte. – *Murker* – a: Skiender stille. – b: Naar et sygt Lem verker. – *Mublifuld* – Naar en har spiiet meget. – *Muvle* – Muggen. – *My* – Miød.

N

Namst – v. c. Jeg har ei *namst*, hvad du sagde – ei forstået det. – *Naller* – Nelder. – *Naske sig* – Kløe sig. – *Neile*, adject. – Nederlig. – *Neiel* og *Neile*, Subst. – Negle. -- *Nætter* – Nadvere. – *Neislaae* – Dørtrin. – *Neilinger* – Den yderste afbrudte Ende af Hesteskosøm. – *Nimmer* – Tager fat, fænger. – *Nooser* – Næsvis Randsøgning (f. E. hvad *nooser* du efter i mine Gjemmer?). – *Nyling* – Jord udlagt til Græsning første Aar ☉: Nybaarer. – *Nyster* – Fornøiet, glad. – *Nuæden* – a: Kræsen. – b: Accurat i sit Arbeide. – *Nøg* – a: Arm, ringe. – b: ufrugtbart. – *Nyv* – Nøie, sparsom. – *Noien* – Nem paa Hænderne. – *Notler* – Foretager sig smaa Haandarbeider.

O

Obere – Aborre. – *Oi* – Odde. – *Ojen* (andre Steder: Unden) – Middagsmad. – *Oes* – Plov-Aas. – *Opskiær* (a. St.: Opskiver) – Høstgilde. – *Ovsel* – Skulder, Axel. – *Ovsen* (☉: Oxen) – Naar Koen er begiærlig efter Parring. – *Op-permand* – Anfører, Ophavsmand.

P

Pallipræker – En, som sladder om alt ubetydeligt. – *Pæsen* – Tyk og feed. – *Pludder* – Ufornuftig Snak. – *Pludder-*

kok – Kalkunsk Hane. – *Poll* – Galtgriis i 1ste Aar. – *Pold* – Hattepuld. – *Præser* – Kappes ved Arbeidet. – *Pruitt* – Lige ud, v. c. – han gaar saa *pruitt*. – *Pofler* – Skiender, knurrer. – *Pøtt* – Skudtørvegrav. – *Puæs* – Pose.

Q

Qvak – Syg. – *Quar* – v. v. Bliv *quar* ☉: Bie lidt. – Tie *quar* – tie stille. – *Qvas* – Itu, istykker. – *Qvæg* [langt] eller *Qvæge* – Bærme. – *Qvarer*, hvortil altid føies: et Par *Qv.* – En Haandqværn. – *Qveilas* – Det sidste Læs høstede, som hjemages. – *Qvidder* – Munter og frisk, v. c. han seer saa *quidder* ud.

R

Raaænd – Rane i Skorstenen. – *Raaend* – a: Naar man har udrettet sit Arbeide. – b: Naar man har skiendt paa een, man var vred paa, v. c. han fik en god *Raaend*. – *Ravl* – En Slags smal Siv. – *Radstang* – Vognaxel. – *Rap*, Subst. -- a: Slag af en Stok o. s. v. – Adject. – b: Hurtig, hastig. – *Ramsk* – Glubsk til Arbeide. – *Raag* – Strid – Uld eller Haar. – *Reebtændet* – Som har langt mellem Tænderne. -- *Rei* – Bange. – *Ræ* – Opdrevet Tang (som samles til Gjøde). – *Ræning* [langt] – Regning. – *Reining* – Redning. – *Ristsyge* – Koldfeber. – *Rimser* -- Fabler. – *Rossom* (☉: Rosmer) – Vipperne paa Havren. – *Rosted* – a: Rusted. – b: Forkiølet, ondt for Brystet, hæs. – *Roeler* – Græder stærkt. – *Roel*, Subst. – Graad. – *Rut*, Adject. – a: Ødsel. – Adverb. – b: Hastigen. – *Rodkaal* – Kaalrabi u. J. – *Ryger* – Giver Lugt.

S

Saller – Aftager, v. c. Hævelsen *saller* ☉: aftager. – *Slaaski* eller *Slaari* – Et uordentlig paaklædt Menneske. – *Slavs* – Et Menneske, der er uordentlig i sin Gjerning. – *Deraf Slavserie* – Uordentlighed, Svinerie. – *Snaage* ☉: snage – Lede efter noget. – *Sleng* – a: Stor Forsamling af Frem-

mede. – b: Stundom: Uorden. – *Slud* eller *Slude* – a: En kort Stok, som bruges til at drive Creature med. – b: Et klodset Mandfolk. – *Skrav* – Den 4-kantede Ramme, som lægges paa Høstvognen. – *Stanting* – Et halvvoxent Menneske. – *Staarisse* – En Tosse. – *Staane* (∴: stunde) – Have Sind for, tragte efter noget. – *Straag* – Net, smuk. – *Snu* – Gesvindt, snild. – *Snuer* – a: At tage en Priis Tob[ak]. – b: Lugte til noget. – *Snorr* – Hastigsindet. – *Snøg* – Net, peen. – *Snotte* – Nem paa Hænderne til all Ting. – *Skollen* – Naar en ryster af Vaadhed og Kuld. – *Skievt* – Vel-skikket til en Ting – f. E. Han er ret *skievt* dertil. – *Støvt* – Hiulbør. – *Skiærknyv* – Hakkelsekniv. – *Skold* – Kogt – f. E. Melk. – *Skovn* – Gnieragtig. – *Stiarer* – Stierner – der-af *Stiaræd* – stierned. – *Smærer* – Hvidkløver. – *Strent*, *Strangle* – Haspetræ. – *Sendels* – Foræringer til Gilde, v. c. Høns, Smør, Æg o. s. v. – *Solestlav* – Ved Solens Nedgang. – *Sæss* – Den Rad store Steen, som udgjøre Forhøiningen bag Fækreaturene. – *Sølle* – Mager, syg.

T

Traant – Travelt. – *Tammestet* – a: Mæsket. – b: Kleinmodig. – *Taari* – Tosse. – *Taer* – Tør. – *Taalle* – Taalig, naar et Dyr er tamt. – *Tærre* – Tarv, Bedste. – *Tærm* – Tarm. – *Tralli* – Et aldrende, uanseeligt Fruentimmer. – *Tulli* – Et lille Barn. – *Trov* [kort] – Trug. – *Trov* [langt] – Det som andre Stæder kaldes et Beed: så længe man nemlig kører eller arbejder paa eengang – fra man spænder for til man spænder fra. – *Tværdrovn* – Trodsig, modtvillig. – *Tommelvorn* – Unem paa Fingrene, f. E. naar de ere kolde, og man ei ret kan tage med dem. – *Tøkkes* – Synes om en Ting. – *Tov* – Kaldes Efteraars Ulden. – *Told* – Agerreen, Skielreen.

U

Udedar – Uderdør, den yderste Dør. – *Ulli* – Olie. – *Uln* eller *Ule* – Gaar i Forraadnelse. – *Ummevær* – Umagen værd. – *Unger* – Yngre. – *Ug* [langt] – Vugge. – *Uvn* – Avner. – *Uvsku* ∴ Udskud – Halvtag ved Siden af et Huus. – *Usskiel* – Uret. – *Uurkoer* – Vaarkorn. – *Uurrov* – Vaar-rug. – *Uurdavr* – Foraarsdage.

V

Vaas [langt] – Halmbaand. – *Vais* – Ophøiet, indgrøftet Vei. – (Chausée). – *Væanningstræe* – De Træer, hvori Vognstierten sidder – I Fyen: Fortiyver – I Jylland: Kindingstræer. – *Vild* – Væld, Kildevæld. – *Vævl* (kaldes et Par *Vævl*) ∴ En Vævestoel. – *Vanter* – Fattes noget. – *Vei* [langt] (en) – Bismer, Vægt. – *Vims* – Hastig, snar. – *Veiele* – Veirligt. – *Voinsdaa* – Onsdag. – *Vorri* – Orne. – *Voin* – Vunden i Spil. – *Vutter*, verb. – Vogter. – *Vutter*, Subst. – Vorter. – *Vud* [langt], Adj. – Vaad. – *Vud* [kort] eller *Vui*, Subst. – Vodd – Fiskegarn. – *Vutt* – Urt, nybrygget, men ugiæret Øll. – *Vullen* – Uldent. – *Vulk* – Valke.

Y

Yv – Øie. – *Yvs* – Økse. – *Yvvel* – Juul. – *Yvver* – a: Koe-iver. – b: Iver – Fliid. – c: Iver – Mands Navn.

Æ

Ævler – a: Vaaser. – b: Begynder Klammerie med Ord. – *Æl* – Regnkule – (kortvarig Regn). – *Æter* – Ærter. – *Ætter* – Efter. – *Ættedavs* – Efterdags.

Ø

Øvn – Øine. – *Øvnsiyn* – Øiesyn. – *Øl* – Læderrem.

I ordlisten er brugt enkelte latinske grammatiske betegnelser, nemlig: *Substantiv* – navneord, *verbum* – udsagnsord, *adjectiv* – tillægsord, *adverbium* – biord, *pluralis* – flertal. Betegnelserne er oftest forkortet. – I [ ] tilføjelser af udgiveren.

ÅRSBERETNINGER

Historisk Samfund for Thisted amt i 1969

DE N ARLIGE generalforsamling afholdtes på Thisted museum i juni måned. Formanden, skoleinspektør Riis-Olesen, Vestervig, udtalte sin anerkendelse af den rolige tilvækst, som præger arbejdet som helhed. Vort ansigt udadtil er navnlig årbogen, der på en udmærket måde redigeres af lærer Torsten Balle. Den rummer så interessant et stof fra egnen, at årbøgerne næsten bliver revet bort. Hvert år er det nye sider ved vor kulturarv, der fremdrages. Desuden må der peges på, at Historisk Samfund hvert år besvarer en mængde breve ang. slægtsforhold m. v., således at der foregår en omfattende konsulentvirksomhed fra foreningens side. Dette må hilses med stor tilfredshed, idet det viser den voksende interesse for egnens historie. Formanden omtalte et ønske om en lysbilledserie omfattende billeder af de historiske steder i vort område.

Kassereren, forretningsfører Chr. Jensen, fremlagde regnskabet, der balancerede med 27.895,97 kr. Kassebeholdning: 12.763,14 kr. mod 11.795,89 kr. sidste år. Statusopgørelsen viser en formue på 15.223,14 kr. Regnskabet blev enstemmigt godkendt.

Redaktøren, Torsten Balle, gav oplysning om den kommende årbog, om byhistorisk arkiv og om dialektarbejdet, som fortsætter med båndoptagelser og optegnelser.

Formanden fremlagde bestyrelsens indstilling om, at man opgiver udflugterne i fremtiden, hvilket toges til efterretning.

H. A. Riis-Olesen.

Morslands historiske Museum

Oktober 1968 til oktober 1969

DER ER i det forløbne år i lighed med tidligere år indløbet mange meddelelser til museet om jordfundne fortidslevn, i hvert enkelt tilfælde er der gjort undersøgelse på stedet. Alle undersøgelser har været ledet af museets medarbejder for markfund, planteskoleejer P. C. O. Nørgaard, Sundby, Mors. Som medhjælpere har skoleelever og andre arkæologiske interesserede virket, og museet har nu en fast stab af frivillige medhjælpere ved de udgravninger, der foretages.

I modsætning til andre år har det anmeldte i denne sæson været hustomter fra jernalderen, kun har der været et gravfund. Undersøgelser af jernalderhustomter kan museet ikke magte på lokal basis. Der foretages kun en lille prøvegravning og opsamling af lerkarskår til museets arkiv med oplysninger om findested m. m. Hos gårdejer Carl Spanggaard, Redsted, var der under pløjning fremkommet mange lerkarskår og brændt korn. Da ejeren var meget interesseret i en undersøgelse og stillede en traktor med læssegrav til rådighed, afdækkede man et større felt. Her afdækkedes nogle halve lerkar og en del brændt korn, men det viste sig, at det meste af hustomten i tidens løb var bortpløjet.

Hos gårdejer Jens Kr. Nørgaard, „Nørgaard“, Erslev, har man undersøgt en udpløjet høj. Omkring højen var der randsten, og midt i højen fandtes rester af en plankekiste, der har været støttet af mange kampesten. I graven fandtes 210 ravperler, der nu er konserveret og indgår i museets samlinger. Graven, en kvindegrav, må henregnes til ældre

Grav fra Erslev.

bronzealder. Alle undersøgelser, museet har foretaget, har været fulgt af egnens beboere med stor interesse.

Iøvrigt har det været et mørkt år for det gamle kloster siden den katastrofale søndag i februar, da en frostsprængning af 2 radiatorer i bondestuen på 1. sal lod 80 tons hedt, mørkfarvet vand fosse ned gennem etager og samlinger i vestenden.

Bygningsskaderne er nu udbedret for ca. 50.000 kroner af lokale håndværkere under ledelse af *det særlige bygningsyn* og usmåligt betalt af *Skjold*.

Vi genåbner 1. novbr. i de om muligt endnu smukkere

lokaler, idet man ved restaureringen har opdaget visse oprindelige lofter, der nu er ført tilbage til den gamle skikkelse.

Samlingerne kom selvfølgelig ikke uskadt ud af katastrofen. Dem må vi nu fremover søge restaurerede, dels ved egne midler, men måske bliver det nødvendigt også at gå ud til museets venner, hvoraf flere ganske uopfordret har stillet økonomisk bistand i udsigt.

Vi har altså ikke tabt humøret, og den kreds af mennesker, der bakker os op til forskellige hver hver gang vi kalder, har givet os troen på, at Dueholms Museums berettigelse er dybt forankret i øens kulturelle liv.

Rob. Dam. O. Degn Nissen. P. C. O. Nørgaard.

*Fra udgravning i Redsted.
Halve lerkar.*

Thisted Museum

Genstande skænket til museet i tiden sept. 1968–sept. 1969

Guldsmed Henningsen: Gummitempler og pude til gravering af guldsmedearbejder, 2 sølvteskeer (guldsmed Sund).

Frk. Bangsgaard, Møllevej: Tykt hjemmevævet underskørt med læg og garneringer.

Fru Nielsen, Rosenlundsgade: 7 tallerkener, 2 hjemmevævede, håndsuede lagener med monogram, skjorte, ligeledes håndsuet.

Fotograf Pedersen: Bønnebog.

H. Styrbech Jensen: Ligtale (håndskrevet) over Christine Pedersen, død i Chicago 18/3 1871.

Ingeborg Hansen, Rosenkrantzgade: System.

Slagter Larsen: 2 billeder.

Hurup Afholdsforening: Fane.

Distriktsdyrlæge H. C. Clasen: Barnestol.

Spejdertrop i Thisted: Vaskemaskine.

Chr. H. Pedersen, Storegade 4: 2 fotografier.

Helene Pedersen: Platte fra Thisted Bryghus 1910.

Fru Tange: Violinkasse og nodestol.

Skrædder Lynge: Navneklud, petroleumslampe, tallerken, sovseskål, tærtepande, som har tilhørt Christiane Knakkegaard, gift med rokkedrejer Riis.

Frk. K. Rask, Hundborg: Mindeplade fra kiste.

Fru Bjerregaard: Antimakassar, kaffekande, barnegyngestol.

Niels Sloth, Hurup: Billede af Ydby kirke 1889, håndtegnet og dekoreret gravskrift over giverens bedstemoder, der døde i 1859, samt trykt minde over bedstefaderen, der døde i 1887.

Jens Smed Jensen, Hov: 2 porcelænshunde.

Ingv. Larsen, Storegade 20: Kopper, forskellige nipsfigurer, 4 messingbakker, der har siddet over gasblus på borger-

skolen, samt 4 billeder. Af disse 4 billeder er de to håndtegnede, håndskrevne og blomstersmykkede. Billederne er: 1) Nytårsønske til Inger Kjerstine Madsen, forfattet i 1856 af C. Christensen. 2) Brudesang i Andledning af en høitidelig og kjærlig Ægteskab imellem agtbare Ungkarl Anders Thomsen og agtbare Pige Inger Kirstine Madsen. Copulationen afholdtes i Thisted Kirke d. 15. April 1859. 3) er et fotografi af tømrer Anders Thomsen og hustru Inger Kirstine Thomsen som ca. 60-årige og 4) farvelagt foto af huset Grydetorv 5, som ægteparret lod opføre i 1891.

Fru Bisgaard, Elmegade 19: 2 prøver af olmerdug, vævet på Refs Bisgaard.

Frk. Taabel, Asylgade 8: Desserttallerken fra Hotel Thy.

Fru Titte Eyber-Holst: Dåbskande, der stammer fra Ørum kirke.

Fru Bigum, København: Spundet og tvundet uldgarn, som fru Bigum har fået af sin faster, fru Mette Voetmann, Nykøbing. Fru Voetmann har på en vedhængende mærkeseddel skrevet: Garn af uld, som jeg har set min bedstemor karte, spinde og tvinde. Tog i 1898 sølvmedalje på udstillingen i Thisted. Bedstemor var da 89½ år. Fru Mette Voetmann var eneste datter af overlærer Nørgaard, Thisted Borgerskole. Hendes bedstemoder (mormoder), som har spundet garnet, var fru Marie Hausgaard, f. Neergaard (Mømtoft 1808), gift med skibsejer og købmand Christen Brandi Hausgaard, Klitmøller. Hun døde i 1901 og er begravet på V. Vandet kirkegård. Det spundne garn er tretrådet – meget fint garn.

Fru Andrea Laursen, Ydby: Slibemaskine og andre redskaber fra tandteknikerklinik. Genstandene har tilhørt fru Laursens mand, der fra 1904 i en lang årrække var tandtekniker i Ydby.

Museet har fået forskellige ting fra den nedlagte *Thisted-Fjerritslev jernbane*, og til J. P. Jacobsensamlingen har fru *Kaja Pindstrup*, Århus, skænket Alexander Kiellands julefortælling, Else, med dedikation: Hans Excellence fra Forf.

For et par år siden indleverede lærer *Lyng*, Lild, en kasse med lerkarskår og flintsager, som var fundet dels i Lild og dels på Troldsting ved Bulbjerg. Blandt flintsagerne fra Troldsting var en meget fint tilhugget pilespids, 2,2 cm lang af ganske lys flint. Den er nu blevet anbragt i en montre ved siden af museets berømte pilespids fra Vust.

2540 har besøgt museet i det forløbne år. Det er overvejende feriegæster og udlændinge, der kommer. Der har været 29 skoleklasser og 7 foreninger.

Museet har fået indlagt fjernvarme efter et sindrigt system, der siges at umuliggøre sprængning af radiatorer med deraf følgende ødelæggelse af bygning og genstande, så nu kan vi tilbyde de besøgende en temperatur, der, selv om den ikke overstiger de af autoriteterne anbefalede museumsgrader, dog vil være til at udholde – også for thyboer.

Der er etableret ekstra sikring af vinduer og døre til værn mod uønskede gæster, og ved nedbrydning af en væg i kælderen er der skaffet lidt mere plads. *Det må dog pointeres, at problemet pladsmangel ikke dermed er løst.*

Signe Gjødesen.

Udgravninger

Midt i april blev Morslands historiske Museum af Thisted Museum anmodet om for denne at undersøge et fund, der var blevet gjort hos gårdejer Th. Poulsen, Førby, Hundborg sogn. Under markarbejde havde ploven ramt en sten-kiste, og derved var kistens dæksten blevet fjernet. Endvidere manglede en kærersten i gravens østende. Stenkistens sider bestod af få, men meget store sten, der ved optagelsen voldte en del besvær.

Graven fra Førby set fra øst.

Kistens dimensioner: 1,4 m lang, 0,4 m bred og dybden ca. 20 cm. Kisten var øst-vestvendt. Dens indhold var nogle få brændte knoglestumper, og graven må således dateres til yngre bronzealder.

Tæt op ad gravens vestre endesten var nedsat en urne, omgivet af nogle få støttesten. Urnen indeholdt en del brændte knogler. Om dens dimensioner kan ikke siges ret meget, da den var meget skør og smuldrede helt ved optagelsen. 50–60 cm vest for nævnte urne fandtes én mere. Den var noget større, og godset var langt bedre end foregående. Urnen var en del ødelagt af ploven, men så meget var der tilbage, at det kan siges, at den var dobbeltkonisk af form. Også den indeholdt en del brændte knogler. Urnerne må også dateres til yngre bronzealder.

P. C. O. Nørgaard.

Iver Søndergaard.

Thisted byhistoriske Arkiv

I ÅRETS LØB er arkivet udvidet med et stort lokale, der før havde været brugt af Fælleskommunal Samling. Derved blev pladsmangelen afhjulpet, så alle arkivets virkefelter kunne samles. Det mindre lokale, som nu kan mørklægges, benyttes som aflæserum for mikrofilm, og et tilstødende tidligere badeværelse bliver indrettet som fotografisk laboratorium. I hovedlokalet findes foruden kontorinventaret arkivaliereoler, kartoteker og kortskab. Billedskabene er anbragt i magasinet, hvor også bibliotekets lokalsamling er at finde. Arkivet har fået egen telefon og kan kaldes over tlf. Thisted 2399.

Personalhistorisk samling omfatter nu bl. a. mikrofilm af kirkebøgerne for Thisted købstad og Thisted landsogn 1649–1814 og kopier af folketællingslisterne 1787, 1801, 1834, 1845, 1850, 1860 og 1880. Oplysninger fra disse og andre kilder er indtil 1814 samlet i et personkartotek med ca. 6000 kort, hvorpå alle familier og enlige personer er registreret både efter fornavn og tilnavn. En afskrift af registrene til skifteprotokollerne for Thisted købstad, foretaget af domkantor H. Støvring-Nielsen, Aalborg, supplerer kirkebøgernes oplysninger på væsentlige punkter. Desuden findes erindringer, skiftebreve og andet af personalhistorisk værdi.

Erhvervs- og kulturhistorisk samling omfatter bl. a. medlemsprotokoller, forhandlingsprotokoller, arbejdsberetninger o. a. fra en lang række faglige og kulturelle foreninger, og alt dette er registreret i kartoteket, hvor der også findes register over erhvervsdrivende og embedsmænd før 1814.

Borgerskabsbreve, svendebreve, lærekontrakter m. m. findes også i denne samling, men forøvrigt kan erhvervs- og kulturhistoriske oplysninger også findes i den topografiske samling og den personalhistoriske samling.

Topografisk samling omfatter nu bl. a. kopier af hovedbrandtaksationer over alle ejendomme i Thisted 1761, 1772, 1781, 1791, 1813, 1818 og 1828, en opmåling af ejendommene 1829, grundejerprotokol 1853, matrikel 1869 og af skøde- og panteregisteret fra ca. 1840 til 1910. En prøve på, hvad der ved hjælp af disse arkivalier kan opnås, findes forrest i denne årbog i en artikel om J. P. Jacobsens fødested. Samlingen omfatter også originale dokumenter: Skøder, pantebreve, taksationer og andet, som kan give oplysninger om ejendommenes historie, samt en *kortsamling*. Denne samling, der nu er anbragt i skuffer i et tidssvarende kortskab, er forøget med gamle kort over Thisted, bl. a. gode kort fra 1859 og 1823 og et par interessante, udaterede ældre kort. I kortsamlingen er også bibliotekets store og overordentlig værdifulde kort fra hele Thisted amt ca. 1790 (forarbejder til Videnskabernes Selskabs kort over Danmark) anbragt.

Arkivets billedafdeling er i jævn og støt vækst, og den har allerede nu et i forhold til den ret korte tid anseligt omfang. Der rådes for tiden over ca. 300 billeder af personer, ca. 400 fra foreninger og institutioner samt ca. 1500 billeder af huse og gadepartier. Ialt rummer samlingen således for tiden noget over 2000 billeder, og der er næsten hver dag billeder at indføre i samlingen. Der bliver sørget for billeder af huse og gadepartier, som står foran nedrivning eller forandring. Vi er også så småt begyndt at samle billeder fra egnene uden for Thisted.

— — —

I årets løb har arkivet besvaret mange breve fra inter-

esserede, der søgte oplysninger af forskellig art, ligesom mange besøgende har fået mere eller mindre omfattende spørgsmål besvaret eller fået vejledning til selvstændige studier. Personregistret er blevet flittigt benyttet.

Der er foretaget nogle båndoptagelser af erindringer om Thisted i gamle dage, og arkivet vil være taknemmelig for at få flere meddelere. Bl. a. ønsker arkivet meget gerne forbindelse med ældre arbejdere, håndværkere og handlende, som vil fortælle om arbejde og vilkår i ældre tid eller om byen.

Når storkommunerne bliver en realitet, vil arkivet efterhånden udvide sin virksomhed til også at omfatte egnen omkring Thisted. Forarbejder er allerede gjort, idet mange arkivalier, f. eks. kirkebøger fra før 1814 er afskrevet og foreløbig registreret for flere af sognenes vedkommende, ligesom der findes folketællingslister og matrikler m. m.

Arkivet vil stadig være meget taknemmelig for at modtage alle gamle arkivalier: protokoller, dokumenter og andre papirer, selv om de tilsyneladende ikke har nogen værdi. Lad intet blive brændt eller sendt på lossepladsen! Det vil især være af meget stor værdi, om faglige foreninger vil overlade ældre protokoller, der vil bidrage til vort kendskab til den erhvervsmæssige udvikling i Thisted. Vi beder indtrængende alle, der har eller får kendskab til eksisterende arkivalier, om at henlede opmærksomheden på arkivet. Dette gælder nu i høj grad også landdistrikterne omkring Thisted.

C. Brunsgaard.

Torsten Balle.

Nykøbing Mors byhistoriske Arkiv

Beretning for 1968/69

I LØBET AF de seneste år er der overalt i Danmark blevet oprettet byhistoriske eller egnshistoriske arkiver, der har til formål at opbygge samlinger til belysning af de pågældende lokaliteters specielle historie.

I 1968 tog Nykøbing Mors byråd initiativet til, at der oprettedes et byhistorisk arkiv for Nykøbing som en kommunal institution, der virker i nært samarbejde med folkebibliotekets lokalhistoriske samling, med Morslands Historiske Museum og med Historisk Samfund for Thisted amt.

Arkivet ledes af en styrelse bestående af: 2 repræsentanter for byrådet, 1 for museet, 1 for Historisk Samfund og overbibliotekaren ved folkebiblioteket. Styrelsen vælger selv formand og fastsætter sin forretningsorden.

Opgaverne for Byhistorisk Arkiv er mangfoldige. Det skal bl. a. samle og registrere al trykt litteratur om Nykøbing Mors (senere, når mulighederne er der, kan hele Mors eventuelt inddrages som virkeområde), herunder aviser og årbøger, samt arkivalier vedrørende byen og dens borgere, såfremt de ikke hører hjemme i Landsarkivet eller andre offentlige samlinger. Endvidere samle topografiske og historiske billeder, portrætter og kort vedrørende byen samt personlige papirer som attester, skudsmålsbøger, svendebreve, diplomer, borgerskabsbreve og regnskabsbøger. Ejendoms papirer som skøder, matrikelkort og udslettede pantebreve. Forretningssager som brochurer, reklamer, billeder, jubilæumsskrifter og sange m. m. Også gamle

prospektkort og billeder af lokale begivenheder eller gamle bygninger kan fortælle meget om livet i kommunen.

Arkivet, der påbegyndte sin virksomhed i oktober 1968, har foreløbig til huse i et lille lokale ($2\frac{1}{2} \times 3$ m) i folkebibliotekets bygning i Kirkegade, men med den interesse, der er vist arkivet i dets første leveår med hensyn til modtagne arkivalier og besøgende, vil pladsforholdene blive et påtrængende problem, som kræver en bedre og mere rummelig løsning snarest.

I årets løb har man på forskellig måde søgt at oplyse offentligheden om arkivets formål og virksomhed ved pressemeddelelser til øens 2 dagblade og gennem Morsingboforeningens månedsblad „Morsingboen“ i København. Der er allerede modtaget adskilligt materiale fra flere sider, men der må sættes ind på at få indsamlet mest muligt til belysning af livet i byen og på egnen gennem tiderne. Det er iøvrigt tanken senere, når pladsforholdene bedres, at udsende en brochure til samtlige husstande.

Registrering af avisartikler og indsamling af arkivalier har naturligtvis haft en fremtrædende plads under etableringen, og det har været en glæde at se den interesse, der er vist arkivet under dets start ved at betænke det med gaver.

Arkivet har med tak modtaget gaver fra følgende (hvor intet andet er nævnt bosiddende i Nykøbing Mors):

A/S Morsø Bank
Fru Valdemar Thorsted, Nygade
Snedker Knud Kristensen, Klingenbergsgade
Fru Ella Brøndum Hillers, Slagelse
Thisted byhistoriske Arkiv
Boghandler Johannes Fischer, Refshammervej
Støbemester Thorvald Jensen, Marievej
Redaktør Søren Damgaard, Markedsgade

Alma og Arne Rabenhøjs dødsbo
Kommuneingeniørkontoret
Gymnasiepedel Holch Andersen, Grønnegade
Barbermester Sv. Aage Aarestrup, Emilievej
Abbe Pierre-klunserne
Fhv. smed Johan Peter Andersen og hustrus dødsbo
Centralbiblioteket i Herning
Møbelhandler Johannes Jensen, M. C. Holmsgade
Fru Kathrine Thornild, Ringkøbing
Bibliotekar, frk. Cecilie Bang, Fruevej
Nykøbing Mors kommunekontor
Kommunebogholder P. Maaetoft, Møllevænget
Fhv. margarinefabrikant S. Th. Falksen, Grønnegade
Fru Steen Sørensen, Kærvej
Pensionist Niels Laursen, Floravej
Fru Elna Storgaard Sehorst, København

Arkivudvalget består af følgende medlemmer: Tandtekniker C. E. Mortensen, formand, borgmester Ths. Have, kommunaldirektør Aksel Pedersen, kommunelærer Ole Degn Nissen og overbibliotekar Jakob Albrechtsen.

Det daglige arbejde i arkivet varetages af fhv. skatteinspektør Hermann Nielsen og fhv. lærer Viggo Dinsen, der træffes hver tirsdag og onsdag eftermiddag i bibliotekets åbningstid.

Nykøbing Mors, den 4. november 1969.

Herm. Nielsen.

V. Dinsen.

Årbøgernes indhold 1956–1968

Ved TORSTEN BALLE

I årbøgerne for 1938 og 1956 findes oversigter over indholdet af årbøgerne, henholdsvis i årene 1906–37 og 1938–1955. I modsætning til disse oversigter, der er ordnet efter herreder og sogne, er i denne oversigt artiklerne ordnet efter deres saglige indhold, hvad der i flere henseender er mere praktisk. Af de stedbetegnelser, der findes i artikeltitlerne eller er tilføjet, vil man alligevel kunne se, hvilke egne, der er tale om. I årbøgernes årstal er de to første cifre udeladt, så af f. eks. 58, s. 365, betyder 1958, side 365.

Personalhistorie

Andresen, C. C., sandflugtskommissær, 58, s. 365 – *Arenfeld, Niels*, Ullerupgård, 66, s. 214 – *Berregaard, Enevold*, 62, s. 62 – *Bertelsen, L. N.*, folkemindesamler, 63, s. 209 – *Bolvig, Carl Lauritz*, toldkontrollør, 67, s. 360 – *Brix, slægt*, V. Hanherred, 65, s. 131 – *Faye, Gerhard*, amtmand, 58, s. 405 – *Grøn, A.*, dialektforsker (Agger), 61, s. 43 – *Hansen, Jens*, amtsforvalter, 58, s. 418 – 59, s. 3 – *von Hausen, Johan Michael*, kaptajn, Mors, 67, s. 444 – *Kristensen, Poul*, gårdejer i Uglev, 62, s. 129 – *Kvolsgaard, C. M. C.*, dialektforsker (Lild sogn), 66, s. 234 – *Lodberg, Christen Jensen*, biskop, 62, s. 91 – 62, s. 96 – *Lugge, Søren*, rådmand, 62, s. 58 – *Momtoft, Gudich*, købmand, 65, s. 133 – *Munk-Poulsen*, folketingsmand, 68, s. 79 – *Nørgaard, slægt*, Grim Nørgaard, Gjettrup, 59, s. 49 – 60, s. 168 – *Nørkjær, slægt*, Hindsels, 65, s. 110 – 68, s. 44 – *Obel, Jørgen Pallesen*, forpagter, 68, s. 136 – *Pedersdatter, Anne*, Gammelbygård, og hendes slægtninge, 67, s. 399 – *Resen, slægt*, 67, s. 462 – *Schade, Caspar*, dialektforsker (Mors), 67, s. 388 – *Schive, Jacob Sørensen*, præst, 59, s. 78 – *Schytte, slægt*, 67, s. 409 – *Skjoldborg, Johan*, 61, s. 323 – *Søe, Anne*, og hendes slægt, 62, s. 49 – *Søegaard, Jens Christensen Dige*, bonde, 60, s. 262 – *Vestergaard, slægt*, Fjerritslev, 56, s. 10.

Folk og forhold på Hindsels, 65, s. 110, *Råstrup, ejere af*, 62, s. 209 – 63, s. 243 – *Præster i Klim, Torup, Vust*, 61, s. 384 – *Præster ved Klim frimenighed*, 61, s. 393 – *Kendte politikere*, 59, s. 118 – *Mindeplader i V. Vandet kirke*, 57, s. 294 – 58, s. 323 – *i Torsted kirke*, 59, s. 102 – *i Tilsted kirke*, 64, s. 459 – 65, s. 3.

Erbvervsforhold

Landboforhold i Sydthy, 60, s. 227 – 61, s. 337 og 386 – 62, s. 14 – 63, s. 176 – 64, s. 323 – *Møllen*, 60, s. 299 – *Vestervig marked*, 60, s. 252 – *Høravl i V. Hanherred*, 68, s. 146 – *Et gammelt landbryggeri* (Fjerritslev), 64, s. 349 – *Ulovlig brændevinsbrænding*, 56, s. 104 – *Kroforhold ved Vilsund og Sallingsund*, 57, s. 175 – *Portconsumtionen i Thisted*, 66, s. 184 – *Fiskerliv i Thy* (55, s. 426) – 56, s. 60 – *Sandskuden „Jomfru Marie“ af Klimøller*, 56, s. 80 – *Døde skibe*, 68, s. 3 – *Hotelklokken* (Jane of Amlwch), 67, s. 323.

Sociale forhold

Sommer tjeneste på bondegården (Sundby, Mors), 59, s. 134 – *Landboforhold i Sydthy*, se ovenfor – *Landboliv på Hannæs*, 68, s. 61 – *Fra Agger sogn*, 61 s. 404 – *Ullerup fattiggård* (Heltborg s.), 65, s. 61 – *Omløbere og tiggere*, 60, s. 183 – *Erindringer fra Skovsted*, 65, s. 83 – *En sypiges erindringer* (Hanherred), 65, s. 27 – *Minder fra Vorupør*, 68, s. 79 – *Minder fra Thyholm*, 61, s. 455 – *Læger contra folkekirurger*, 53, s. 125 – 59, s. 43.

Kirke- og skoleforhold

Hjordtal kirke 1580–1638, 56, s. 34 – *Præster*, se ovenfor – *En frikirkelig bevægelse i Ty*, 59, s. 72 – *Klim frimenighed*, 61, s. 393 – *Hanherreds friskoler*, 58, s. 390 – *De hellige kilder i Thy og Hanherred*, 60, s. 256.

Retsvæsen, retssager

Rettergang gennem tiderne, 66, s. 271 – *Nævninger*, 66, s. 284 – *Gamle retssager fra Mors*, 67, s. 421 – *To retssager fra Mors*, 66, s. 291 – *Fra berredstingets virksomhed* (skifte 1679), 66, s. 302 – *Et opgør mellem gammel og ny retsopfattelse*, 62, s. 3 – *Fra Hassing og Refs berreds tingbøger*, 57, s. 104 – *Ulovlig brændevinsbrænding*, 56, s. 104 – *En voldsom forpagter*, 68, s. 136 – *Seks misdædere i Thy*, 60, s. 207 – *Et drab i Alkjær*, 68, s. 48.

Dialekt, folkeminder, navne

C. M. C. Kvolsgård, dialektforsker fra Lild, 66, s. 243 – *A. Grøn*, dialektforsker fra Agger, 61, s. 431 – *Landboforhold i Sydthy*, se ovenfor – *Landboliv på Hannæs* (Lild sogn), 68, s. 61 – *Møllen*, 60, s. 299 – *Fiskerliv i Thy* (Vorupør), (55, s. 426) – 56, s. 60 – *Folkeminder og sagn* (Sydty), 64, s. 447 – *Sagn fra Lodbjerg og Ørum*, 62, s. 96 –

Tybosnak (Rær), 65, s. 146 – (Rær, Hjardemål) 66, s. 307 – *Tybolmsk*, 64, s. 458 – *En gammel morsingmålsordliste*, 68, s. 33 – *Morsingsk grammatik*, 67, s. 388 – *tent-tint*, en lydgeografisk undersøgelse, 67, s. 352.

Stednavne: Nabe, 57, s. 277 – *Tødso, Fredso, Elso*, 65, s. 39 – *Skarrnavnene på Mors*, 66, s. 210 – *Salgjerhøj, Harrehøj*, 64, s. 437.

Personnavne; navneskik: Fra Agger sogn, 66, s. 229 – *i Mors Nørreherred*, 68, s. 100.

Arkæologi

Jernalderopladsler: Visby, 65, s. 78 – *Vestervig*, 62, s. 158 – *Sydy*, 67, s. 331.

To stenalderpile fra Snejstrup, 58, s. 378 – *En mystisk sten i Flade kirkes mur*, 65, s. 125 – *Stenalderfolkets teknik*, 60, s. 204.

Årlige museumsberetninger i årbøgerne. En svensk soldaterkærde, 61, s. 456.

Historie m. m.

Liden Kirstens grav, 57, s. 168 – *Et minde om prins Buris*, 59, s. 130 – *Sandflugten i Thy*, 57, s. 224 – *Vang kliit, sandflugt og bebyggelse*, 63, s. 287 – 64, s. 382 – *Thy i fjendevold (1657)*, 57, s. 257 – *Nabe og kamppladsen 8. okt. 1657*, 57, s. 277 – *Bombardement af Vestervig kirke*, 56, s. 3 – *Agger sogn*, 61, s. 404.

Fiskerlejet Lyngby 100 år, 64, s. 421 – *Nedergård i Kåstrup*, 64, s. 333 – *Amtottegård*, 58, s. 347 – *Tilsted vandmølle*, 56, s. 23 – *Den gamle mølle i Gullerup*, 66, s. 163 – *Gullerupgård og Gullerup*, 68, s. 122 – *Kjellergård i Torup (Mors)*, 68, s. 111 – *Gårde i Søndbjerg sogn, Østergård*, 68, s. 22 – *Den udtørrede Hund sø*, 67, s. 430.

Hvorledes findes en ejendoms historie? (Kjærgårdsminde, Torsted), 57, s. 201 – *Matriklerne 1664 og 1688*, 59, s. 157.

Artikler med blandet indhold

Vust sogn, 63, s. 199 – *Klim sogn*, 57, s. 185 – 59, s. 88 – 60, s. 197 – 62, s. 68 – 64, s. 361 – 67, s. 377 – *Kettrup sogn, 1890*, 56, s. 49 – *Vestervig ca. 1800*, 61, s. 444 – *do. 1850–1900*, 63, s. 163 – *Fra Saltingsund gennem Nykøbing til Feggesund*, 66, s. 167 (NB. s. 167–174 findes rettet i årbog 67) – *Beskrivelse over Thy 1802 (uddrag)*, 62, s. 139 – 63, s. 240 – 65, s. 93 – *Fra Bolbjerg*, 65, s. 48.

Regnskab for Historisk Samfund for Thisted Amt

1. april 1968 til 31. marts 1969

INDTÆGT

Beholdning fra forrige år		11.795,89
Indg. kontingent: 1117 medl. á 10,00 kr.	11.170,00	
Indg. kontingentrestancer	224,00	
Bidrag fra 26 sogneråd	695,00	
Tilskud fra staten	1.900,00	
- - Thisted amt	500,00	
- - Thisted kommune	200,00	
Gave fra privat	200,00	
Salg af årbøger	455,76	
Dansk hist. Fællesf. for indlæg	150,00	
Refunderet papirafgift	69,20	
Indvundne renter	536,12	16.100,38
		<u>27.895,97</u>

UDGIFT

Trykning af årbogen	8.403,75	
Tryksager m. v.	668,66	
Særtryk til forfattere	524,89	
Udgifter ved udsendelse	400,00	
Medhjælp ved regnskab	200,00	
Tilskud til museet	2.000,00	
Sammensl. af lokalhist. foreninger	499,50	
Årsmøde, generalf. og udflugt	832,15	
Annoncer, porto og repræs.	926,38	
Udført adress. f. Dansk hist. Fællesf.	200,00	15.132,83
Beholdning til næste år		12.763,14
		<u>27.895,97</u>

Thisted, den 20. maj 1969.

Chr. Jensen.

Regnskabet revideret og intet fundet at bemærke. Kassebeholdningen var til stede.

Thisted, den 2. juni 1969.

Kjeld Høyrup. Chr. Søndergaard.

